

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

BUKET UZUNER'İN HİKÂYE VE ROMANLARININ
EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Sibel UĞURLU

YÜKSEK LİSANS

KIRŞEHİR-2020

©2020-Sibel UĞURLU

T.C.
KIRŞEHİR AHİ EVRAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

BUKET UZUNER'İN HİKÂYE VE ROMANLARININ
EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

INVESTIGATION OF BUKET UZUNER'S STORIES AND
NOVELS IN THE CONTEXT OF ECOCRITISM

Hazırlayan

Sibel UĞURLU

YÜKSEK LİSANS

Danışman

Doç. Dr. M. Fatih KANTER

KIRŞEHİR-2020

KABUL VE ONAY

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili Ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı yüksek lisans öğrencisi, Sibel UĞURLU tarafından hazırlanan “Buket Uzuner’in Hikâye ve Romanlarının Ekoeleştiri Bağlamında İncelenmesi” adlı tez çalışması 17.01.2020 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından oybirliği/oyçokluğu ile **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman(İmza)

Doç. Dr. M. Fatih KANTER

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Maksut YİĞİTBAŞ

Üye.....(İmza)

Dr. Öğr. Üyesi Fatih DİNÇER

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylım.

.../.../20..

(İmza)

Doç. Dr. Hüseyin ŞİMŞEK

Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim sadece Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

17/01/2020

Sibel UĞURLU

İmza

ÖZET

BUKET UZUNER'İN HİKÂYE VE ROMANLARININ EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan: Sibel UĞURLU

Danışman: Doç. Dr. M. Fatih KANTER

2020 – (viii – 129)

Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı

Jüri

Doç. Dr. M. Fatih KANTER

Dr. Öğr. Üyesi Maksut YİĞİTBAŞ

Dr. Öğr. Üyesi Fatih DİNÇER

Modern Türk edebiyatı yazarlarından Buket Uzuner, yazın hayatına hikâye ile başlar, ardından otobiyografi, gezi yazısı, deneme ve roman türünde eser vermeye devam eder. Özellikle roman ve öykülerde işlenen konuların yanı sıra oluşturduğu karakterlerin iç dünyaları ile dışarıda yaşanan gerçek hayat örtüşmektedir. Kurgulanan bu konular gerçek mekân ve olaylardan yola çıkılarak okura sunulur. Anlatılardaki tematik örgü göz önüne alındığında modernleşen yaşamla birlikte değişen insan profilinin çevre ile olan ilişkisi sıkça işlenir. Ayrıca kadının çağdaş hayattaki yeri ve doğayla olan tarihsel süreci öne çıkan konulardandır. Bu anlamda yazar, değindiği meseleler başta olmak üzere, modern ve postmodern anlatım teknikleriyle birlikte dil ve üslubundaki farklılığıyla özgün bir yere sahiptir.

Geçmişten günümüze değişen ve dönüşen yaşam biçimiyle birlikte insanlığın doğa ile olan münasebeti daha hızlı bir biçimde yıkıcı bir boyuta ulaşmıştır. Çevre duyarlılığı ve bilinci ile dikkat çeken Buket Uzuner, tüm dünyayı ilgilendiren sanayileşme, küresel ısınma, nüfus artışı, göç, kentleşme, iklim değişikliği ve savaşın her çeşidi gibi insanın ve doğanın sonunu getirebilecek konuları Türkiye'yi merkeze alarak anlatılarını oluşturur. Yazar öte yandan da tüm bu olumsuz örneklerle rağmen Şaman kültürünün doğaya olan saygısını ve barışık yaşam biçimini hatırlatır. Bunun yanı sıra doğaya hükmetmeye çalışan ataerkil kültürü ve zihniyeti eleştirirken doğayla aynı karakteristik özellikleri gösteren kadını da yüceltir.

Bu tezde, yazarın öykü ve romanlarında insan ve doğa ilişkisi; yalnızca edebi metin değil sanat eserlerinin tümünde yer alan çevre bilincine dayalı bakışı temel alan ekoeleştiri ve ekofeminizm kuramlarından hareketle incelenmeye çalışılır.

Anahtar Kelimeler: Buket Uzuner, ekoeleştiri, ekofeminizm, Şamanizm, *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları -Su, Toprak, Hava-*.

ABSTRACT

INVESTIGATION OF BUKET UZUNER'S STORIES AND NOVELS IN THE CONTEXT OF ECOCRITISM

M.Sc. Thesis

Preparer: Sibel UĞURLU

Advisor: Assoc. Prof. Dr. M. Fatih KANTER

2020- (viii – 129)

Kırşehir Ahi Evran University, Graduate School Of Social Sciences
Turkish Language And Literature Department

Jury

Assoc. Prof. Dr. M. Fatih KANTER

Dr. Lecturer Maksut YİĞİTBAŞ

Dr. Lecturer Fatih DİNÇER

Buket Uzuner, one of the writers of modern Turkish literature, started her writing career with a story and then continued to produce autobiography, travel writing, essays and novels. In addition to the topics covered in the novels and stories, the inner worlds of the characters she created and the real life outside coincide. These topics are presented to the reader based on real spaces and events. When the thematic lattice in the narratives is taken into consideration, the relationship between the changing human profile and the environment with modernized life is frequently studied. In addition, the place of women in contemporary life and the historical process with nature are among the outstanding topics. In this sense, the author has a unique place with her differences in language and style, especially with the issues she touched on, along with modern and postmodern narrative techniques.

With the life style that has changed and transformed from past to present, the relationship of humanity with nature has reached a destructive dimension more rapidly. Environmental awareness and she with a remarkable awareness of the whole world concerning industrialization, global warming, population growth, migration, urbanization, climate change and human as any kind of war and the issues that may bring the end of nature creates narratives taking Turkey to the center. On the other hand, despite all these negative examples, the author recalls the respect of the shaman culture to nature and the peaceful way of life. In addition, it criticizes the patriarchal culture and mentality that tries to dominate nature and exalts women who exhibit the same characteristics as nature.

In this thesis, the relationship between man and nature in his stories and novels; eco-criticism and ecofeminism theories based on environmental consciousness based not only on literary text but also on all works of art.

Keywords: Buket Uzuner, eco-criticism, ecofeminism, shamanism, *the adventures of incompatible Defne Kaman –Water, Soil, Air-*.

ÖN SÖZ

Ekoeleştiri, 19. yüzyılda Amerika’da ortaya çıkmış edebiyat kuramıdır. Genel anlamıyla çevre sorunlarını ve insanın doğa üzerindeki egemenliğini eleştirir. Diğer taraftan da dünya genelinde büyük bir sorun olan ırk ve sınıf ayırımına dikkat çeker. Ekoeleştiri kuramının içerisinde benzer bir yönelime sahip olan ekofeminizmde ise modernleşen insanın doğa ve kadın üzerindeki baskısı incelenir.

Ekoeleştiri kuramının teorisyenlerine göre edebi eserin çevreci olup olmadığını belirleyen belli başlı kurallar vardır. Bu kurallara göre; eserde çevre arka plan olarak değil, insanla iç içe olacak şekilde verilmelidir. İnsan menfaatleri tek amaç olarak görülmemeli ve insanın çevreye olan sorumlulukları eserin tezini oluşturmalıdır. Bu noktada Buket Uzuner’in eserleri ekoeleştiri ve ekofeminizmin ilkelerine uygunluğuyla bilinir. Öyle ki eserlerin temelinde çevre ve doğa bir figür ya da dekor olarak değil başlı başına bir özne biçiminde işlenir. Bunun yanı sıra eserlerde; modern insanın doğayla olan yıkıcı ilişkisi, ataerki toplumdaki kadın problemleri, Türklerin kadim inancından gelen doğayı ve kadını bir görme algısı ve Şamanizm inancının izlerini görmek mümkündür. Diğer yandan yazar metni oluştururken sadece Türk efsaneleri ve inançlarına yer vermekle kalmaz, Yunan mitolojisinden de faydalanır. Bu bağlamda mitin edebi eserlerin temelini de oluşturmada önemli bir katkı sağladığı söylenebilir. Bütün bunların yanında eserlerin tezli olması okura ulaşma açısından anlaşılır bir dil kullanma kaygısını da beraberinde getirmiştir, denilebilir.

Tez dört ana bölümden oluşur. Birinci bölümde Buket Uzuner’in hayatına, edebi kişiliğine ve eserlerine değinilir. İkinci bölümde ekoeleştiri ve ekofeminizm kavramlarının tanımlarına ve gelişim süreçlerine yer verilmekle birlikte Türk edebiyatındaki seyri de ele alınmıştır. Sonrasında inceleme kısmını oluşturan üçüncü bölümde ise ekoeleştiri ve ekofeminizm kuramlarından yola çıkılarak anlatılar incelenir. Dördüncü bölümde yazarın çokça yer verdiği Şamanizm inancına ait izler açıklanır. Çalışma, sonuç kısmıyla tamamlanır. Ayrıca yazarın incelenen metinleri ve kuramsal kaynakların künyelerini oluşturan kaynakça kısmına da çalışmanın sonunda yer verilir.

Bu çalışmada emeği geçen, yoğun akademik çalışmalarına rağmen değerli vaktini ayıran sayın danışman hocam Doç. Dr. M. Fatih KANTER’e teşekkürü bir borç bilirim. Tezin düzeltilmesinde yardımcı olan sayın hocam Arş. Gör. Hakan ÇALIK’a, çalışmanın her aşamasında bana destek veren aileme ve ablam Zübeyde UĞURLU’ya teşekkür ederim.

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
BİLDİRİM	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖN SÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	viii
GİRİŞ	1
1.BÖLÜM	7
1. BUKET UZUNER'İN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	7
1.1. Hayatı	7
1.2. Edebi Kişiliği.....	8
1.3. Eserleri.....	10
2. BÖLÜM	12
2. EKOLEŞTİRİ NEDİR?	12
2.1. Türk Edebiyatında Ekolojik Bakış Açısı	17
2.2. Şamanizm Kadın ve Doğa İlişkisi	19

3. BÖLÜM.....	24
3. BUKET UZUNER'İN HİKÂYE VE ROMANLARININ EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ	24
3.1. Romanlara Ekoeleştirel Bakış	24
3.1.1. İnsan İlişkileri Bağlamında Doğaya Ekoeleştirel Yaklaşım.....	43
3.1.2. Fiziksel ve Çevresel Mekânlar	54
3.2. Hikâyelere Ekoeleştirel Bakış.....	62
3.2.1. İnsan İlişkileri Bağlamında Doğaya Ekoeleştirel Yaklaşım.....	79
3.2.2. Fiziksel ve Çevresel Mekânlar	81
4. BÖLÜM.....	84
4. ESERLERDE ŞAMANİZM İZLERİ VE KADIN KARAKTERLER.....	84
SONUÇ	110
KAYNAKÇA.....	113
ÖZGEÇMİŞ	118

KISALTMALAR

Kısaltmalar

Açıklamalar

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AIDS	Acquired Immune Deficiency Syndrome (Edinilmiş Bağımsızlık Eksikliği Sendromu)
BİS	Balık İzlerinin Sesi
BM	Birleşmiş Milletler
ÇEKÜL	Çevre ve Kültür Değerlerini Koruma ve Tanıtma Vakfı
ÇYDD	Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği
Çev.	Çeviren
Edit.	Editör
GDO	Genetiği Değiştirilmiş Organizma
HES	Hidroelektrik Santral
LGBT	Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transgender
M.Ö.	Millattan Önce
ODTÜ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
TEGV	Türkiye Eğitim Gönüllüleri Vakfı
TEMA	Türkiye Erozyonla Mücadele, Ağaçlandırma ve Doğal Varlıkları Koruma Vakfı
TES	Termik Enerji Santrali
TRT	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TYS	Türkiye Yazarlar Sendikası
UFO	Unidentified Flying Object (Tanımlanamayan Uçan Nesne)
UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)
YÖK	Yüksek Öğretim Kurulu

GİRİŞ

Bir kavram olarak çevre ve doğa kavramları insan ve diğer canlıların hepsini içine alır. Aklını kullanan varlık olan insan için de bu kavramlar hayatın kendisidir. Çünkü doğanın varlığı, yaşam kaynağıdır. Sadece su, toprak, hava bileşenleri değil; göremediğimiz ve muhtaç olduğumuz tüm elementleri içinde barındırır ve canlılara yaşam alanı oluşturur. Doğada bulunan bu bileşenler canlılarla birlikte ekosistem adı verilen bir düzen içinde kendini korumakta, gerektiğinde yenilenmektedir. İnsanoğlu var olduğundan beri bu uyuma müdahale etmektedir.

Dünya tarihinde bazı kırılma noktaları vardır. İnsanlık için Avrupa’da yaşanan Sanayi Devrimi ve Aydınlanma Dönemi bu kırılma noktalarının en etkili olanlarıdır. Sanayi Devrimini başlatan, özellikle Avrupa’da bu durum din üzerinden alev alıp Luther’in İncil’i sorgulamasıyla başlayan zincir, Aydınlanma döneminin temelini oluşturur. İnanan bütün insanları ilgilendiren konuların belirli kişilerin tekelinde olması, cennetin ve cehennemin satılığa çıkması, yoksul halkın sömürülmesine sebep olur. Fırsat eşitliğini savunan, sınıf ayrımına ve dini öğretilerin tek bir sınıfın elinde bulundurulmasına karşı çıkılan anlayış 18. yüzyılda aklı ön plana alan düşünürler alır. Aydınlanma Çağı’nda bazı filozoflar akılcı, ahlâki ve hümanist yaklaşımları savunur. Batı’da skolâstik düşüncenin yerini özgür düşüncenin almasıyla insanlar okumaya, araştırmaya ve doğayı anlamaya yönelir. Aklın önderliğinde ilerleyen bu düşünce, beraberinde hümanist düşünceyi de getirir ve insanlar arasında sınıf ayrımının ortadan kalkmasının sağlar. Bu dönemde Kant’ın akılcı ve etik yaklaşımı etkili olur. Artık bütün insanlar eşit kabul edilmekte ve doğa, insanın kölesi değil parçası konumunda görülmektedir. Bu durum fazla sürmeden insanın bencilliği galip gelir ve hâkimiyetlerini kutsal kitaplara dayandırarak doğayı, çevreyi ve insanları sömürmeye devam edilir. Özellikle Yahudi- Hıristiyan inancında doğa insan emrine verilmiştir. Selim Kılıç’ın kitabında yer verdiği İncil alıntılarına göre: “Tanrı, ‘İnsanı kendi suretimizde, kendimize benzer yaratalım.’ dedi, ‘Denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, evcil hayvanlara, sürüngenlere yeryüzünün bütününe egemen olsun.’ [...] Onları kutsayarak, ‘verimli olun ve çoğalın’ dedi, ‘yeryüzünü doldurun ve denetiminize alın; denizdeki balıklara, gökteki kuşlara, yeryüzünde yaşayan bütün canlılara egemen olun.” (Kılıç, 2008: 65). Batı’nın çevre ve doğaya insan merkezli bakmasının temelinde, sorgulanmadan uygulanmaya geçilen bu düşünce yatmaktadır. Yine Yaratılış bölümünde verilen cennetten kovulma hikâyesinde kadın ve yılanın sebep olduğu düşünülerek kadın

aşığılanır, yılan ise görüldüğü yerde öldürülmeye mahkûm edilir. İnsan merkezli ve eril ağırlıklı olan bu düşünce, Batı'nın ortak paydası konumundadır. Kur'an-ı Kerim'de ise çevre ve doğa konusunda İncil'e göre daha doğa yanlısı ifadeler yer alır. En'am Suresi 141. ayette doğa ve insan ilişkisi şöyle anlatılır: "Çardaklı ve çardaksız bahçeleri, ürünleri çeşit çeşit hurmaları, ekinleri, birbirine benzeyen ve benzemeyen biçimde zeytin ve narı yaratan O'dur. Ürün verdiği zaman ürünlerinden yiyin. Hasat zamanı da hakkını verin ve israf etmeyin. Şüphesiz O, israf edenleri sevmez." (Kur'an-ı Kerim ve Meali, 2000: 145). Aşırı tüketimin insana ve çevreye olan zararı bu ayette belirtilmiştir. Kur'an'daki hüküm, çevre merkezli öğretilere daha yakındır ve insanın çevre üzerinde egemenliğini değil, diğer canlılar kadar kıymetli olduğunu vurgular. Bu bağlamda doğa merkezli düşünceyi destekleyen semavi dinlerin dışında Şamanizm, Budizm gibi semavi olmayan öğretiler örnek gösterilebilir.

İnsan merkezli bakış, 19. yüzyılın başlarında coğrafi keşifler ve sanayi devrimiyle dünyayı ele geçirir. Gelişen insan beyni ve yarattığı makinelerle birleşiminin sonucunda meydana gelen hızlı gelişmelerin temeli tam anlamıyla sanayi devriminde atılır. İlk olarak buharlı makinelerin icadı ve gemilerde kullanılmasıyla aşılmaz deniz sular aşılar, uzak kıtalara ulaşım kolaylaşır. Arkasından her alanda kullanılmaya başlanan makinelerle fabrikalar kurulur, makineler üretim yapmaya başlar. Artan üretimle birlikte ülkeler arası pazar arayışı başlar. Sanayisi gelişen ülke diğer ülkeleri pazarı konumunda kullanarak insanları tüketime yönlendirir, sömürü devleti konumuna getirir. El işçiliği ve insan gücü giderek önemini kaybetmeye başlar, toplumda yeni sınıflar meydana gelir. İşçi sınıfı ve işçi kadın sınıfı olmak üzere yeni oluşumlar görülür. Tarımda kullanılan makinelerin gelişmesiyle daha fazla verim alımı hedeflenir, ancak iş gücünün azalmasıyla köyden kente göç başlar. Gecekondulaşma ile sanayi kuruluşları şehir içinde kalır. Büyüyen şehirlerde alt yapı sorunu oluşur, çöplere yakınlığından dolayı sağlıkları tehlikeye girer. Bu gelişmeler hem ekonomide hem de toplumda köklü değişikliklere sebep olur. Özellikle kadınların toplumda aktif olarak yer almaya başlaması, fabrikalarda kadın işçilerin tercih edilmesi kadın sömürsünü de beraberinde getirir. Doğanın sömürülmesi ile kadının sömürülmesi sanayi devrimiyle birlikte paralellik gösterir. İnsanın doğa üzerindeki egemenliği arttıkça kadınların üzerindeki baskı da aynı oranda artmaktadır. Dünya geneline bakıldığında teknolojiyle doğa dizginlenmeye çalışılırken diğer taraftan kadının iş gücü sömürülmektedir. Aynı işi yapan kadınla erkeğin ücretlendirmelerindeki farklar devam etmektedir. Toplumlarda kadın cinayetleri artarak devam etmektedir. Hem kadın iş

gücünün sömürülmesine hem de kadın cinayetlerine karşı bilinçlendirmek adına Mart ayında Dünya Kadınlar Günü kutlanmaktadır. Bu özel gün, kadınların iş hakkını ve yaşama hakkını elinden alan ataerkil toplumların bilinçlendirilmesini, kadınların da insan olduğunu hatırlatmaktadır. Artan cinayet ve şiddete karşı dikkat çekmek için 1999 yılında BM Genel Kurulu kararıyla 25 Kasım Kadına Yönelik Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü kutlanmaktadır. “İnsanlık kadınsız var olamaz”, “yaşasın kadınlar” sloganıyla başta kadın dernekleri olmak üzere sivil toplum kuruluşları tarafından kutlanmakta ve amaçları insanlara anlatılmaktadır.

19. yüzyılın başlarında gelişmeye başlayan üretim çağı beraberinde tüketimi de getirir. Özellikle İkinci Dünya savaşı sonrası hız kazanan büyüme ve sanayi kollarının artışıyla nüfus da artar. Ülkeler bilim, teknoloji ve üretim konusunda yarış haline girer. Kapitalizm gibi akımların etkisinde dünya dev bir pazar haline gelmiştir, hızla gelişen teknolojiyle birlikte doğaya hâkimiyet de artmıştır. Teknolojik faaliyetlerin yürütülmesi için ise ülkeler hammadde arayışına girer. Özellikle bu süreçte gelişmiş ülkeler, gelişmemiş ülkeleri ve doğal kaynakları acımasızca kullanır. 21. yüzyılda daha da artan tüketim çılgınlığı insanı zihinsel anlamda ele geçirir. Sanayilerin kurulması, hazır giyim ve hazır gıda üretiminin artması ekonomik pazar ihtiyacını ortaya çıkarır ve tüketime teşvik için çeşitli yöntemler kullanılmaya başlanır. Artan reklamlar ve hayatın her alanında algısal olarak işlenen tüketim çılgınlığı ile kapitalizm bilerek ya da bilmeyerek desteklenir. Kültürlerin değişimi ve gençlerin tüketim odaklı yetişmesi bu işi yapanlara en büyük desteği sağlar.

Modern çağın insanı en büyük tasarrufu zamandan sağlamak ister. Zamandan kazanmak adına hızlıca yapılmak istenen işlerin başında yemek yemek gelmektedir. Yoğun iş temposunda insanların ayaküstü yedikleri yemekler, yemek kültürünü değiştirilir. “Fast-food” adı ile anılan yemekler, genellikle sağlıksız ve işlenmiş gıdalar bütününden oluşmaktadır. Bu alışkanlıklar insanların sağlığını olumsuz etkilediği gibi gelecek kuşakları da tehdit etmektedir. İnsanların bu gıdaları tüketmesi ve şehir merkezlerinde zaman geçirecekleri yerlerin daralması, hareket etme olanaklarının düşmesiyle obezite oranında artış görülmeye başlanır. Bununla başa çıkmak adına ise tersine bir hareketle organik gıdalara dönüş de artar. Bu bağlamda modern hayatın bunalttığı insanlar tersine göç hareketini başlatıp yeniden kırsala yönelme eğilimine girer. Doğanın kıymetinin anlaşılmasıyla bir zamanlar “köylü-şehirli” diyerek aşağılanan köylülük anlayışı yeniden “doğaya dönüş” felsefesiyle değer kazanır. “Fast-food”un yerini ise “Slow-food” kavramı

alır. Bu sayede insanlara daha yavaş yemek yeme alışkanlıkları kazandırılmak istenmektedir. Şehir merkezlerinde insanların “nefes alacakları” yerlerin azalması doğal olarak onları psikolojik yönden de etkiler. Ruhsal hastalıklara sebep olan aşırı yoğunluk, kalabalık, stres gibi sebeplerle metropol insanları “tükenmişlik sendromu” yaşadıkları için, doktor tavsiyesi ile daha sakin ve doğayla iç içe olan yerlere yönlendirilir. Bu sayede çeşitli spor dalları gelişir. Doğa yürüyüşleri, kampçılık, dağcılık, yamaç paraşütü, sal yarışı, sörf, mağaracılık, kaya tırmanışı, kürek, kayak gibi sporlar bunlardan bazılarıdır.

Doğaya zarar veren konulardan biri de savaşlardır. Tüm dünyada artan savaşlarla birlikte, insanlar öldürülürken doğa da ağır tahrip altında kalmaktadır. Kullanılan silahlar ve bombalar nedeniyle insanlar ülkelerini, topraklarını terk etmektedirler. Bu savaşların sebeplerinden biri petrol varlığıdır. O coğrafyada bulunan petrol için kan dökülmekte ve canlı olan her şeye zarar verilmektedir. Savaşlar sadece insan kayıplarına neden olmamakla birlikte “mülteci” kavramıyla dünyanın nüfus dengesi de değişmektedir. Yaşadıkları olumsuz şartlar sebebiyle gittikleri ülkelerde salgın hastalıklara sebep olmaktadır. Genel anlamda savaşlar sadece savaşan devletleri değil tüm dünyayı etkilemektedir. Bugün petrol için verilen savaş tarihçilerin öngörüsüyle yakın zamanlarda su için verilecektir. Hayatın kaynağı olan su kullanımında israfın artması ve kaynakların dengesiz kullanılmasıyla devletlerarası su savaşı kaçınılmazdır.

Doğada dengenin korunması ve çeşitliliğin devamı için ülkeler çeşitli önlemler almaktadır. Avlanma yasağı, ağaç kesimi yasağı için orman bekçilerinin görevlendirilmesi, denizlerde erken avlanmanın önüne geçmek için de belli mevsimlerde süreli av yasakları uygulanmaktadır. Devletler kendi içinde anayasalarına çevre koruma kanunları koyarak doğayı kendini savunur hale getirmektedirler. Daha önce yaşanan Çernobil olayının bir benzeri yaşanmaması için önlemler alınmaktadır. Fabrikalardan atmosfere yayılan zararlı gazları en aza indirmek için filtreler kullanılmalıdır. Sera gazı salımını en aza indirmek için dünya devletleri bir araya gelerek atmosferin ve her ülkede doğaya verilen zararları önlemek adına BM Kyoto Protokolü hazırlanır. Ancak gelişmekte olan ülkeler bu gibi anlaşmalara pek yanaşmaz. “Birçok ülkeden bilim adamları, hükümet temsilcileri ve çevrecilerin katıldığı Kyoto Konferansında, iklim değişimi ve ekonomi arasındaki var olan sorunların çözümü ele alınmıştır. Bu konferansta ekonominin gereksinim duyduğu enerjinin, çevreyi kirletmeden nasıl temin edileceği ve ormanların nasıl korunacağı en önemli gündem maddelerinden biridir. Konferansın sonunda Kyoto Protokolü’nün imzalanmasına karar verilmiş ve bunun uygulanabilmesi için de bir uyum süreci

öngörölmüştür. Ancak Hindistan ve Çin gibi gelişmekte olan ölkeler yanında, atmosfere büyük miktarda sera gazı bırakan ABD, Japonya, Avustralya'nın başı çektiği bazı gelişmiş ölkeler de karbondioksit sürüm miktarını çok bularak antlaşmayı imzalamamıştır.” (Kılıç, 2008: 226).

İnsan, doğa ilişkisine dikkat çekilerek doğa tahribatını insanlara daha net anlatmak için kitaplar yazılır, romanlar kurgulanır ve bunun yanında sinema filmleri de çekilir. Bunlardan *Ice Age (Buz Devri)* serisi küresel ısınmayı konu edinmektedir. Animasyon olan film çocukların bilinçlenmesinde de etkilidir. *Planet of the Apes (Maymunlar Cehennemi)* adlı filmde genetiği ile oynanan maymunların insanlar için tehdit oluşturmasını konu alır. *Der Müll im Garten Eden (Cennetteki Çöplük)*, Fatih Akın yapımı olan filmde Karadeniz köyüne yapılmak istenen çöp arıtma tesislerine karşı çıkan köylüleri ve köylülerin isyanı anlatılır. Film, tesisin çevreye ve insanlara verdiği zarara dikkat çeker. *The Day After Tomorrow (Yarından Sonra)* tam anlamıyla küresel ısınmanın sonuçlarını izleyiciye gösteren film doğal afetleri ve insanları nasıl etkilediğine değinir. *An Inconvenient Truth (Uygunsuz Gerçek)* iklim değişikliğinin siyasetle ilgisi olmadığını, küresel ısınmanın ciddi sorunlara sebep olduğuna dikkat çeker. *Water World (Su Dünyası)* küresel ısınma sonucu buzulların erimesiyle modern şehirlerin alt üst olmasını ve hayatta kalan insanların ilkel şartlarda hayatlarına devam etme çabalarını anlatır. *The Shape of Water (Suyun Sesi)* filmi soğuk savaş döneminde Amerika'nın insansı bir yaratığı deneylerde kullanmasını konu alır. *The Cove (Koy)* belgeseli ise 2010 yılında En İyi Belgesel Film dalında Oscar Ödölü kazanan yapım Japonya'nın Taiji bölgesinde gözlerden uzakta bulunan koyda yunus katliamını, ekolojik suçların nasıl işlendiğini gerçekleriyle aktarır. Turistik gezilere kapalı olan alana gizlice giren ekibin kayıt altına aldıkları vahşetin görüntüleri aktarılır. Su varlığını korumak adına National Geographic ve Finish desteğiyle Türkiye'nin su varlığını korumak için *25 Litre Belgeseli* dünya gündemindeki su kıtlığı sorununu Türkiye üzerinden uzmanlarıyla tartışmaktadır. Çeşitli sanatçı ve oyuncuların da konuk olarak katıldığı, destek verdiği belgeselde sadece 25 litre su ile bir günü tamamlayabilmek amaçlanmaktadır. Bu sayede su kıtlığına dikkat çekilir ve su israfının önüne geçmek için bilinçlendirme yapılır.

Toplumlar değişen dünyada iklim, çevre ve beslenme gibi konularda kendilerini korumaya almak için çeşitli kurum ve kuruluşlarla insanları bilinçlendirip bu konuya taraf toplamışlardır. Kurum ve kuruluşlarla da kalmayıp bu konuda sinema, tiyatro ve edebiyatta geniş yankı bulur. Bu türler ve kuruluşlar çevre sorunlarını belirlerken çözüm önerilerinde

de bulunurlar. Ekolojik dengeyi bozan sebeplerin en başında insanın gelmesi ve onu kurtaran konumunda yine insan olması ironiktir.

Yıllar geçtikçe çevreyi ve doğayı koruma faaliyetleri artmaktadır. Firmalar ve üreticiler, tüketicileri kendi taraflarına çekmek için birçok kampanya düzenlemekte ve bağışlar yapmaktadırlar. Buna örnek olarak ağaç dikim kampanyaları, belli bir türün korunması için yapılan bağışlar ve satılan her ürünün doğa ve hayvan hakları kuruluşlarına yapılan bağışlar gösterilebilir. Diğer taraftan firmalar ürünlerinin test edilmesinde herhangi bir canlıya zarar verilmediğini ve ürünlerin doğada zararsız bir şekilde yok olduğunu duyurarak ekolojik bir yaklaşım sergilemektedirler.

Dünyada ekolojik bilinç oluşturmada ekonomiden politikaya, edebiyat ve felsefe alanlarında doğayı koruma faaliyetleri yapılmaktadır. Doğanın üç ana maddesini; toprak, hava, su varlığını korumak için pek çok gönüllü sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra başka uluslararası kuruluşlar da bulunmaktadır. Bunlardan en aktif olanı ve bilineni Greenpeace (Yeşil Barış) dünyanın pek çok ülkesinden gönüllü destekçileri sayesinde basın yoluyla ulaştığı insanlara yapılan kampanya ve düzenlemeleri duyurmaktadır. Ayrıca nerede çevreye zarar verilip, doğaya karşı yıkımlar uygulanıyorsa üyelerine ulaştırarak çeşitli önlemlerle doğa katliamına karşı durmaktadır. Dünyadaki en büyük sivil toplum kuruluşlarından olan World Wide Fund For Nature (Dünya Doğayı Koruma Vakfı) da birçok ülkede bulunan yerel ofisleriyle insan ve doğa uyumu ve geleceği konusunda toplumu bilinçlendirerek faaliyet göstermektedir.

1.BÖLÜM

1. BUKET UZUNER'İN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Hayatı

Roman, hikâye ve gezi notları yazarı olan Buket Uzuner 1955 yılında Ankara'da doğar. Rabia Özar ve Hayati Uzuner'in kızı olan yazar ilk ve orta öğrenimini Ankara'da tamamlar. Okurluk serüvenine annesinin okuduğu *Çalığışu*, *Sinekli Bakkal*, *Sefiller* ve babasının okuduğu Cevdet Paşa ve Refi Cevad Ulunay'ın kitaplarını görerek başlayan Buket Uzuner'in bu yıllardaki başucu kitapları “Jule Verne, Arzın Merkezine Seyahat, *Robinson Crusoe*, Küçük Kadınlar ve İnce Memed”dir. Başucu yazarları ise Nazım Hikmet, Sevgi Soysal, Pınar Kür, Tomris Uyar, Leyla Erbil, Firuzan'dır.¹ Yazma yolculuğuna lise yıllarında kompozisyon yarışmalarına katılarak başlayan, üniversite yıllarında ise yazdıklarını dergi ve gazetelere gönderen Uzuner, ilk desteği Bilgi Yayınevinde editörlük yapan Atilla İlhan'dan alarak başlamıştır. Yazın hayatına 1975 yılında *Dönemeç*'te yayımlanan “Efendi” adlı hikâyesi ile başlar. Bu hikâyeden sonra pek çok dergide hikâyeleri yayımlanmaya devam eder. Hikâye, deneme ve gezi yazısı gibi farklı edebi türlerde eserler yazar, bu eserler çeşitli dergi ve gazetelerde yayımlanır. (Burnazoğlu, 2019: 14) İlk öyküyü aynı ay içinde *Türk Dili*, *Yarın*, *Sesimiz*, *Oluşum* dergilerinde yayımlanan diğer öyküleri takip etmiştir. Yurtdışında sürdürdüğü eğitim hayatı edebi yaşamını bir süre kesintiye uğratsa da 1986'da ilk öykü kitabı *Benim Adım Mayıs*'ı yayımlamayı başarmıştır. Yazar bu ilk kitaptaki öykülerini şöyle değerlendirmiştir: “Elbette daha acemiceydi ama yayımlanabilirdi (...) Ama ben yazdıklarına güveniyordum. Evet, piyasadaki öbür hikâyelere çok benzemiyordu benimkiler, daha farklıydı. Çok sarkastik, devrik cümleler fazlaydı, rahat okunmasını önemsiyordum. Bu, bana gerçeklik ve bizdenlik duygusunu verir daima. Ama o dönemde yeniydi bu üslup henüz.”² Yazarın yaptığı özeleştiri onun üslubunun oturmasını ve yeni öyküler yazmasını sağlamıştır.

Biyoloji ve Çevre Bilimi eğitimi alan Uzuner, Türkiye'de Hacettepe Üniversitesi ve ODTÜ'de, ayrıca Norveç, ABD ve Finlandiya'daki üniversitelerde araştırmacı olarak ders verir. Kitapları 1992'den bu yana Türkiye ulusal en iyi satış listelerinde yer almaktadır ve dört ayrı dilde yayımlanır. TRT-2'de *Gündemde Sanat Var* adlı programda edebiyat

¹ <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/> [erişim tarihi:18.12.2019]

² <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/> [erişim tarihi:18.12.2019]

danışmanlığı (1995-96) ve *Yaşasın Edebiyat* dergisinde yayın kurulu üyeliği (1998-99) yapmıştır. Öğrenci, araştırmacı ve gezgin olarak Avrupa, Amerika ve Afrika'da yaşamıştır. Gezi (National Geographic-Traveller Turkey) dergisindeki *Sokak Portreleri*'ni ve *Cumhuriyet* gazetesindeki pazar yazılarını sürdürmektedir. 1996'da Iowa Üniversitesi'nin düzenlediği Uluslararası Yazarlar Programı'na katılmış ve bu üniversitenin onur üyesi olmuştur. 1993-95 yılları arası yönetim kurulunda görev aldığı PEN Yazarlar Derneği, TYS, Edebiyatçılar Derneği'nde yer almış ve Kanada Yazarlar Derneği (TWUC) üyesi, Gezinler Derneği ve Balkan Dekameronu kurucu üyeliği yapmıştır. (Öztürk, 2012:416) Remzi Kitabevi için yabancı edebi yayınlar konusunda editörlük yapmış ve şu anda Alfa-Everest Yayınları için yabancı edebi yayınlar konusunda edebi danışmanlık yapmaktadır.

1.2. Edebi Kişiliği

Yazar, eserlerinde yer alan biyografi bölümünde romancı, hikâyecisi ve gezi yazarı olarak nitelendirilir. Resmi internet sayfasında bu bilgilere ek olarak çevre bilimci, feminist, hayvan hakları ve çevre savunucusu sıfatlarına yer verildiği görülür. Romanları on dile çevrilen Buket Uzuner, 1996 yılında (ABD) Iowa Üniversitesinin (IWP) “onur üyesi” olur, 2004 yılında da ODTÜ Senatosu tarafında takdir belgesiyle onurlandırılır. 2016 yılında Ankara Üniversitesi ve Ankara Öykü Günleri Derneği tarafından verilen Öykü Onur Ödülü'nü; 1993 yılında *Balık İzlerinin Sesi* adlı romanı Yunus Nadi Roman Ödülü'nü; 1998 yılında *Kumral Ada Mavi Tuna* romanı İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Ödülü'nü alır. Son dönemde *Kumral Ada Mavi Tuna* adlı romanı, *Mediterranean Waltz* adı ile İtalya, Yunanistan ve İsrail'de yayımlanır. İngiltere'de kısa hikâyelerden oluşan *A cup of Turkish Coffee* adlı kitabı yayımlanır. Türkiye Cumhuriyeti'nin 75. kuruluş yıl dönümünde Türkiye üniversiteleri, basını, meslek kuruluşları ve 81 ilin valiliklerinden oluşturulan jürinin oylarıyla Cumhuriyetin 75 Başarılı Kadını'ndan biri olarak seçilir. İklim değişikliği ve çevre sorunlarını ele aldığı, Türk mitolojisinden yararlanarak fantastik öğeler kullandığı ve “Tabiat Dörtlemesi” olarak adlandırdığı *Su, Toprak, Hava* adlı romanları yayımlayan yazar, *Ateş* adlı romanı yazmaya devam etmektedir.

Yazar asıl ününü hem yurt içinde hem yurt dışında ilgi gören kitabı *Kumral Ada Mavi Tuna*'yla yapar. Uzuner, 1994 Türkiye'sinin iç savaş, terör ve şiddet konularının etrafında kültürel farklılıklar ve günlük hayatın, ülkenin genel sorunlarının anlatıldığı kitabı hakkında şöyle der: “Romanlarım arasında en büyük coşkuyu *Kumral Ada Mavi Tuna* yarattı sanıyorum. Benim bildiğim adını romandan alan yüzlerce Ada ve Tuna bebek doğdu. Şimdiye kadar dört dile çevrildi. Beşincisi yolda. Adı o sırada henüz koymaya

cesaret edilemeyen iç savaşı romanıma konu ediniyorum falan. Mutlaka yanlış anlaşılacağımlı biliyorum. Ama 1996'da Türkiye'nin yaşadıklarına bir tarih düşüldü.” (Toptaş, 2008: 18). Yazar anlattığı konu nedeniyle tepkileri üzerine çekeceğini bilmesine rağmen en iyi çıkışı bu kitapla yapar.

Tabiat Dörtlemesi olarak kaleme aldığı eserlerinden *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su, Toprak ve Hava*'da mitolojik unsurları ön planda tutarak doğa, çevre, kadın ve hayvan haklarını savunur. Yazar bu eserlerde kültürel farklılıklara, mezhep ayrılıklarına, cinsiyet ayrımlarına, erkek şiddetine, doğa katliamına yer vermiştir. Özellikle dilin yozlaşmasına, tarihi eser kaçakçılığına romanlarında yer vererek ülkenin sorunlarını polisiye anlatımla okuyucuya sunar. Bu sorunları ülkenin bilinen tarihi mekânlarında eski Türk inancı Kamılığın ışığında okuyucuyla buluşturur.

Uzuner'in edebi kişiliği ile ilgili Ragıp Duran'ın “Buket Uzuner, bilinenlerden farklı bir ‘kadın öykücü’. Mesleki ve coğrafi spektrumu çok geniş açılı. Akademi, reklamcılık, turizm, gazetecilik maceralarında emek sarf etmiş, İstanbul, Kemer, İskandinavya, Ankara Leningrad adlı semtlerde öykü yazmış. Nüfus kâğıdında meslek hanesinde çevrebilimci yazıyor olmalı. Ten ve ruhunun kimlik kartında ise ‘yazar’ Uzuner’i belirleyen üç nitelime, genç, modern ve kentli olsa gerek. Öykücünün morötesi ışınlı gözlemleri var. Bilinçaltındaki iffet ve nefret bahçelerini, berrak suluboya biçimiyle sergiliyor. ‘Kadın’ ve ‘erkek’ kahramanlarına, ilk kitabı *Benim Adım Mayıs*'ta olduğu gibi, değişik renkli güneş gözlükleri ile bakıyor. Sade, gösterişsiz ama akıllıca işlenmiş bir üslubu var Uzuner'in. Fantastik ve düşlü bir kalem...” şeklindeki ifadeleri bilgi verici ve aydınlatıcı niteliktedir. (Toptaş, 2008: 9).

İnci Enginün, Buket Uzuner hakkında yaptığı değerlendirmede “Çeşitli yazarlara göndermelerin ve çeşitli yazarlardan alıntılarının bulunduğu Buket Uzuner'in eserlerinde yazarın içine girdiği kültür ve sanat çevrelerinin izleri yer almaktadır. Kanada Yazarlar Derneği üyesi olan ve dış dünya ile yakın ilgisi olan Buket Uzuner günümüz edebiyat dünyasını da takip etmektedir.” cümlelerine yer verir. (Burnazoğlu, 2019: 15).

Attila Birkiye, uzun yılların birikimiyle oluşan dostluk sürecinde Buket Uzuner'i şöyle anlatır: “Farklıdır, kimilerine göre çıkıntıdır. Oysa Buket'in en beğendiğim özelliği de tabii ki daha çok yazar kimliğinden söz ediyorum, ‘çıkıntı/aykırı’ oluşudur. Kendine özgü anarşizmini de eklemeliyim, Hiç Kuşkusuz ki bir ‘kadın yazar’ olarak bu kurtlar sofrasındaki cesaretine, yürekliliğine de şapka çıkarttığımı söylemeliyim.” (Toptaş, 2008:

9).

Yazar *Balık İzlerinin Sesi* romanındaki kurguyla dikkatleri üzerine çekmeyi başarır. Kurgusuyla birlikte karakterlere verdiği adlarla, diyaloglarla ve hayali mekânlar ve içinde yer verdiği bazı yazar ve eserlere atıf yaparak kitabını yazdığı sıradan olmayan insanların hayatlarından kesit sunar. Bu kitabı Talat Sait Halman “Ütopyanın Sonu” başlıklı yazısında şöyle eleştirir: “Türkiye’nin en büyüleyici yazarlarından biri olan Buket Uzuner’in son yazdığı coşkulu romanı *Balık İzlerinin Sesi*’nde yer alan roman kişileri, Uzuner’in becerikli ellerinden bir güç gösterisi niteliği taşıyan trajikomik bir maskeli balo için ilginç bir kadro oluştururlar... Uzuner’in bu zorlu romanı, çeşitli konu başlıkları ile tıka basa doludur. Entelektüellerin doğal üstünlükleri ve onların Donkişotvari kargaşalı yaşamları; iyi ve kötü arasındaki Mani’ci çekişme; karmaşık olanın saflığı; masumiyet yokluğu; yaraticılık bunalımları; absürdün zaferi. Yazar kim tarafından ya da hangi koşullar altında yaşandığına bakmaksızın, yaşamın kendini kurban olarak görür... Kendi ninnilerinin diliyle, belki de sanatının en büyük gücü olan düş gücü yaşamında keyif çatar Uzuner. Üstün nitelikli kurmaca dünyasına en son ve en nitelikli sıçrayışı olan bu roman, uluslar arası alanda tanınmayı hak etmekte.” (Toptaş, 2008: 12).

Yazar, seçtiği gerçek mekânları ve oluşturduğu karakterleri, sıradan insanları derinlemesine işleyerek geliştirdiği yapıtlarda okura sunar. Türkiye’nin gerçek mekânlarını ve yer adlarını kullanarak okurun ülkesinde olan, güzel ve tarihi geçmişi açıdan önemli yerleri kurgu üzerinden verir. Yanı başımızda olan değerlerin, kültürün ve toprağın – altındaki de üstündeki de- kıymetini okura fark ettirir. Zaten gezgin olan yazar, kendisiyle birlikte okuru da geziye, keşfe davet eder.

1.3. Eserleri

Roman:

- İki Yeşil Susamuru, Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri (1991)
- *Balık İzlerinin Sesi* (1992) (1993 Yunus Nadi Roman Ödülü)
- Kumral Ada Mavi Tuna (1997)
- Uzun Beyaz Bulut - Gelibolu (2001)

- İstanbullular (2007)
- Su- Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları (2012)
- Toprak- Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları (2015)
- Hava- Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları (2018)

Öykü:

- Benim Adım Mayıs (1986)
- Ayın En Çıplak Günü (1988)
- Güneş Yiyen Çingene (1989)
- Karayel Hüznü (1993)
- Şiirin Kız kardeşi Öykü (2003)
- Yolda (2009)
- Bir Yılbaşı Hikâyesi (2013)

Gezi:

- Bir Siyah Saçlı Kadının Gezi Notları (1989)
- Şehir Romantiğinin Günlüğü (1998)
- New York Seyir Defteri (2000)

Otobiyografi

- Gümüş Yaz, Gümüş Kız (2002)

Deneme

- Selin ve Cem'le Yolculuklar (2004)
- Benim Adım İstanbul (2011)

2. BÖLÜM

2. EKOELEŞTİRİ NEDİR?

Ekoloji en yaygın tanımıyla çevre bilimi anlamına gelmektedir. Doğada ve insan çevresinde ne varsa hepsini kapsayan bir terim olan ekoloji, canlı cansız bütün organizmaların birbirleriyle olan ilişkilerini ve ekosistemin uyumunu inceleyen bilim dalıdır. Kökeni Yunanca olan Ekoloji terimini ilk kez 1866 yılında Alman biyolog ve filozof Ernest Haeckel kullanır. Ekoloji terimi sadece doğayı olduğu gibi incelerken, çevre tanımı insanın etrafında olan biten ekonomik, kültürel, sosyal, siyasal her alanda olan biteni konu edinir. Ekoeleştiri ise doğanın insanla birlikte ele alınmasını kapsadığı için çevreyi, kültürü de dâhil ederek işleyen bir edebiyat kuramıdır. Bu kuramda sadece sınırlı ve sınırsız kaynakların korunması değil, insan ilişkileri ve kültür farklılıkları, cinsiyet ayrımına da yer verilir.

Ekoeleştiri bir disiplin olarak ilk kez 1990'lı yıllarda ortaya çıkar ve Cheryll Glotfelty bu alanda öne çıkan isimlerdendir. “Edebiyat çalışmalarına çevre bilinci kazandırmayı başaran ekoeleştirin ilk kullanımı 1978’de William Rueckert’in “Literature and Ecology” (Edebiyat ve Ekoloji) adlı makalesinde görülmektedir. Rueckert ekoeleştiriye, “Ekoloji prensiplerinin edebiyat uyarlanması olarak tanımlamaktadır. Ona göre ekoloji insanın dünyaya bakışında gezegenin bugünü ve yarınını ilgilendiren en önemli disiplindir.” (Oppermann, 2012: 10). Lawrence Buell, The Future of Environmental Criticism (Çevreci Eleştirinin Geleceği) adlı eserinde çevreci dalganın iki dalga halinde geliştiğini dile getirmektedir: “1990’ları kapsayan birinci dalga çevreci eleştiri, doğa yazınında, doğanın merkezde olduğu kurgusal eserlerde ve şiirde doğal dünyayı merceğe almış, eserlerde doğanın içsel değerine dair farkındalık geliştirerek okuru doğal dünyanın, yaban hayatının, biyoçeşitliliğin korunmasına sorumluluk alacak birey yapma misyonu içermiştir.” (Özdağ, 2017: 8). İkinci dalga ekoeleştiri ise salt doğayla birlikte kültürü de içine dâhil ederek çevre adı altında değerlendirilmiştir. 2000’li yılların başında derinleşen doğanın kültürle ele alınması, ekoeleştirel yaklaşımda ırk, sınıf ve cinsiyet farklılıkları gibi toplumsal kavramlar da ele alınmaya başlanmıştır. Buell’in dalga perspektifinde çok kabul görmese de daha da derinleşerek üçüncü dalga ekoeleştiri getirilmiştir. Destekçileri, Adamson ve Slovic’e göre bu dalga şöyle açıklanır: “Ekoeleştirin alanını ve bakış açılarını dünya edebiyatlarını ve kültürlerini kapsayacak şekilde genişletmesi sonucu

oluşan üçüncü dalgasının kültürel farklılıklara değer veren, çoğulcu bir anlayışı benimseyen, çevre ve sosyal adalet, toplum ve çevre sağlığı, çevre etiği ve kimlik sorunları, sınıf, cinsiyet, milliyet, coğrafya ilişkileri gibi konuları daha geniş bir perspektifle, çevre ve edebiyat çalışmalarının içine katan yeni ekoeleştirel çalışmalara yol açmıştır.” (Oppermann, 2012: 31). Üçüncü dalga ekoeleştiri teknolojinin gelişmesiyle çabuk ulaşılabilirlik ve küreselleşen dünyayla iletişimin kolay olması, her türden insanların aynı alanlarda birbirleriyle görüşebilmesi farklılıkların da ortadan kaldırılarak daha hümanist bir dünya görüşünü savunmaktadır. Bu bağlamda insanları tercihleri, coğrafyaları, kültürleri, gelenekleri ve inançları bir sorun teşkil etmeden zenginlik olarak kabul edilmesi görüşü öne çıkar.

Çevreci eleştiri açıklanırken ‘derin ekoloji’ kavramına da değinilmelidir. Derin ekolojinin temelleri Norveçli filozof Arne Naess tarafından atılır. Bu kavramın amacı ise insanın merkezde olduğu anlayışa karşı çıkararak doğa merkezli bir anlayış sergilenmek istenir. Doğanın insan tarafından bilinçsizce sömürülmesine karşı çıkan kuram insanın doğadan ayrı veya üstün tutulmasına karşı çıkar. İnsanı da doğada yaşayan diğer canlılardan farksız görür. İnsanın ihtiyaçlarını doğaya zarar vermeden karşılayabilmesi ve kendisinin de bu oluşumun bir halkası olarak görmesi gerektiğini savunur. “Derin ekoloji, doğanın insan tarafından ötekileştirilmesini, insanın kendini doğadan ayrı ve üstün bir konumda değerlendirmesini ve doğanın hammadde kaynağı olarak bilinçsizce sömürülmesini eleştirir.” (Oppermann, 2012: 21). Naess’e göre insan içindeki kibir ve bencilliği bir kenara bırakarak doğayla barışmalı ve yeniden doğaya dönmelidir. Doğada bulunan varlığa para dışında bağışlanması gereken bir değer olduğunu savunur. Derin ekolojiye göre çevre sorunlarının temelinde yatan asıl sorun şudur: “Derin ekoloji insanları doğal çevrelerinden ayırmaz. Doğayı ayrılabilir nesnelere bütünü olarak görmektense temelde birbirine bağlı ve bağımlı birer olgular ağı olarak nitelendirir. Derin ekoloji tüm canlıların içsel değerini tanır ve insanları yaşam ağının bir parçası olarak görür.” (Oppermann, 2012: 59). İnsanın kendi yaşam şartları dışına çıkmadan doğaya da zarar vermeden ihtiyaçlarının karşılanması fikri vardır. Bunu yaparken de insanın kendini diğer varlıklarla eşdeğer görmeli, duyarlı olarak doğaya korumacı tavrını sürdürmelidir.

Derin ekolojinin ses getirmesinin ardından 1974 yılında erkek egemen toplumun kadın üzerindeki baskısını gündeme getiren feministler; kadının aşağı görülüp sömürülmesini doğanın sömürülmesiyle bir tutarak ‘feminist ekoloji’ kavramını ortaya atar. Ekofeminist düşüncenin önemli isimlerinden Francoise d’Eaubonne 1974 yılında

kaleme aldığı “Le Féminism ou la Mort” (Feminizm ya da Ölüm) adlı makalesinde bu terimi ilk kez kullanır ve Rosemary Ruether’in de öncülüğünü yaptığı bu kuram arkasında doğa odaklı ekoeleştiriye yaslanarak kadın bedeninin doğa gibi mülk olarak görüldüğünü vurgular. İlk çağlardan bu yana ataerkil düzenden gelen toplumlar erkeği hayat alan, kadını hayat veren olarak görür. Doğanın sömürülmesini kadında eşdeğer olarak gören ekofeminist yazarlar eserlerinde doğa tahribatı ile birlikte kadın sorunlarına ve toplumda yaşanan diğer ayrılıkları (ırk, dil, din, sınıf), savaşları konu edinerek her türlü yıkıma ve ayrımcılığa karşı dururlar. Ekofeministler derin ekolojinin savunduğu gibi doğa üzerinde insan merkezli yaklaşımdan ziyade erkek merkezli yaklaşım olduğunu savunur. Rosemary Ruether’in “New Woman/New Earth: Sexist Ideologies and Human Liberation” [Yeni Kadın/Yeni Yeryüzü: Cinsiyetçi İdeolojiler ve İnsan Özgürlüğü] (1975) adlı eserinde belirttiği üzere, “kadınların, temelleri tek bir egemenlik üzerinden kurulu toplumda, onlar için bir kurtuluş olmadığını ya da ekolojik kriz için bir çözüm bulunmadığını anlamaları gerekmektedir.” (Oppermann, 2012: 172). Bu düşünce çerçevesinde kadınlar, yoksullar, beyaz olmayan ırklar “öteki” kategorisinde yer alarak sınıflandırılır. Alt sınıf olarak görülen insanların mitolojide de yer alan fallusun (phallus) - fallus erkek cinsel organıdır, gücü, erkekliği ve otoriteyi temsil eder - hâkim olduğu bu sistemde ve düzende özgürleşemeyecekleri açıktır. Ekofeministler çevre, doğa ve kadını konu almakla birlikte; her türlü zararlı atıkları yok etme, santraller ve nükleer silahlara karşı aynı tavrı takınırlar. Aynı zamanda ötekileştirilmiş/heteroseksüel yönelimler ve benlik/öteki benlik gibi kavramları da işlerler.

Ekofeminizm hareketi hem kadın hareketleriyle hem de çevre hareketleriyle ilişkilidir. Kadın hareketleriyle ilgilidir çünkü sosyal politik alanda kadının basitleştirilmesine karşı çıkan toplumun her alanında kadının da var olmasına destek çıkan bir manifestodur, bir çeşit ayaklanmadır. Çevreyle ilgilidir çünkü insan yaşamını doğrudan etkileyen çevresel ve ekolojik durumların farkına varıp onlar için önlem alınmasını sağlar. Yeryüzü üzerinde tek bir cinsin ya da olgunun sözünün geçmeyeceğini herkesin var olduğu düşüncesini yayar.

Ekofeminizmin çevreyle kadını ve doğayı birlikte alması, ikisinin de eril gücün egemenliğinde olduğu görüşündendir. Çünkü doğa/kültür çatışmasında aktif olan kültür, eril güçle özdeşleştirilirken, pasif olan doğa dişil güçle özdeşleşmiştir. Bu anlamda Amerikalı antropolog Sheery Ortner şöyle der: “Her kültür, kadınları onların değerini alçaltan veya değerini olduğundan daha düşük gösteren bir sembolle özdeşleştirmiştir. Bu

tasvire uyan bir tek sembol vardır, o da genel anlamıyla ‘doğa’dır.’” (Oppermann, 2012: 177). Kültür başat olarak görülürken doğa ikinci plandadır. Toplumlarda erkek ön plandayken kadın ötelenerek ikinci plana itilmiştir.

Günümüzde yaşanan ekoloji sorunları dünya üzerinde var olan bütün canlılar için tehlike oluşturmaktadır. Yaşanan ekoloji ve çevre sorunlarının en başında küresel ısınma, ozon tabakasının zarar görmesi, artan orman yangınları, iklim değişiklikleri gelir. Bu sorunların sonucunda ise fosil yakıtların tükenmesi, birçok bitki ve hayvan türlerinin yok olması, artan nüfusla birlikte gıda ve su tüketiminin de artması, doğal afetlerle birlikte savaflara da sebep olur. Artan bu olumsuzlukları bir çözüme ulaştırmak için yapılan araştırmalar, kurulan dernek ve vakıflar, çevreci ilginin edebiyatla daha yüksek sese ulaşmasını hedefler. Çevre sorunlarının artık önlenemez bir hal alması bilinçlenmenin her kesime ulaşması için disiplinler arası örgütlenmeyle edebiyatta da yankı bulur. Bu bağlamda gelişen ekoeleştiri kavramı edebi ürünlerde de kendini göstermeye başlar. Serpil Oppermann’ın tanımına göre: “Ekoeleştiri, edebiyat eleştirisi ve kuramları içinde, edebiyat ve kültürü çevreci bir bakış açısıyla yorumlayan, edebiyat ile çevre, ekoloji ile kültür arasındaki ilişkileri inceleyen tek akımdır. Ekoeleştiri, bozulan ekolojik dengelerin sosyal ve kültürel etkilerini sosyo-kültürel bağlamda incelemektedir. Canlıların ve cansız olarak tanımlanan inorganik maddelerin birbirleriyle ve çevreleriyle ilişkilerinin edebi metinlerde nasıl betimlendikleri, edebiyatın söz konusu ilişkiler ağına yaklaşımı, edebi ve kültürel anlatılarda dil kullanımı, ifade biçimleri ve yöntemleri, ekoeleştirin odaklandığı başlıca ilgi alanlarını oluşturmaktadır.” (Oppermann, 2012: 9). Ekoeleştiri akımının kendi içinde bir eserin ekoeleştiri akımına göre yazılıp yazılmadığının göstergesi olarak, alanın önemli isimlerinden Lawrence Buell, *The Environmental Imagination* adlı kitapta bir eserin çevreci olup olmadığını belirlememize yarayan dört kriterden bahseder. Bu kriterler şöyle özetlenebilir:

1. Eserde insanın dışındaki çevre sadece bir arka plan değil, insanın tarihinin doğa tarihiyle iç içe olduğu bir mevcudiyettir;
2. Eserde, insan menfaatleri yasal olan yegâne menfaat olarak görülmemektedir;
3. İnsanın çevreye karşı sorumlulukları eserin etik boyutunun bir parçasıdır;
4. Eserde çevrenin değişmezliği değil de bir süreç olduğu düşüncesi en azından dolaylı olarak bulunur. (Özdağ, 2017: 33).

Buell ekoeleştirel yaklaşımla yazılan eserlerin bu çerçevede ele alınması gerektiğini

belirtir. Bu yaklaşımla ele alınan eserlerin hem duyularımızdan hem de yaşadığımız dünyadan kopuk olmaması gerekir. Bu bağlamda anlaşılır yazılması ve okuyucuyu yormadan iletinin alıcıya ulaşması gerekir. Buket Uzuner de Buell'in belirlediği kriterleri tabiat dörtlemesi kitabında ve diğer kitaplarında rastlanır. Uzuner'in eserlerinde seçtiği mekânlar ve çevre sorunlarının çok uzakta olmadığı okura aktarılır.

Ekoeleştiri, insanların doğayla nasıl etkileşime geçileceğinin, insan ve doğa arasında ezelden beri süregelen tutumun araştırılıp incelenmesinin yanı sıra doğanın edebiyatta yer almasını küresel çevre krizlerinin çözümü için bir araştırma havuzu olarak kullanıp bilimsel doğa anlayışını benimsetmeyi hedeflemektedir. Ekoeleştirin temel ilkeleri doğrultusunda hareket ederek kurguyu bu doğrultuda kurarak okuru bilinçlendirme ve bilgilendirme amacı güdülür. Eserler insanların doğaya ve diğer canlılara saygılı olunması temeliyle yazılırlar. İnsanın doğaya bakışı ve çevrenin edebiyata arka plan olarak değil de başkarakter olarak girmesi edebî ve kültürel akımların etkisi, yazarın birikimi ve ilgi alanı, dönemin sosyal, ekonomik ve siyasal olaylarıyla şekillenir. Edebî yapıtlarda doğaya ve doğayla ilgili kavramları öne çıkarıp alıcıyı harekete geçirip birlikte var olduğu doğanın farkına varmasını sağlar. Yazarın ortaya çıkardığı bu doğa farkındalığını dil yoluyla edebiyat köprüsüyle aktarır, bunu yaparken de Ufuk Özdağ'ın ifadesiyle: "... yazarlar doğanın süreçlerini, canlıların birbirleriyle ilişkilerini, yaşam biçimlerini keşfeder ve gözlemlerini estetik bir dil aracılığıyla yorumlar. Bu incelemelerde toprağın ve üzerinde yaşayan tüm canlıların insana faydasından bağımsız olarak değerli olduğu, doğanın ve canlıların yaşam hakkı olduğu ve bu eşsiz doğayı koruma gerekliliği ön plana çıkar. Yazarın kişisel gözlemlerine ümitleri, duyguları ve inançları da eklenir. Ortaya çıkan lirik anlatım yazarın gözlemlerinin kişiliğiyle ve duygularıyla buluşmasından kaynaklanır." (Özdağ, 2017: 25). Yazarların duyarlı olması konusunda; onların hassas ve geleceğe yön vermeleri gibi özellikleri olduğundan doğaya yapılanları görmezden gelemezler. Doğa tahribatı için tek başına yapamazsa bile bunu geniş kitlelere duyurarak bilinçlenme sağlanabilir. Bu konuda yazar *Yolda* adlı kitabında müneccimle yazarlığı aynı kefeye koyarak şöyle açıklar: "Siz yazarsınız, ben müneccimim, bu yüzden beni anlamanız başkalarından daha kolay olacaktır. Çünkü işlerimizin özü birbirine benzer aslında..."(Uzuner, 2016: 71). Yazarlığın da Şaman gibi seçilmiş kişilerden olduğuna inanan yazar müneccimin ilginç açıklamasını okuyucuya şöyle aktarır: "İnsan bir kere şaman olarak seçilince bunu reddedemez. Çünkü Şamanlıktan kaçan sonunda mutlaka ya delirir ya da kısa süre sonra ölür. İşte bu yüzden bizler yazarlara benzeriz." (Uzuner, 2016:

80). Bu söylemi Sait Faik'in "Yazmasam deli olacaktım." cümlesini akıllara getirir. Doğa âşığı olarak hikâyelerini yazan yazarın tıpkı seçilmiş insanlara özgü bu söylemi münecimi haklı çıkarır. Ancak bu özellik onlara insanlığı gelecek hakkında uyarı ve bilinçlendirmeleri açısından verilmiştir.

2.1. Türk Edebiyatında Ekolojik Bakış Açısı

Türk edebiyatının her döneminde doğa, eserlerde kendine yer bulmuştur. Doğa motifi sözlü gelenekten modern edebiyata kadar her dönemde her safhada kendini belirgin olarak yansıtır. Doğa ve insan arasındaki ilişki, zamanla birbirlerinin özelliklerini alarak edebi metinlere tek vücut halinde geçiş yapar. Yunus Emre, Karacaoğlan, Köroğlu, Dadaloğlu gibi ozanlar ve şairler doğayla iç içe şiirler yazar. 14. yüzyılda Anadolu Türkçesine çevrilen *Marzubanname*, *Kelile ve Dimne* ve *Harname* gibi eserlerde hayvanlar üzerinden yöneticiler eleştirilmiş, öğüt ve ahlâk içerikli bilgiler verilir. Modern Türk edebiyatında ise ilk olarak pastoral şiir Abdülhak Hamit Tarhan'ın "Sahra" (1878) adlı şiiridir. Daha sonrasında Orhan Veli ve Garip akımı temsilcilerinde de doğa ve doğaya ait kavramlar yer alır. İlhan Berk, Gülten Akın, Sait Faik, Yaşar Kemal, Hasan Ali Toptaş, Halikarnas Balıkcısı gibi çoğu yazarların eserlerinde canlıların, hayvanların ve doğanın izlerine rastlanır. Ancak bu eserler, bilinçli olarak ekoeleştiri kuramını destekleyen ürünler değildir. Sistemik bir ekopoetika gibi kaygıları yoktur. Türk edebiyatı her türünde doğayla iç içeyken ekoeleştiri ve ekopoetika, ekoloji kavramları yeni sayılacak bir zamanda girmiştir.

Orhan Veli'nin şiir dilinde kaleme aldığı doğa, tıpkı benimsedikleri akım gibi özgür ve insanla ayrılmaz bir bütünlük içindedir. Şairin şiirlerinde, "doğaya kendi amaç ve çıkarları doğrultusunda değer biçerek ona göre doğayı kullanan bir insan türü yerine, doğada kendini özgür hisseden, çevresine doğayla kendini bir hissetme amacıyla bakan ve bundan mutluluk duyan bir insan portresi çizilmiştir." (Oppermann, 2012: 88-89). Yaşar Kemal'in *Deniz Küstü* (1978) adlı eserinde Marmara Denizi'nde bilinçsizce yapılan yunus balığı avı anlatılır. Denizlerin ekolojik dengesinin bozulmasına dikkat çekilir. *Denizler Kurudu* (1993) adlı eserinde de orman tahribatı ve yangınlarına değinen yazarın doğanın alınıp satılan mal olmasına dikkat çekerek gelecekteki kuraklık ve yokluk gibi tehlikelere karşı uyarır. Zülfü Livaneli'nin *Son Ada* (2009) adlı eserinde yeryüzünde bütün canlıların ekolojik zincirle birbirine bağlandığını kopması dahilinde bütün canlıların hayatının etkileneceğini konu alır. Hasan Ali Toptaş'ın *Ben Bir Gürge Dalıyım* (1997) adlı eseri çocuklara yönelik bir öykü kitabı olarak görünse de içinde konuştuğu ağaçların isyanını

gözler önüne serer. Bu kitapta hem ağaçların bilinçsiz kesilmesi hem de orman yangınları ele alınır ve direkt olarak etkilenen canlıları, ağaçları konuşturarak insanları bilinçli olmaya çağırır. Latife Tekin'in *Berci Kristin Çöp Masalları* (1983) kırsaldan kente göç eden insanların çöplük gibi bir yerde yaşamalarını, yine fabrikaların şehre yakın yerlerde olması ve atıkların insanların yaşadığı yerlere dökülmesini, insanların nasıl sağlıksız ortamlarda yaşadığını anlatır. Yine yazarın *Manves City* (2018) adlı romanıyla küçük bir beldenin nasıl fabrikalara kurban gittiğini, insanların hayatını nasıl etkilediğini, kadın cinayetlerini ve doğa katliamını ele alan kitabıdır. *Sürüklenme* (2018) adlı kitabında anlatıcısı sivil toplum örgütünün ağzından Türkiye insanının başka kültürlerin etkisiyle nasıl yozlaştığı verilir.

Türk Dünyası yazarlarından Cengiz Aytmatov'un eserlerinde çevre duyarlılığını açıkça görmek mümkündür. Ekoeleştirinin konu aldığı, birbirini takip eden üç dalgasının izleri eserlerinde görülmektedir. Kırgız milletinin Bolşevik Rusya'sındaki kültür baskıları ve var olma mücadelesini çevre katliamıyla birlikte verir. Bilinçli olarak çevrenin işlendiği, başkarakter olarak yer verdiği eserlerinde çevre ve hayvanların iç dünyası iç içe okura sunulur. *Elveda Gülsarı* (1963) adlı romanında toprağa ve hayvanlara zarar vermenin doğanın ve hayvanların tabiatında olmayan zorlamalara ve dayatmalara karşı bir dil kullanılır. Gülsarı'nın iğdiş edilmesi doğaya aykırıdır. Ancak doğanın kurallarına karşı çıkıldığı için sahibinin işleri kötüye gider. Doğayla ve insanlarla yaşananları aynı paralelde veren yazar olayların sonucunda doğayı haklı çıkarmıştır. "Deve Gözü" (1961) hikâyesinde tarımda makineleşmenin toprağa verdiği zararlar ve doğanın dengesini bozması eleştirilmektedir. *Gün Olur Asra Bedel* (1980), *Kıyamet Ağı* (1984) ve *Dağlar Devrildiğinde Ebedi Nişanlı* (2007) adlı romanlarda baskıcı siyasetçilerin Kırgız halkına uyguladığı baskıyı ve yok etme politikasını doğa üzerinde de yaptıkları anlatılır. Mankurtlaşma hikâyelerine de yer verilen eserde baskı sonucunda insanların kimliksiz, milliyetsiz bir köleye dönüşmesi çarpıcı bir şekilde sunulur. *Selvi Boylu Alyazmalım* (1961) anlatısında otlakların tarıma elverişli hale getirilmesi ve hidroelektrik santralının kurulması anlatılır. *Toprak Ana* (1963)'da ikinci dünya savaşı günlerinin anlatıldığı, kadınların eşsiz, çocukların babasız kalması anlatılırken toprakların da ekilip biçilememesi sorunu ile boş kalan toprakların isyanı anlatılır. *Beyaz Gemi* (1970)'de bütün gün Isık-Gölü'nü izleyen çocuğun gözünde çevre katliamı anlatılır. Kötü karakterlerin kötülüğü çevreyi katletmelerinden gelir. Ağaç kesimleri ve geyiklerin öldürülmesini, özellikle geyik ana olarak kutsal bilinen geyiklerin öldürülmesi, uğursuzluklara ve felaketlere davetiye çıkarır.

Dişi Kurdun Rüyalari (1990) adlı eserde yönetimin uyguladığı, sayga sürülerine yapılan katliamda dişi kurt Akbar yavrularını kaybeder. Akbar'ın gözünden insanın bencilliği ve doğanın katledilmesi ortaya konulur. *Kassandra Damgası* (1997)'nda X Ferd Projesiyle doğasından ayrılan ve robotlaştırılmış insanlar işlenir. Burada hem doğanın düzenine karşı gelmek hem de dönemin baskısıyla uyuşmuş halkın dayatmalara boyun eğmeleri anlatılır. “Doğal olanı yapay hale dönüştürmek, özellikle de insan genleriyle oynamak ve geleceğini belirlemek tehlikesi, dünyanın sonunu hazırlayan felaket işaretleri olarak gösterilir. Doğayı kendi yasaları ve işleyişi içerisinde bırakmayarak ‘etki’lemek onunda karşı ‘tepki’sine razı olmak anlamını taşır.” (Kanter, 2011: 175) Eserlerinde doğayı, insanı ve diğer canlıları birbirlerini ötelemeden veren yazarın amacı, doğanın ve kültürlerin kendi akışı içinde yaşamaya devam etmeleri gerekir. Yoksa insan ilk olarak kendi türünün sonunu getirir. Doğanın kurallarının geçerli olduğu bir dünyada her canlının yaşamı kontrol altında ve güvendedir.

2.2. Şamanizm, Kadın ve Doğa İlişkisi

Şamanizm, kimi araştırmacılara göre Eski Türk inancı olarak değerlendirilse de inanç değil yaşam biçimidir. Modern yaşamla birlikte yeniden popüler hale gelen bu öğretiy kutsal bir inanç biçimi gibi kabul görür. İçinde barındırdığı kültür sebebiyle bu öğretiy paganlık olarak değerlendiren araştırmacılar da vardır. Şamanlığın içinde barındırdığı ritüellerle birlikte din olmadığını bazı bilim adamları açıklamışlardır. Bu iki görüş ele alındığında Şamanizm’i din kabul edenler şöyle der: “Şamanlık problemi üzerinde çalışan bilim adamlarının büyük çoğunluğu, aynı zamanda eski Sovyet âlimleri (Mikaylovskiy, Haruzin, Potapov, Alekseev vb.) de Şamanlığı Türklerin orijinal dini kabul ederler. Dünya milletlerinin birkaç dini sistemden, mesela Animizm, Fetişizm, Totemizm vs. geçerek monoteizme geldiği fikri dinler tarihinden anlaşılmaktadır. Etnograf ve din tarihçileri, halk edebiyatçıları ve sosyologlar, Türklerin de politeist bir merhaleden geçerek bugünkü duruma ulaştığını düşünmek suretiyle Türk kültürünün karakteristik özelliğini inkâr etmişlerdir. Bu bilim adamları Şamanlığı şu özellikler doğrultusunda bir din kabul etmektedirler:

- 1-Şaman dünya görüşünün olması,
- 2- Şamanlıkta kozmogonik tasavvurların mevcudluğu,
- 3- Şamanlara özgü merasim ve ayinlerin olması,
- 4- Şaman folklorunun mevcudluğu,

5-Toplumda Şamanın özel statüsünün olması vs.” (Bayat, 2006: 24).

Bu özellikler Şamanizm’in aynı zamanda din olmadığını da kanıtıdır diyen Bayat, Şamanizm’i sadece kült olarak gören bilim insanlarını ise şöyle değerlendirir: “Şamanlığı, din değil de Kuzey Asya topluluklarının dini duygularını içeren ve öteki âlem varlıklarına hükmeden bir tür kült olarak görenler de vardır. (Mesela V. Jochelson, V. Bogoras vb.) Bu ikinci grup bilim adamlarının bazıları da (M. Eliade, J. P. Roux, H. Tanyu, O. Turan, İ. Kafesoğlu, S. Buluç vb.), özellikle M. Eliade, Şamanın bütün merasimleri vecd anında geçirdiğini göz önünde bulundurarak, Şamanizm’i esrime tekniği olarak adlandırırlar.” (Bayat, 2006: 24). Öte yandan bu öğretide tıp ilmi olmasına rağmen tıp değildir. Şaman sanat belirtileri gösterse de, davulu, giyim tarzları, dansları ve yalnızlıklarıyla, ancak sanatçı değildir. Öğreti, bir millete ait folklorik özellikleri yansıtır fakat başlı başına folklorun içine de girmez. Orta Asya, Sibirya, Hindistan gibi geniş coğrafyada varlığını devam ettirir. Şamanlık özelliklerinin doğuştan kazanıldığı görüşü eskiden yaygın olsa da, sonrasında ise deneyimle birlikte eğitimin de şaman olabilmede büyük bir yerinin olduğuna kanaat getirilmektedir. Babadan oğla geçen ve soyla varlığını sürdürdüğü bilinen bu sistemde sadece Türk topluluklarında kadın şamanların varlığı kadın damarından geçtiği bilinir. Bugün hastalık olarak görülen sara (epilepsi), bayılmalar ve ağızdan köpükler saçma şeklinde gözlenir, bu emareler şamanlık belirtisi olarak kabul edilmiştir. Trans halinde olma ve titremelerle kadınların iyi ve kötü ruhlarla pazarlık yaptıkları ve anlaşma sağladıklarına inanılır. Büyü ve sihir gibi konularda da başarılı olan bu sistem sıradan insanların göremedikleri ruhları görür ve kötü ruhlara engel olur. Şamanların trans haliyle ölüyü sağalttıklarına da inanılır. Şaman evren ile insan arasındaki bağı korur ve aralarında iletişim kurmak için araç konumundadır. Hem ruhlarla hem doğayla iletişim halinde olan şaman trans halinde bu ruhlarla temasa geçerek insanları kötülüklerden haberdar eder ve hastalıklardan korur. Bitki bilimiyle de yakından ilgili olan bu öğretiyi, doğanın canlılara sunduğu değerleri en güzel şekilde insanların ihtiyacını karşılayarak yeniden doğaya döndürür. “Günümüzde Şamanlığın bir din olmadığı, ancak dinsel ve toplumsal işlevleri olan pratik bir inanca dayalı, toplumsal talebe cevap veren ve dini öğretisi olmayan bir esrime sistemi olduğu saptanmıştır.” (Bayat, 2006: 25). Bu bağlamda Şamanizm, doğayı ön planda tutan kendi içinde örgütlenmiş bir gelenek, bir sistemdir.

Türkçede Kaman inancı adıyla bilinen bu öğretiyi doğa-ruh-insan öğeleriyle bütünleşmiştir. Fuzuli Bayat “doğa dini” ifadesini kullanır ve şöyle destekler: “Şamanlığın felsefesi de doğa hadiselerine ve doğaüstü varlıklara bağlanmaktadır. Şaman felsefesine

göre evrenle dünyamız, makro-kozmosla mikro-kozmos arasında ebedî, ezeli bir denge vardır. Bu dengenin bozulması felakete neden olur. Bütün gizli bilimlerle, deneyimlerle donatılmış Şamanın başlıca görevi bu dengeyi ve düzeni korumaktır. Bu özellik, adayı, Şamanlık görevine çağıran ruhların gönderdiği Şaman hastalığında, vücudun doğranması ile gerçekleşen ritüel ölümden, akrabaların ölmesi ile azapların başlanması düşüncesinde, Şamanın kutsal ağacında, Şamanın hamisi olan hayvan anada, Şaman ruhunun yeniden doğması ve Şaman ağacında terbiye edilmesinde gösterir. Şaman bir fert gibi doğa ile cemiyet, maddiyat ile maneviyat, reel âlemlerle öteki dünya, toplumla ruhlar arasında bir medyatördür. O, kozmik bilgileri yaşatan ve bunu insanlara ileten kişidir. O, bakan değil, gören kişidir.” (Bayat, 2006: 22). Bu anlayışa göre, her varlığın ruhu olduğuna inanılır ve doğaya karşı saygılı olmayı ilke edinir. İnsanı doğadan ve ruhtan üstün tutmaz, eşdeğer görür. Buna dayanarak Şamanizm’de yaratılan her varlık insana hizmet için yaratılmamıştır. İnsanın evrenin egemen varlığı değil bir parçası olduğu görüşü savunulur. Nasıl ki bir hayvan sadece acıktığında avlanıyorsa insan da doğadan sadece ihtiyacı kadar olanı alıp tüketmelidir. Aksi takdirde doğanın ekolojik zincirinde kırılmalar ve kopmalar yaşanır ve bu durumdan en çok zarar gören yine insan olur.

Şamanların rolü ve cinsiyeti toplumdan topluma, çağdan çağa değişiklik göstermektedir. Paleolitik dönemde şamanların cinsiyetinin daha çok kadın olduğu düşüncesini Fuzuli Bayat şu şekilde açıklar: “Şamanlığın kökeni paleolitik avcılık çağına bağlanırsa, o halde ilk Şamanın da kadın olması veya kadın başlangıçla ilgili olması doğal görünür. Nitekim kadın Şamana verilen çeşitli Türkçe isimler: utagan, udagan, ubakan, utygan, utügan, iduan vs. de etimolojik olarak od (ateş)-ocak kültüyle bağlantılıdır. Ut/ud+gan ateşi, ocağı koruyan ruh. Avcılık döneminin tam oturmadığı çağda ocağı, ateşi koruyan kadın ana olduğu için kozmik bilgi kaynağı da onların elinde idi. Udagan teriminin, G. Potanin'e göre, Ötügen'le bağlantılı olması da fikrimizi kanıtlar durumdadır. O halde kadın Şaman, köken açısından Mitolojik Ana kompleksine bağlı olup kadın başlangıçla simgelenmiştir.” (Bayat, 2006:127-128). Avcılık ve toplayıcılığın yaşam tarzı olduğu paleolitik dönemde erkek ve kadında görev dağılımı eşit olduğu için yani ekonomiye katkı eşit olduğu için üstünlük söz konusu değilken, şehirlerin kurulup uygarlığın gelişmeye başlamasıyla erkek, ekonomi başta olmak üzere her dalda kendi egemenliğini kurmasıyla kadın ve kadın gücü ikinci planda kalmıştır. Anaerkil anlayışın olduğu klanlarda devlet anlayışı ve merkezi yönetimle birlikte kadınlar yerine erkekler tercih edilmiştir. İlkel toplumlarda zamanla savaş aletleri ortaya çıkmaya başlayınca,

erkeği dışarıda avcılık ve ihtiyaç gideren bir konuma getirmiştir. Kadının ise daha çok anne olup çocuklarıyla ilgilenmesi ve ev işleriyle uğraşması, kadını pasif bir konuma itmiştir. Kadının tıpkı doğa gibi “üreme, besleme, büyütme ve şefkat” gibi duygularının benzerliği sebebiyle erkeğin doğanın ve kadının üzerindeki egemenliği birlikte verilir. Doğum yapabilmesi toplumda kadını kutsamıştır, bunu mimarilerde ve somut kaynaklarda kadının iyileştirici, otacı, kâhin, büyücü olarak üstün yeteneklere sahip tanrıça olarak gösterilmesini sağlamıştır. Korumacı ve besleyici özelliği olması sebebiyle yine doğayla özdeşleştirilir. Anadolu uygarlıklarının birçoğunda bereket ve tabiat tanrıçaları olarak kadın figürleri görmek mümkündür. İlk çağlarda klanlarda enest birlikteliklerin engellenmesi ile iş bölümü paylaşımlarda netleşmiş ve şamanlık kadınlardan daha çok erkeklerde tercih edilmiştir. Ancak erkek şamanların bu işi uzun bir süre kadın kıyafetleriyle yaptığı gözlenir çünkü ruhların kadınlarla daha iyi iletişime geçtiği düşüncesi hâlâ geçerliliğini korur ve güçlü şamanların kadınlardan çıktığı düşüncesini destekler. Kadın kıyafetleriyle şaman olan erkeklerin sayısının fazla olması ilk şamanın kadın olduğu görüşünü doğrular. Ayrıca inanca göre ilk şamanın doğurganlığı ile ilgili hikâyelerle örtüşür. İlk şamanın ilk doğumunda yaratılıştaki etkili olan balık doğurduğu, ikincisinde kartal doğurduğu, üçüncüsünde ayı veya kurt doğurduğu ve yine yaratılıştaki adı geçen hayvanların olması hikâyelerin birbirini desteklediğini gösterir.

Şamanizm doğa odaklı ve çevre merkezli bir anlayış olduğu için her evresinde doğanın bir parçası vardır. Doğanın ikinci önemli parçası ise “insan”dır. Doğada varlığını sürdüren her varlığa eril ve dişil güçler atfedilmiştir. En önemlileri güneşe eril anlam yüklenirken aya dişil anlam yüklenmiştir. Güneş dışa dönük, enerji yayarken ay ise daha içine kapalı, besleyici, uyandırıcı anaç güçle doludur. Ayrıca kadınların ay döngüleri de bu değişime ve yenilenmeyle birlikte düşünülür. Ayın değişimleriyle kadınların doğurganlık dönemleri birbirine denk düşme sebebiyledir. Bu bağlamda doğada var olan ve insan bilinciyle meydana gelen mitolojide eril ve dişilin ayrı düşünülmemeyeceği verilir. Mitolojilerde ve destanlarda yer alan hayvan ana ve ata ögesi yine bu birlikteliği gösterir.

Tabiatın vazgeçilmez ögesi olan suyun dişil olması, sadece hayat veren özelliğiyle karşımıza çıkmaktadır. “Tanrıçaları yaşam formu olarak gören söz konusu kültürler, onları suyla özdeşleştirerek suyu da tanrıça gibi kutsal saymışlardır.”(Oppermann, 2012: 180). Bu atfetme ile kadının toplumdaki yerine de gönderme yapar. Toprak da aynı şekilde hayat verendir. Hava ve ateş ise eril güçlerdir ve yıkıcı güç olarak görülür.

Türk toplum yapısındaki kadının yeri belirlenirken şaman öğretilerinin ve yaşam

tarzının etkisi büyüktür. Eski Türk toplumlarında kadın şamanlar tercih edilir ve sosyal hayatta kadının üzerinde erkek egemenliği söz konusu değildir. Kadının bilgeliği, şifacılığı, otacılığı toplumda değerli olmasını sağlamıştır. Geleceği görme, kötü ve iyi ruhlardan haber verme ve korunma gibi konularda şamanlara başvurulur. Şaman kültürü doğa kültlerine dayandığı için varlığını “toprak ana”ya ve “bereket tanrıçası”na bağlamaktadır. Toprağın dışıl olması, üretimin esas kaynağı olması bütün canlıların yaşam alanı olması sebebiyle topraktan gelen ağaç ve hayvanların bazıları kutsal ve önemlidir. Türklerde ormana ve hayvanlara zarar verenlerin cezalandırılacağına inanılır. Kimi efsanelerde bu konulara yer verilir.

Doğanın insanlar üzerindeki etkisi tartışılmaz gerçektir ve ne kadar insan doğayı tahrip edip üzerinde egemen olmak istese de muhtaç olduğu alan yine doğanın kendisidir. Yaşanılan çevrenin insanlar üzerinde psikolojik, kültürel ve fiziksel ihtiyaçlar açısından etkisi yadsınamaz. Doğa besleme ve barındırma konusunda insanın tek ihtiyacı olduğu alandır. Doğa ile kadının ortak noktası da burada başlamaktadır. Bütün canlıların barınma, beslenme ve geleceğini belirleyen doğaya hükmederek, onu sömürme ve yok etme çalışmaları kadına yönelik tutumda da kendini göstermektedir. Kadını sömürmek, topluma katılmasını engellemek, üzerinde egemenlik kurup değersizleştirme çalışmaları doğayla paralellik gösterir.

Türklerin eski inanç ve öğretilerinde kadın – erkek, ayrımı gözetilmemiştir. Toplumların geçmişten bugüne canlı bir varlık olarak gelen dil varlığı bunun göstergesidir. Türk dilinde kadın için ayrı, erkek için ayrı ifadeler yer almaz “kişi” kavramı kadın, erkek ve çocuğa yani insana karşılık gelir. Dil konusunda erillik ve dişillik bulunmayan toplumlarda geri plana itilen kadın da yoktur.

3. BÖLÜM

3. BUKET UZUNER'İN HİKÂYE VE ROMANLARININ EKOELEŞTİRİ BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

Modern Türk edebiyatı yazarlarından Buket Uzuner biyoloji ve çevre bilimi alanlarında eğitim almış, hikâye, roman ve gezi yazarı aynı zamanda çevre bilimcidir. Özellikle kadın hakları, hayvan hakları ve çevre haklarını savunan Uzuner feminist düşüncelerini de yazdıklarına yansıtır. Bu açıdan onun eserleri ekoeleştiri ve ekofeminizm kuramları ekseninde okunmaya izin verir.

3.1. Romanlara Ekoeleştirel Bakış

Uzuner, ilk dönem eserlerinden itibaren çevreye ve kadına olan duyarlılıkla eserler kaleme alır. İlk romanı olan *İki Yeşil Su Samuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri*'nde Nilsu karakterinin üzerinden anne-babasının ilişkileri ve büyüdüğünde kendi başına gelen olaylar anlatılır. Ekolojik olarak esere bakıldığında yazar, termik santrallere ve çevre kirliliğine dikkat çeker. Çevre kirliliğinin ekolojik dengeyi bozduğunu, bu hızla devam edilir, önlem alınmazsa bütün canlıların sonunun geleceğini belirtir. Anlatıda yer alan susamurları da soyları tükenmek üzere olan canlı türlerinden sadece biridir. Eserde ekolojik zincirden biri koparsa diğerlerinin de etkileneceğini tabiatın ana unsurları olan su, hava ve toprağı korumanın dünyanın geleceğini ve canlıların geleceğini temiz enerjilerle korumak gerektiğine değinilir. Bozulan dengeyle birlikte ırkı, dili, cinsiyeti, dini fark etmeksizin bütün canlıların sonunun geleceği öngörülürken ve bu kaynakları korumanın herkesin yararına olacağı görüşünü savunulur. Dengenin bozulmasının önüne geçilmezse siyaset, gelişen teknoloji ve parasal değerler doğayı ayakta tutmaya yetmez düşüncesi aktarılır. Eser Nilsu ve ailesinin etrafında gelişir ancak çevreyle ilgilenen karakter Teoman'dır. Yeşiller Partisine üyedir. Çevre konusundaki duyarlılığını Nilsu'yla birlikte tartışırlar. Çevre için yapılacak projeleri değerlendirirler.

Teoman, tabiat unsurlarının toprağı karışarak yeniden başka bir canlı olarak yaşama katılacağını savunarak kendisinin bir susamuru olduğunu iddia eder. Yeşiller partisinin gerçek destekçilerinden olan Teoman aracılığıyla çevrede fazla duygusal olarak görülen çalışmalarını eleştirerek okuyucuya aktarılır: "Teoman, termik santraller

konusunda Yeşiller Partisi'nin tavır ve eylemlerine 'romantik', 'çocuksu' veya 'Türklerin sanayileşmesini engellemek isteyen ithal düşünceler' olarak sataşan politikacı ve köşe yazarlarına öfkelenmiş, bağıra çağıra konuşuyordu." (Uzuner, 2016: 223). Teoman çevreye olan duyarlılığını gelişmiş ve gelişmekte olan, sanayileşen ülkelerin görmezden geldiğini yok oluşu şu şekilde dile getirir: "Sanayileşme tabiatı öldürdü. Oysa tabiat insanın en hayati parçasıydı. Her şey düzen, mecburiyet ve rekabete dönüştü." (Uzuner, 2016: 65). Modernleşmeyle topraktan uzaklaşan ve üretimi makinelere bağlayan sistem insanları da robotlaştırarak insanlıktan, mutluluktan ve sevgiden uzaklaştırır. İnsanların insan olma özelliklerinin korunması için ilk olarak toprak korunmalıdır savını destekler: "Bu topraklar korunmalıydı ve 'beyazların' mutluluğumuzu bozmasına asla izin verilmemeliydi! Çünkü o 'beyazlar' gelmeden önce, biz 'yerliler' çok mutluyduk. 'Beyazlar', Kızılderililerin yalın, yürekli mutluluğunun sırrını hâlâ çözemediler..." (Uzuner, 2016: 75). Beyaz adamın yerli halkı köleleştirip kaynaklarını nasıl sömürdüklerine değinir. Mutluluk ve huzurun temiz kaynaklarda ve insan müdahalesinin en az olduğu coğrafyalarda olduğu gözlenir.

Kendi menfaatleri uğruna çevreyi yok edenler karşısında öfke duyan Teoman'ın tavrı insanın özündeki doğallığın bir yansıması olarak görülebilir. Bu tavır romanı kuşatan bir bütünlükle çevreyi ve yeşili önceler. Bu bağlamda bu anlatı baştan sona karakterlerin adıyla ve betimlemelerine seçilen kelimelerle Prof. Dr. Sabri Eyigün'ün ifadesiyle 'Yeşil Roman' özelliği taşımaktadır. Simgesel olarak kullanılan her ad ve betimleme abartılıp kelime oyununa dönüşmeden doğadaki herhangi bir adla yeniden canlanıp okura sunulur. Anlatı ilerlerken yeşil ve mavi renginden çıkmadan doğaya ait durumlar canlı-cansız varlıklara aktarılmıştır. Karakter adları; Nergis, Nilgöl, Nilsu, Selen veya Nane ve Nar'dır. Bu kişilerin boyunları kuğuya benzetilir. 'Elmacık kemikleri' 'yanında yeşil gözlerinde sisler uçuşur' (Uzuner, 2016: 27). 'gözlerinde ballar damlar' (Uzuner, 2016: 83). Ayrıca genç kızların birbirlerine taktıkları isimler günlük hayatta çok karşılaşılmayan yakıştırmalardır. Biri Çekirge Neyyire, diğeri Karınca Cahide' (Uzuner, 2016: 92).dir. Anlatıda doğanın ürkütücü ve soğuk tarafları okuyucuya tatlı bir dile anlatılır. Yılanlar vahşi ama yine de güzel ve renkleri parlaktır. Köpeklerine Nane ve Nar diye seslenirler. Yazar doğada var olan güzellikleri doğayla yeniden bütünleştirerek verir. Camlar buzlu, demirler nemli, köpükler cilvelidir. Bu fonda sunulan anlatıda çevre sorunlarını, doğanın bozuluşunu uç noktalara varmadan kapitalizm düşüncesine kadar götürür ve kızılderili-beyaz çatışmasını okuyucuya özetler: "Nitekim geldiler bizim topraklarımızı da elimizden aldılar. Sonunda hiçbir 'toprak' eskisi gibi bereketli kalamadı. İşte bu nedenle, onlar

gelmeden önce yemyeşil olan topraklarımızı gürül gürül sulayan, cilveli köpüklerinde kötülük tutunamayan ırmaklarımız kurudu. Analarımızın, kıl çadırların önlerinde bir yandan yün eğirirken, bebeklerine göz-kulak olup, babalarımızın av dönüşlerini, bizlerle birlikte bekledikleri yaylalarımız çoraklaştı, yabancılaştı, yitti.” (Uzuner, 2016: 75). Doğanın beyaz adamın hırsı nedeniyle hızla yok olup gidişinin sonuçları olacaktır. Gün gelip doğa cimrileşip insanları suya, toprağa muhtaç bıraktığında her şey için geç olacaktır.

Balık İzlerinin Sesi romanında yazarın ütopyası okuyucuya sunulur. “seçilmiş insanlar”ın bir araya getirildiği ortamda, alanında ilkler ve en iyilerin yer aldığı bir kurguyla karşımıza çıkar. Eserin önemli karakterlerden olan Afife Piri kişisi, ilk Müslüman kadın tiyatro sanatçısına ve soyadıyla da ünlü denizcimiz Piri Reis’e gönderme yapılır. Karakterin seçilmişliği genlerine bağlanarak anlatılır:

“- Anne tarafından Afife Jale’ye akraba oluyorum. Babamın kökleri de Piri Reis’e uzanır, dedim gururla.

-Camille ve Kolomb gibi mi yani? dedi şaşırarak.

- Hiç kimse bir başkasına benzemez! diye hırçınlaştım.

- Afife Piri! dedi hayranlıkla. Denizlerin serüvenci oğluyla, sahne ışıklarının cesur, asi kızının torunusun, müthiş... olağanüstü... Anlamalıydım... Çoktan anlamalıydım.” (Uzuner, 2012: 42). Birçok özelliğin doğanın bir parçası olarak genlerle aktarıldığına değinilen eserde insanlar arasında çıkan farklılığın görünmeyen en önemli parçası kalıtım olarak vurgulanır. Romanda seçilmişliği ve kimsenin kimseye benzemeyişi sık sık tekrarlanır. İçlerinde her milletten ve dinden seçilmiş birilerinin olması ve aynı ortamda yaşamaları “normalleşmek” kavramıyla okura verilir. Zaman ve mekân olarak ütopyik yerler veren yazar, dünya genelinde faklı ve yetenekli insanları ütopyik bir kurguyla bir araya getirir. Seçilmişlerden yola çıkarak verilmesi sanatçıların ve edebiyatçıların bulunduğu toplumların meşale taşıyıcısı olmalarıdır.

Anlatıya ekoeleştirel ve ekofeminizm açısından bakıldığında ise “seçilmiş” tür olarak tiyatronun gösterilmesi, bunu da ilk Müslüman kadın tiyatrocuya anlatması açığı genişletir. Tiyatronun insanlar üzerinde etkinliğinin çok olması, anlamının ise “insanı insana insanla anlatması” şeklinde tanımlanan tiyatro, insanları etkileyen önemli bir araçtır. Bundan hareketle Cumhuriyet tarihinde gerçekleşen devrimlerle kadının da toplum sahnesinde yerini almasını somutlaştırarak anlatır. Atatürk devrimlerinin bu kadar çabuk

benimsenmesinde tiyatro sanatçısı Afife Jale'nin katkıları çok büyüktür. Öncesinde orta oyunlarında kadın rollerini, kadın kılığına giren, “Zenne” adı verilen erkek oyuncular canlandırırken Afife Jale arkasına devrim desteğini alarak bu algıyı yıkar. Ancak bu algıyı yıkmak kolay olmaz. İlk olarak ailesi tarafından reddedilen Afife, babasının “Benim Afife diye bir kızım yok.” demesi üzerine sahne adı olarak “Jale” adını kullanır. Tiyatro tutkusuyla sahneye çıkmaya devam eder. Her devrimin bir öncüsü ve fedaisi olduğundan, tiyatro sahnesine ilk Müslüman kadın olarak çıkmasını kendisi şöyle anlatır: “Hayatımda mesut olduğum ilk gece... Sanatın ruhuma verdiği güzel sarhoşluk içindeyim. O piyeste (Yamalar) güzel bir sahne vardır; ağlama sahnesi... Orada taşkın bir saadetle ağladım... Alkış, alkış, alkış... Perde kapandı; açıldı, bana çiçekler getirdiler. Perde tekrar kapandı. Muharrir (Hüseyin Suat Bey) kuliste bekliyormuş; ben çıkarken durdu, alnımdan öptü: ‘Bizim sahnemize bir sanat fedaisi lazımdı; sen işte o fedaisin’ dedi.(...)”³ Fedai olarak görülen, kendinden sonra gelenlere ışık olan Afife Jale ilk olmanın zorluklarını yaşar. Toplumsal hayatı düzenleyen devrimler Afife Jale'den sonra tam anlamıyla hayata geçer. Kendinden sonra gelen Bedia Muvahhit bu devrimler sayesinde Afife Jale kadar hırpalanmaz. Afife Jale'nin önderliğinde kadın, kadınlığını gizlemeden ve kadın olarak sahnede yer alır, toplumda kadının geri plana itilmesi ve ötelenmesinin önüne geçilir.

‘Doğada bulunan her varlığın ruhu vardır.’ anlayışı bu romanın betimlemelerinde sıklıkla vurgulanır. Yazar kapı tokmağını anlatırken şu ifadelerle başvurur: “Ahşap güzeldir. Doğal, kaba, işlenmemiş haliyle, kocaman, kaba, saba, yarı hayvan bir yaratığın zavallı, beceriksiz, iyi niyetli çaresizliğindeki kütüklerin, boynu bükük yakılmayı beklerken, yontulup, usta ve zevkli ellerin kullandığı makinelerde işlenerek, rafine, şık ve soylu biçimlerde ahşap malzemeye dönüşme serüveni, oldukça duygusaldır. Çünkü işlenmemiş ham güzellik eksiktir ve acıma duygusu yaratabilir. Oda kapılarımız ahşaptı. Hatta topuz kapı kolları bile ahşaptı. Damarlı beyaz çam ağacı. Kapılarımız öyle güzeldi ki, dokunmak ve ahşabın o doğaya yakın tenini okşamadan geçmek kaçınılmaz oluyordu benim için. Odama her giriş çıkışta uzun uzun kapımı okşuyorum, ahşabın güneşten, topraktan ve sudan topladığı enerjiyi bedenime aktarmak istercesine sarılıp, kucaklıyordum onu.” (Uzuner, 2012: 65-66). Doğaya karşı duyulan özlemin ahşap bir kapı tokmağı ile sunulması insan ile doğa arasındaki güçlü bağdan kaynaklanır. Ahşabın “güneşten, topraktan ve sudan topladığı enerji”yle buluşan kahraman kendi özüne dönüşün özlemini çeker. Bu özlem ise devingenlik kuramını çağırıştırır. Doğada her şeyin hareket halinde

³ <http://www.radikal.com.tr/hayat/direnen-kadin-afife-jale-1143172/> [erişim tarihi: 18.12.2019]

olduğu, değiştiği, evirildiği halde yine de özünde toprağı, havayı, suyu gün ışığını barındırdığı hatırlatılır.

Romanda bir diğer doğal simge ise altın ağağ adı verilen bir ağağtır. Anlatıcı, ağaca insana ait fiziksel özellikler yükleyerek onu daha gerçek ve yakın çerçevede okura sunar. Karakter, ağağları hep erkek olarak düşünürken sarkan dallarından ve kollarından dişil olduğu kanaatine varır: “Yüzlerce kolundaki bütün ellerinin tırnakları, yeşilin çok koyu tonlarıyla boyanmıştı. Uzun, dalgalı saçları omuzlarına dökülen dolgun, mağrur, alımlı, dev bir kadın başını imgeliyordu. Dedim ya, sonunda ağağların cinsiyeti hep dişidir.” (Uzuner, 2012: 167). Deniz kenarında öylece yükselmiş olan ağacın aslında dünyaya dair ne varsa her şeyin olan bitene tanık olduğu ve gözlediğini, gözlemin ve tarihin sadece insana ait olmadığını anlatır. Bu ağağ imgesi Türk Mitolojisinde hayat ağacı olarak karşımıza çıkar. Roman karakterinin aklında bir şeylerin oluşmasına ve yerini bulmasına yardım eden yanılısamalar olarak gösterilir.

Kumral Ada Mavi Tuna romanında yine karakter adları doğa adlarıyla bağdaştırılır. Yazar karakterlere Aras, Tuna, Meriç, Ada gibi adlar vererek doğanın dilimizi, kültürümüzü, kimliğimizi belirlemede önemli bir rolü olduğunu gösterir.

Romanın doğa ve çevre bilimle ilgili bölümünde “Tanıklar Konuşuyor” başlığı altında yer alan, ağağların kesilmesine tanık olan diğer ağağlara insani özelliklerin yüklendiğini şu cümle özetlemektedir: “Toplu ağağ kesimleri sırasında yerinde alıkonulan ve kesilmesi yasaklanan ağaca tanık ağağ denir.” (Uzuner, 2016: 407). Ayrıca anlatıda ülkede çıkan iç savaş ve etkileri dile getirilir. Bu savaş anlatılırken aşkın da bir iç savaş olduğuna ve insanın kendisiyle de savaş halinde olduğuna değinilir. Bu yolla aslında insanın doğayla savaşması yine kendisiyle savaşması anlamına gelmektedir. Ekofeminizm açısından bakıldığında ise, savaşın çıkarılmasında ve savaş sırasında erkeklerin baskın rol oynaması, eril varlığın yıkıcı özelliğini gösterir. Erkeğin doğa ve kadın üzerinde hâkimiyet çabasını savaşla anlatan yazarın doğaya yapılan tahribatın daha çok eril kuvvet olduğuna dikkat çeker. “... iç savaşa giden erkeklerin ardından yalnız kadın ve çocuklardan oluşan savaşsız bir dünya kurmaya başlamışlardı bile... Ama böyle bir şey gerçek olabilir miydi? Hep söylendiği gibi androjen hormonu ve erkekler miydi bu insanlık tarihiyle yaşıt kıyımın, bu kahreden şiddetin kaynağı? Erkekler tek başlarına bunca kanın ve ölümün günahını yüklenebilir miydi?” (Uzuner, 2016: 44). Toplumsal bir sorumluluk olarak savaş yeteneği sadece erkeklere yüklense de aslında kadın ve çocukların da bir savaş halinde olduğunu bu eylemin sadece erkeğe yüklenmemesi gerektiğini anlatıcı alıntının devamında

şöyle ifade eder: “Yo hayır, hayır öyle şey olamazdı... Çocukların ve kadınların da kendi iç savaşları vardı ve savaş, insan denen canlının buluşuydu. Yalnızca insana özgüydü, kadın, çocuk fark etmezdi.” (Uzuner, 2016: 44). İnsanın içindeki iyiliği ve kötülüğü bulup savaş ve barış arasındaki tercihi yine insanın kendisinin yapması gerekir. Kadın ve erkek arasındaki statü farkı, kazanç farkları her dönemde kimileri tarafından ayrılık sebebi olurken yazar bu konuya Tuna ve Meriç’in evliliğinde değinir: “Meriç, biz evlendikten bir yıl sonra okulu bitirmiş ve önceleri pratisyen kalmakta ısrar etmişti. Bunun asıl nedeninin lise öğretmeni kocasının erkek gururunu korumak amaçlı bir özveri olduğunu anladığımda kesinlikle karşı çıktım ona. Gidebildiği, yükselbildiği yere kadar onu desteklemeye kararlıyım.” (Uzuner, 2016: 394). Ataerkil toplumlarda erkek kazanç sağlayan, güçlü, üstündür. Kadın ise ev işleri, çocuk bakımı ve eşlerine itaat etmekle sorumludur. Bu anlayışa karşı çıkan yazar yapıtında Tuna’nın eşine destek olmasını ve yükselmesinde sakınca olmadığı düşüncesini yansıtır.

Kadın erkek eşitliğinin ve kadın dayanışma örgütlerinin simgesi olan mor renge ve türevlerine yazar eserlerinde sıkça yer verir. Feminizm akımının bu rengi kullanmasının altında yatan sebep antik çağdan bu yana bilinçaltında bulunan “hermafrodit” anlayışıdır. “Hermafrodit, Yunan mitolojisinde yarısı kadın yarısı erkek bir tanrıdır ve iki cinsliliği simgelemektedir. Hırçın erkeğin rengi kırmızı ile sakin kadının rengi mavinin karışımı olan bu renk, aynı zamanda doğadaki mavi ve kırmızının karışımı olan mora denk düşmektedir.” (Ayhan ve Birol, 2016: 249). Mor aynı zamanda vücutta darp sonucu olarak ortaya çıkan lekelerin rengidir. Bu nedenle “depresyonun, feminizmin ve şiddetin de gösterenidir. Şiddetin göstereni olması, sözcüğün kökenine bakıldığında bu çağrışımı net olarak gösterir. Latince; ‘violentia’, şiddet; ‘violare’nin de tecavüz etmek anlamına gelir. İngilizcede ‘violence’, şiddet anlamına gelir ve bu sözcükler, Latince olan ‘viola’dan türetilmiştir. Viola, ayrıca ‘menekşe’ demektir. Bu da genellikle akla ‘mor’ menekşeyi (mitsel bağlamda) getirdiğinden mor rengiyle özdeşleşmiştir.” (Ayhan ve Birol, 2016: 249-250). Kraliyet rengi olarak da bilinen mor doğada en az bulunan renklere dendir. Zenginlikle birlikte asaletin, gücün, doğurganlığın, üremenin ve erotizmin rengidir. Bu konuyu yazar yapıtında şöyle ifade eder: “Kadınlar çoğu zaman, kendi dişiliklerine duydukları hayranlık sebebiyle, sahip oldukları akıl kapasitesinin hakkını yerler. Bunun farkında bir erkekle karşılaştıklarında kendilerine iltifat edildiğini sanırlar. Gerçi şimdiki kızlar her ikisine de sahip olduklarının fark ettiler ama bu çok uzun zaman aldı. Bana sorarsanız, kadın denen dişi insanın, hayat ve akıl kapasitesi tabiatın en büyük

mucizelerindedir. Ve bu yüzden de hayat denilen hikâyenin aslı kadınların eflatun renkli haritalarında dolaşmaktan ibarettir. [...] erkekler çatlasa da, patlasa da hayat haritası yalnız kadınların elindedir.”(Uzuner, 2016: 430). Kadınlar ve erkekler arasındaki eşitlik mücadelesinin devam edeceğine ve bir gün mutlaka eşitliğin sağlanacağı inancı vardır. “Kadınlar ve erkekler günün birinde eşit haklara sahip olacaklardır, fakat birbirlerini anlamaları asla mümkün olmayacaktır. Cinselliğin fiziki bünyesi bakımından tabiatın kadına verdiği mazohist hazlar, erkekte sadizm istikametinde geliştiği için bu hep böyledir.” (Uzuner, 2016: 435). Verilen haklarla eşitlik sağlansa da kadın ve erkeğin birbirinde olmayan his ve özelliklerinin asla eşit olmayacağı belirtilir.

Eserin çevre bilimle ilgisinin vurgulandığı yer ise Ada'nın fotoğrafçılık yeteneğidir. Çekilen üç farklı fotoğrafın üzerinde ayrıntılar veren anlatıcı; ilkinde arkada dev gökdelenlerin önünde Güney Amerikalı müzisyenlerin konser verirken, etraflarında biriken insanların kutuya para atarken havada yakalanmış bozuk paranın UFO resmine benzemiş olmasına dikkat çekilir. İkinci resim ise siyah-beyazdır. Aynı seyyar satıcının gün içinde farklı zamanlarda çekilmiş fotoğraflarına yer verilir. Üçüncü resim ise yine siyah-beyazdır. Metro merdivenlerinde tutkuyla öpüşen genç bir çift yer alır. Kızın saçları sıfır numara tıraşlı, erkeğinki omuzlarından sırtına akıyor tasvir edilir. Saçların farklı oluşuna özellikle değinilir, çünkü kadınların saçlarının hep uzun olması gerektiği yargısı toplumlarda ağır basmaktadır.

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu romanında Yeni Zelanda'dan Gelibolu'ya dedesini bulmak için gelen Viki'nin hikâyesi anlatılır. Çanakkale savaşlarında Türk kahraman olarak bilinen Gazi Alican Çavuş (Taylar)'un kendi büyük dedesi Alistair John Taylor olduğu iddiasıyla Eceyayla köyüne gelir. Her iki tarafın da mektuplarının karşılaştırılması sonucu bu iddianın doğru olabileceği kanısına varılır. Savaş sonrası kimsesi kalmayan Meryem'in Anzak John Taylor'u yaralı olarak getirip Alican Çavuş olarak tanıtıp onunla evlenmesiyle Türkiye'de kalır. Ekoeleştirel olarak bakıldığında anlatının büyük bölümü köyde gelişir. Köyün temiz havasının ve güzelliğinin üzerinde sıkça durulur. Gazi Alican Çavuş'un çocuklarının adlarının Uzun, Beyaz ve Bulut olmasının sırrını yazar şu satırlarla okuyucuya verir: “Yeni Zelanda'nın yerli dilinde adı ‘Aotearoa’dır ve bu sözcük ‘Uzun Beyaz Bulut’ anlamına gelir! Çünkü Yeni Zelanda Adaları uzun beyaz bir buluta benzer ve oranın ilk sahibi olan yerli Maoriler, Yeni Zelanda'ya bu adı vermişlerdir. Maoriler hâlâ Yeni Zelanda'yı ‘Uzun Beyaz Bulut’ diye adlandırırlar!” (Uzuner, 2013: 24-25). İnsanlar ne kadar kendi öz kültürlerinden uzaklaşmış olsalar da tam anlamıyla kopamazlar ve bir

şekilde yaşatmaya çalışırlar. Bu çaba içgüdüsel olarak varlıklarını, benliklerini, en önemlisi de kimliklerini koruma çabasıdır. İnsan ve milletlerin varlığı kimliklerinde ve bilinçlerinde yaşatılır.

Beyaz Hala olarak bilinen kadının; iki taraftan örgülü beyaz saçlarıyla Anadolu Türk kadınları gibi görünmesinin yanında yeterince İngilizce konuşabilmesi ve engin bilgileriyle herkesi şaşırtması dikkat çekicidir. Babasının eğitimiyle ilgilendiğini ancak annesinin okumasına sıcak bakmadığını üzülererek anlatır. Babasının Yeni Zelandalı Taylor olduğunu öğrenen Beyaz Hala, Cumhuriyet öncesi halkın bakışını ve Batı'nın kadının okuması ve bilgilendirilmesi konusunda ileri olduğunu belirtir. Ekoeleştirel ve ekofeminizm taraflarında bakıldığında roman savaşların daha çok kadınları etkilediğini, Meryem'in şehit olan askerin yerine başka milletten yaralı askeri getirir. Meryem'in bu çırpınışlarıyla çaresizliği ve kimsesiz kalma korkusu anlatılır. John Taylor'un kızına İngilizce öğretmesi Anzak'ların üzerindeki İngiliz sömürsüne dikkat çekmeyi amaçlayan bakış açısidir. Milletlerin savaş sonrasında nasıl dillerini, kimliklerini ve benliklerini kaybettiklerini gözler önüne serer. Bu bağlamda bir milletin başka bir millet üzerindeki sömürsü ve baskısı insanın doğa üzerindeki sömürsüyle aynı boyutta ele alınır.

Ayrıca tarih bilincinin doğru verilmesi için sansürsüz ve gerçek tarihin anlatılması, toplumların kendilerini bunlara göre yönlendirmeleri gerektiği vurgulanır. Anlatının arka planında her yazılanın tarih olarak benimsenmemesine ve araştırılıp incelenmesi gerektiğine dikkat çekilir. Toplumlarda tarih bilincinin gelişmiş olması bugünü daha iyi anlamalarını sağlayacak ve empati duygularını geliştirecektir. "Tarih yalnızca geçmişin yazıldığı düz bir metin olabilir mi? Ya da tarih, yaşadığımız zamanla hiçbir ideolojik bağlantı kurulmadan mı yazılıyor sanıyorsun?" (Uzuner, 2013: 313) diyerek güçlü devletlerin sömürdükleri milletlerin tarihlerini ve algılarını yönettiklerini savunur.

Buket Uzuner'in *İstanbullular* kitabı, İstanbul'a kesin dönüş yapan gen profesörü Belgin Gümüş ile Adanalı heykeltıraş Ayhan Pozaner arasındaki aşk ilişkisi etrafında şekillenir. Mekân olarak Atatürk Havalimanı'nı seçen yazar, bilet ve pasaport kuyruğunda bekleyen her gün bir benzerlerine rastlanılan on beş kişinin hayatlarına İstanbul'un gözüyle bakmaktadır. Hem İstanbul'un tarihine hem de İstanbul'da yaşayan insanların kökenine, dillerine, geleneklerine, giyimlerine, inancına ve tercihlerine geniş yer verilir. Bomba ihbarıyla kapanan kapıların arkasında kalan onca kişinin, her şey kontrol altına alınana kadar ki geçen sürede birbiriyle bir şekilde ilişkili kişilerin hayatlarına yer verilir. İstanbul'un konuşulduğu anlatıda yazar şehirlerin ruhuna ve dokusuna yer verilir.

Ekoeleştirel olarak esere bakıldığında şehir ve cinsiyet ilişkisinin odağa yerleştirildiği görülür. İstanbul'u süslü ve alımlı bir kadına benzeterek romanın başkarakteri yapan anlatıcı dünya tarihinde yer alan büyük ve soylu şehirlerin su kenarına kurulmasına dikkat çekerek yine suyun insan hayatında önemine yer verir: "Su hayattır, uygarlıktır, su ekonomidir, ticarettir, su balıktır, balık sudur, aşktır, aşktır su." (Uzuner, 2007: 50). Yerleşim yerlerinin geçmişten günümüze su varlığına göre düzenlendiği, suyun etrafına kurulduğu tarih ve arkeolojiyle kanıtlanmıştır. Yaşamın kaynağı olan su insanı her konuda yönlendirmiştir. Toprağın verimli olmasını da sağlayan yine sudur. Şehirlerin su varlığıyla birlikte anılması özellikle İstanbul gibi ortasından su geçen şehirler çok azdır, bu nedenle de kıymetlidir. Turist çekme konusunda da dâhil oldukları ülkeye kazanç sağladığı için suyun bereketi, zenginliği kendini gösterir.

Ekoeleştirel olarak bir diğer etken ise Türkiye'de 1950'den sonra hız kazanan sanayileşme ve sanayileşmenin getirdiği göç dalgasıyla hem nüfus artmış hem de çarpık kentleşme sorunuyla yüz yüze gelinir. Plansız gelişen şehir (İstanbul), kaynakların kirlenmesine, doğada yaşayan canlıların yaşam alanlarının yok olmasına, orman tahribatına neden olur. Yazar İstanbul'un ağızından özellikle gecekondulaşmaya dikkat çeker ve Haçlıların bile kendisine bu kadar zarar vermediğini ancak İstanbul'un bunun intikamını alacağını söyler: "...kimileri yönetici, kimileri sözde siyasetçi rolünü oynayan bu 'Yeni İstanbullular' eteklerime, koltukaltlarıma, dizlerime çirkin, zevksiz, dayanıksız ve çok yakışsız evcikler kondurarak buraya çaresiz insanları doldurdular. Ben ki, İstanbulum, sallardım, silkelerim yok ederim. Lanetimden sakının ey insankızları ve oğulları!" (Uzuner, 2007: 435). Dünya ve Türkiye tarihine bakıldığında yöneticiler ve siyasetçilerin çoğu erkektir. Dişil özelliği yüklenen İstanbul'un özellikle eteklerine, koltukaltlarına ve dizlerine şuursuzca saldırılar eril güçler tarafından yapılmaktadır, sonuçlarına ise herkes katlanacaktır. Bu söylemin ardından da yine eril tahakkümün dişil öğeler karşısındaki bilinçsiz ve kaba tutumuna göndermede bulunur. Güzeller güzeli şehrin bu ihanetin altında kalmayacağı ve bir gün mutlaka bunun hesabını soracağı sık sık tekrar edilmektedir.

Çevre duyarlılığını yazar karakterlerin diyaloglarında tekrarlayarak bilinçli bir şekilde verir:

"- Oteldeki çantamda kaldığı için çalınmayan ÇEKÜL, TEMA, ÇYDD, TEGV. Greenpeace gibi sivil toplum kuruluşlarına üyelik kartlarımı veriyorum, onları da geçersiz buluyorsun!

- Ehliyet olsa kabul ederiz ama...

- Söyledim ya, yok benim ehliyetim. Ben toplu ulaşıma destek vermek için araba da sürücü belgesi de almam. Gideceğim her yere ya vapurla ya da taksiyle giderim. Ne benzin tüketimiyle çevre kirliliğine, ne de trafik keşmekeşine katkıda bulunurum.” (Uzuner, 2007: 185). Havaalanı polisiyle olan bu diyalogda çevre kirliliğine dikkat çekilir ve insanları özellikle büyük şehirlerde özel araçlarla değil de toplu taşıma araçlarına yönlendirerek atmosfere karbon salımını azaltmak amaçlanır.

Eserde ekofeminizm kuramını destekleyen düşüncelere yer veren yazar, hızla artan nüfusa karşı doğum oranlarının azaltılması ve kontrol altına alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Hamile kalan Belgin’in doğurmakta kararsız kalışını ve kürtaj konusunun da geçtiği olaya gerekçe olarak ise artan çevre sorunlarını, savaşları ve kapitalizmin yaygınlaşmasını gösterir. “ Yani şu dünyada bu kadar çok ihanet, yalan, sahtekârlık ve yalnızlık, çok yalnızlık varken... Savaşlar, hastalıklar, biyolojik, nükleer silahlar, küresel ısınma varken... Bu bebeği doğurmak istediğime emin değilim... Yani bebek bile değil ki o, bir embriyo, yani bir cenin o daha...” (Uzuner, 2007: 240). Burada yazar aynı zamanda kürtajın hiçbir ülkede eskisi kadar kolay olmadığını, karar verilse bile uygulanacak alanın az olduğu belirtilir. ABD ve Türkiye başta olmak üzere kürtaj operasyonu belirli şartlarla sınırlandırılır.

Yazar ekofeminizm konusunda ise kadınların yaşlanınca değer görmesini yanlış bulur ve eleştirir: “Çok genç ve safken arzulanan genç kızım, akli ve düşünceleri olgunlaşıp, kendini ve dünyayı fark ettikten sonra tehlikeli ve düşman sayılması neden? Neden akıllı kadınların ancak nine olunca saygı görebilmeleri? Nedir kadının yaratıcı ve entelektüel zekâsına karşı bu kıyıcı küçümseme? Nedir, nedir dişi cinsiyetlere bu dayatma, bu hor görme, bu ille kontrol etme hırsı ve çok derindeki güçlü kadın-sevmezlik? Yeryüzü uygarlığı, kadını kadınların çizmediği daracık bir alana hapsetmek konusunda neden hiçbir konuda olmadığı kadar kararlı ve büyük bir dayanışma içinde? Niçin bütün dinlerde negatif ve şeytan enerjileri dişil özelliklere bağlanıyor da savaşlar, soykırımlarını, silahları, bombaları kadınlar yaratmıyor? Neden imparatorlar, tarihçiler, şehirciler ve peygamberler hep erkek? Kadın kime göre eksik, neye göre tehlikeli, zayıf ve duygusal? Eğer ideal kadın modelinin yalnızca bir zevk, hizmet, itaat ve üreme makinesi olarak işlev görmesi ve sonsuza dek de böyle kalması konusunda uluslararası bir konsensüs varsa, neden kadının kafasına beyin, göğsüne kalp konarak yaratılmış olduğu konusunda bir açıklama yapılamıyor? İnsan zekâsının mantık kadar duygudan oluştuğu neden yalnızca ‘yapay

zekâ' söz konusu olunca hatırlanıyor? Aslında bir adı da 'kadın korkusu' olan bu şiddet hangi yüzyıla dek devam edecek. İnsanlığı daima ikiye ayıran bu zulüm barikatlarını kırmak ve bölücü nefreti yıkmak için kaç yüzyıl daha bekleyeceğiz? Kırılıyoruz, yok oluyoruz, kaybediyoruz. Çünkü aslında kazanan taraf yok! Çünkü ruhun cinsiyeti yok!" (Uzuner, 2007: 449). Yazar bu isyanıyla toplum içinde kadının alt sınıf olarak görülmesine ve erkek cinayetlerine, kadınların yok edilmesine dikkat çekmektedir. Her çağda ve millette var olan bu sorun kadının eksik ve yarım olduğunu düşünerek değil, insan olarak düşünülünce sorununu kendiliğinden ortadan kalkacağını vurgulamaktadır.

Yazarın mor vurgusu bu anlatıda Belgin'in babasının en sevdiği lavanta kokusu ile vurgulanır. Lavanta çiçeği kokusunun sakinleştirici ve rahatlatıcı özelliği vardır. Rengini aldığı ve sakinleştiren kadının özelliği bulunan maviyle güzelliği de göze hitap eden bu bitki kekikgillerdendir. İstanbul ve çevresinde bulunan lavanta bahçelerinin yerli ve yabancı turistlerin her yıl ilgi odağı olmaktadır.

İlk ekofeminizm yazarlarından olan Buket Uzuner'in tabiat dörtlemesi romanlarından ilki *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su* romanıdır. Romanda İslâmiyet öncesi dönemdeki Şaman kültüründen yola çıkılarak insanın doğa ile ilişkisinin ve doğaya karşı tavrının geçmişi hatırlatılır. Yazar, bütün dünyayı ilgilendiren su kavramının Türk ve İslâm hayatındaki yerini belirleyerek bir sentez halinde sunar. Ayrıca anlatıda ataerkil düzenin kadın ve doğa üzerindeki hâkimiyetine değinilir ve sık sık eleştirilir.

Kutadgu Bilig'le zenginleşen anlatı birçok miti ve İslâmî değerleri içinde barındırır. Romanın içinde bulunan ve kahramanı buldurmaya yarayan SU Kitabı da bunu desteklemektedir.

Tabiat dörtlemesinde tüm dünyayı ilgilendiren küresel ısınma sorununu, 21. yüzyılın en sıcak gününün yaşandığını sık sık belirterek okuyucuya aktarmaktadır. Bu sorunun yerel değil evrensel olduğu gerçeği eserin odak noktasını oluşturur. Bu romanlarda Şaman kültüründe görülen doğaya yaklaşımın, karakterleri üzerinden yansıtan yazar, romanda farklı mezhep ve kültürden insanları bir araya getirir. Bu üç romanda yazdığı yazılarla çevre sorunlarını ele alan, ancak pek tanınmamış gazeteci Defne Kaman'ın başına gelen esrareniz olayların doğaya yansıtılarak okura aktarılmasına yer verilir.

Defne Kaman kaleme aldığı yazılarında Türkiye'deki çevre sorunlarını ve kadına şiddeti ele almaktadır. Hazırladığı yazı dizisinde şöyle der: "Bu yazı dizisinde

Karadeniz’de yapılacak HES’lere sadece deresini, suyunu, hayatını ve gelecek nesilleri korumak için karşı çıkan köylülerle, özellikle her biri Şaman geleneğimizin Umay Ninesi’nden izler taşıyan köylü teyzelerle yaptığım röportajları okuyacaksınız.” (Uzuner, 2013: 24). Yazar çevre sorunlarının İstanbul’da ve Karadeniz’de varlığını göstererek, bütün dünyayı ilgilendiren problemlerin aslında uzağımızda olmadığını okuyucularına aktarır. Özellikle santral yapımında çevre seçiminin ve bu seçimin tarımı nasıl etkileyeceğinin sonuçlarının düşünülerek yapılması gerektiğine vurgu yapar. Termik santraller kurulurken akarsuların yolunun değiştirilmesi bulunduğu coğrafyaya ciddi zarar vermektedir. Aynı zamanda yerleşim yeri olan bu alanların birçoğu sular altında kalırken, asıl su yatağı ise kuraklığa mahkûm edilir. Kırsal alanda yaşayan insanların yaşam alanları ellerinden alınır ve tek geçim kaynakları olan toprak verimsizleştirilir.

Anlatının ilk romanı *Su*’da başkarakter Defne Kaman’ın ailesinin onu uyumsuz olarak tanımladığı sık sık tekrar edilir. Defne’nin bu uyumsuzluğu aslında herkes gibi olmayıp, farklı bir duyarlılığa sahip olmasından ileri gelmektedir. Buket Uzuner bir röportajında uyumsuzluğu şöyle tanımlar: “[...] herkesin çıldırmaşçasına ihtiyacı olmayan şeyleri bile reklamların kölesi olarak tükettiği, içinde ne olduğunu sorgulamadan yiyip içtiği, yazarını veya konusunu bilmeden sadece ‘best seller’ diye kitap okuduğu, kendine zaman ayırmak yerine ‘trend’ mekânlarda görünmeye çalıştığı bu çağda, bütün bunlara karşı durabilmek cesaretiyle, sade ve sahici kalmaya çalışmak ‘uyumsuz’luktur. Gazeteci Defne Kaman, kendi hayatını ve bedenini ön plana çıkartıp, ünlü bir köşe yazarı olmak yerine memleketin ve tabiatın sorunlarıyla ilgilenen sahici bir gazeteci olduğu için uyumsuz, desem?...”⁴ Uyumsuzluk, herkes gibi olmadan, sorgulayarak hayatı anlamlı bir biçimde yaşamının tanımıdır. Bu nedenle insanlar bu tip insanların fazla sayıda olmasına ve sorgulanmaya tahammül edemezler.

Türk edebiyatının önemli dönem yazarlarından Yusuf Has Hacıp’in Uygur alfabesiyle Türkçe yazdığı eseri, *Kutadgu Bilig* üzerinden şifreler verilir. Araştırma yapan Komiser Ümit’in en önemli yardımcısı Sahaf Semahat’tir. Asıl adı Bahar olan Semahat, kaçarak İstanbul’a gelir ve kedileriyle birlikte sahaf dükkânında bir yaşam kurar. Semahat sahafından pek dışarı çıkmayan giyimi ve tavırlarıyla kadınlığını geri plana iterek, kendini esnafa ve çevreye kabul ettirmek için uğraşır. Siyah tişört ve kot pantolonların içine sığınan ataerkil toplumun ezdiği kadını yansıtmaktadır.

Diğer taraftan Ümit Komiser ve sevdiği kız Tasvir, mezhep farklılıkları yüzünden

⁴ Ezgi Atabilen.(01.04.2012) İlk Eko-feminist Roman (Buket Uzuner). Hürriyet Gazetesi Eki. [Erişim Tarihi:18.07.2019]

ayrılır ve Tasvir, ailesinin baskısıyla İstanbul'dan uzaklaştırılarak Karadeniz'e gönderilir. Bu duruma dayanamayan Tasvir'in intiharı sonucunda, "İnsanın mutluluğu ve hayatının yanında mezhep farklılıklarının önemsizliği" vurgulanır ve iki gencin evlenmesine izin verilir. Ekofeminizm açısından bakılacak olursa: "İkili karşıtlıkları yıkmak için adımlar atılmalı, farklı kimlikleri, grupları, tüm toplumsal cinsiyetleri kabul edip benimsemeli, böylece daha demokratik bir anlayışa" (Oppermann, 2012: 184-185) sahip olunmalıdır.

Komiser Ümit, Defne Kaman'ın günlüğü niteliğindeki SU Kitabı'nı okurken gördüğü rüyanın etkisiyle üzerinden sular damlayan Defne'den ipuçları almaktadır. Defne'nin kaybolmasıyla, iskele yakınlarındaki Yunus balığının bıçaklanmış olarak bulunması aynı zamana denk gelmektedir. Yazar burada su ve suda yaşayan canlılara dikkat çeker en önemlisi de Yunus katliamının üzerine eğilir. Defne Kaman'ın Yunus dostu olduğu ve bunun için Japonya'ya kadar gittiği de romanda anlatılır. Doğanın özünün su ile olduğu gerçeği üzerine göndermede bulunulan eserde, Defne Kaman ve su arasındaki ilişki de sembolik biçimde sunulur: "SU. Su vardı. Başlangıçta sadece su vardı. Evvelce gök, ay, güneş, hava, ateş, toprak ve ağaç yoktu: Sadece su vardı. Su ebedi başlangıçtı ve ondan önce hiçbir canlı olmadı." (Uzuner, 2013: 77). Günlüğünün adının SU Kitabı olmasını desteklemektedir.

Altay Yaradılış Destanı'nda da görüldüğü ve Antik Yunan filozoflarından Thales'in görüşünden de anlaşılacağı gibi her şeyin başını ve temelini oluşturan suyun önemi vurgulanır. Suda yaşayan canlılara bakılarak hem o canlılara verilen zararları engellemenin hem de suyun kıymetini bilip doğru ve temiz kullanımın üzerinde durulur. Romanda Kadıköy İskelesi'nde bulunan bıçaklanmış Yunus balığının kurtarılma çalışmaları haberine sıkça yer verilmesi dünyadaki Yunus katliamını duyurma çabasının bir göstergesidir. Yunus balığı örneğinden yola çıkılarak insanın doğa üzerinde hâkimiyet sağlama hırısının sonuçlarına dikkat çekilir.

Yunus balığının iyileştirilerek özgürlüğüne kavuşturulmasıyla Defne Kaman'ın ortaya çıkışının aynı zamanda gerçekleşmesi, doğanın kurtuluşuyla birlikte kadın da kurtulur savını destekler bir sonuca bağlanır.

Yazarın tabiat dörtlemesi romanlarından bir diğeri *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Toprak*'tır. Uyumsuz kahraman Defne Kaman, Hitit dönemine ait tarihi eser hırsızlığını araştırmak için Çorum'a gider. Yazar bu kitabında Hitit Uygarlığı aracılığıyla güneş ve geyik sembollerine dikkat çekerek toprak üzerinde yaşayan canlıların insan

hayatına etkisini göstermektedir.

Defne Kaman'ın Çorum'a gidip ortadan kaybolmasıyla Hattuşa kazı alanına gelen geyiğin insanlardan kaçmayarak orada kalması aynı zamana denk gelmektedir. Ne yapsalar da geyiği kazı alanından çıkarmak mümkün olmaz. Geyiğin haberci konumunda olduğu ve Defne için orada bulunduğunu Umay Nine'den başkası anlamaz.

Bu romana Umay Nine, Komiser Ümit ve Sahaf Semahat'in yanında Çorum'da iki oğlu ve yeni eşiyle yaşayan kütüphane müdürü Akın Kaman, eşinin ölümüyle bunalıma girip oğlu Karaca'yla hiç ilgilenmeyen Rehber Kemal ve kazı çalışmalarında bulunan arkeolog Güneş Aytan katılır. Defne Kaman yine bu kez Toprak Kitabını bırakarak kayıplara karışır. Bütün Çorum ili ve Vali Sabahattin Ali Okur Defne'yi kaçakçıların kaçırdığı rehin tuttuğunu düşünerek aramaya başlar. Teknolojiyi çok iyi kullanan Karaca Toprak kitabındaki şifrelerden Defne Kaman'ı bulmaya çalışır. Toprak kitabı der ki: "Başlangıçta toprak vardı. Toprak ki; ondan geldik, ona gideriz; milyonlarca yıldır borcunu ödemeyen kiracısıyız. Toprak ki; Anadır. Doğumdur. Toprak ki; Rahimdir, SU'yun da yatağı, yuvası, anası." (Uzuner, 2015: 132). Toprağın önemini ve canlı olduğunu üzerinde yaşayan ve var olan her türün evi olması toprağın korunması gerektiğinin, isteyerek toprağa zarar verenlerin mutlaka başına felaketlerin geleceğini vurgular. Toprağa ve doğaya saygı duyulması gerektiğini Hitit medeniyetinin kalıntıları arasında vermeyi tercih eden yazar, toprakta hiçbir şeyin gizli kalmayacağını, üzeri örtülmek istense bile mutlaka yüzeye çıkacağını belirtir: "Hiçbir şey saklı kalmamış! Yerin yedi kat altına saklasalar bile nafi! Baksana, kazmaya gerek dahi kalmadan kaç bin yıllık kemikler fışkırıyor topraktan!" (Uzuner, 2015: 14). Yazarın Şaman öğretisini anlatının merkezine alır. Toprağın Türk Mitolojisinde tanrıça Umay olarak anlamlandırıldığı düşünülürse, plesanta anlamına gelen Umay doğumu ve ana rahmini simgeler. Ad olarak da kullanılan Umay koruyucu, şefkatli, besleyen anlamlarını da taşır. Orhun kitabelerinde de adı geçen tanrıça orta dünyanın koruyucusu ve doyurucusudur. Toprağın varlığıyla hayatın devam ettiği ve ona iyi bakılmazsa hayatın sonlanacağı düşüncesi anlatının her bir bölümüne imgelerle yerleştirilir. Anlatıda küresel ısınmaya dikkat çekmek için, "Güneş, 21. yüzyılın en sıcak yazının bir perşembe akşamı..." (Uzuner, 2015: 15) diyerek sık sık tekrar eder.

Anlatıda topraksız tarımın ve melez tohumların dünyadaki açlık sorununa çare olacağı fikri verilir. Ancak bunların yapay oluşu ve insan sağlığını etkileyeceğine değinilir. GDO'lu tarımın kanser hastalığını arttıracığı ve bu durumun da ilaç firmalarını kalkındıracağı görüşü takip eder. Bu görüş eserde şöyle dile getirilir: "Topraksız tarımın

ve melez tohumların kıtlığı ne kadar engellediğini, ‘google tanrısı’na sorup, sayısal olarak öğrenebiliriz. Ancak her gün hâlâ açlıktan ölen binlerce insanın acısını dijital olarak anlatacak bir program yazmayı başaramıyoruz, nedense? GDO’lu gıdanın da içinde olduğu kansorejen ve alerjen etmenlerde görülen büyük artış, eğer ilaç şirketlerinin bir oyunu değilse, sevdiklerini kanserden kaybeden milyonlarca insan, kendi zekâsını diğer canlılardan üstün gören büyük kibri yüzünden belasını buluyor demektir.” (Uzuner, 2015: 311). Gıda üretiminin çiftçilerden alınıp endüstriye devredilmesi, gıdaların içindeki kimyasal ve katkı maddelerinin artmasına sebep olur. Bu durum hem küçük toprak sahibini hem de insan gelişimini ve genetiğini olumsuz etkiler. “Gıda sistemimiz endüstrileşip, küreselleşince gıdanın geleneksel üretme, işletme ve dağıtım süreçleri de değişti. Gıda üretimi kadınların, küçük çiftçilerin elinden çıktı. Özellikle kimyasal tarım ve biyoteknoloji konusunda şaibeli Monsanto, Corgill, Nestle, Philip Morris gibi çokuluslu dev şirketlerin elinde tekelleşti. Ve bu, dünyanın her yerinde küçük çiftçiler aleyhine haksız rekabete yol açtı. Tekelleşme her zaman haksız rekabete yol açar ve bu da yoksullarla orta sınıfın yok olmasına, dolayısıyla demokrasiye darbe vurur.” (Uzuner, 2015: 311-312). Küreselleşen dünyada küçük değerlerin bir öneminin kalmamasının nedeni herkesin her şeye ilk elden ve kolayca ulaşabiliyor olmasıdır. Buna bağlı olarak büyük şirketler, insanların alışkanlıklarını ve ihtiyaçlarını yönlendirir konuma gelir. Kendi istediklerinin satılması ve kullanılması için algı ve görsel olarak yönlendirme yapılıır.

Ekofeminist açıdan bakıldığında eserde toplumun kadınlara ve eşcinsel bireylere yaklaşımının zaman içinde ve yönetim farklılıklarıyla değişimi göze çarpar. “Düşünsene, otuz yıl önce erkeklerin kırmızı gömlek, mor çorap giymesi büyük şehirlerde bile ayıplanırmış, ama Osmanlı’da eşcinsellik yasak değilmiş. Sultan’ın önünde yapılan geçitte eşcinsel erkekler alayı da geçebilirmiş... Daha yüzyıl önce nüfus sayımında kadınlar insandan sayılmıyormuş, Virginia Woolf’un çalışmak için ‘kendine ait bir oda’sının olması seksen yıl önce İngiltere’de bile bir kadın yazar için büyük bir devrim sayılıyormuş...” (Uzuner, 2015: 170). Bugün Türkiye ortamında, eşcinsellik ve LGBT gruplarının dışlandığı, eşcinsel bireylerin ise aşağılandığı görülür. Osmanlı döneminde millet çeşitliliğinin hoşgörü ile karşılanması farklı cinsiyetlere sahip bireyler içinde geçerli olduğunu gösterir. Osmanlı devlet anlayışı, farklılıklarla büyük bir devlet olma sırrını ve altı yüzyıl ayakta kalmayı hoşgörü anlayışı sayesinde başarmıştır.

Su romanında olduğu gibi iyileşen yunus balığının doğaya kavuşmasıyla yine kimsenin yerinden kaldıramadığı geyiğin Defne’nin ortaya çıkmasıyla kendiliğinden kalkıp

doğasına dönmesi eş zamanlı gerçekleşir. Yunusla ve geyikle birlikte kadının ve doğanın kurtuluşu yine aynı paralellikte verilir. Yunus balığı ile suyu örtüştüren yazar, geyikle de toprağa gönderme yapar. Çünkü geyik Türk Mitolojisinde önemli bir yere sahiptir. Diğer taraftan yalnızca İslamiyet öncesinde kalmayıp İslâmî değerlerle bütünleşerek günümüze gelir.

Tabiat dörtlemesinin üçüncü romanı *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Hava*'dır. Defne Kaman "Neden Nükleer Enerji Değil?" başlıklı yazısıyla ilgili davası için Kayseri'ye gelir. Buraya ninesi, Sahaf Semahat, Karaca, davanın gönüllü savunucusu çevre hukuku alanında uzman avukat olan Kumru Çalığışu –soyadının çağrıştırdığı ünlü romandan kaynaklı olarak Feride Kumru derlerdi- ile birlikte gelir. Korkut Dedenin ölümünden sonra Umay Nine'ye arkadaşlık eden Semahat'in komşu dükkânında antikacılık yapan Ertuğrul Türel –boynundan hiç çıkarmadığı fotoğraf makinesiyle her şeyin fotoğrafını çeken, teknolojiye rağmen karanlık odada film banyo etmeyi sürdüren kendine özgü bir adamdı- de onlara katılır. Teyzesine benzeyen ve bu önemli duruşmada onu yalnız bırakmayan Ayperî de onlarla gelir.

Defne Kaman'ın bu sefer ki durağı Kayseri'dir. Olaylar 13. yüzyılda hastaları müzikle tedavi eden dünyanın ilk tıp okulunu açtıran Selçuklu kadın sultanlarından Gevher Nesibe'nin şehir merkezindeki büstünün, gazeteci Defne Kaman'ın şehre geldiği gün anlaşılabilen bir nedenle kaybolmasıyla başlar.

Yazar Defne Kaman'ın "uyumsuz"luğuna burada da değinir. "Gazeteci genç kadına çocukluğundan beri toplumun ve geleneklerin yönlendirmesine aldırmadan kendi karakterine ve hayallerine uygun yaşadığı için annesi ve ablası 'Uyumsuz Defne Kaman' diyorlardı. Umay Ninesi ve dostları arasındaki lâkabıysa Manas Destanı'nda başına kötülük geleceği zaman kuğuya dönüşen prenesten esinlenerek 'Ayçöreği'ydi." (Uzuner, 2018: 38). Onun en son görüldüğü yer ise Nevşehir'deki sıcak hava balonuyla havalandığı yerdir. Kaybolmadan önce ninesiyle birlikte aynı rüyayı görmüş olmaları onları tedirgin eder, çünkü kaman inancında aynı anda görülen kötü rüyalar gerçek olur. Gördükleri kartalın heybeti ve gerçeğe yakınlığı, nine ve torununu derinden etkiler. Umay Nine torununu bir daha görememekten endişe etmektedir.

Hava romanı Defne'nin gördüğü rüyayla başlar. Hakkında açılan dava için İklim Değişikliğini İnkâr Bakanlığından gelen iki kişi Defne'yi düşüncelerinden vazgeçirmek için uğraşırlar. Defne'den fikirlerini inkâr ettiğini kanıtlayan bir dilekçe imzalatmak istenir.

Bakanlık memurlarının hazırladığı dilekçe şöyledir: “İklim değişikliği diye bir şey yokmuş ve küresel ısınma gibi kavramlar bazı art niyetli yabancı çevrelerin uydurmasıymış. Dünya klimatoloji tarihinde her zaman bazı iklimsel değişiklikler ve ısı sapmaları mevcuttur. Yazılarımda sık sık vurguladığım gibi fosil yakıtların, tüketim çılgınlığının, neo-liberal küresel siyasetin, artan nüfusun, azalan dünya enerji ve gıda kaynaklarının, yaşadığımız rekor iklim dönüşümleriyle bir ilgisi yokmuş. Bazı art niyetli dış kaynaklar, benim iyi niyetimi kötüye kullandılar. Aldatıldım.” (Uzuner, 2018: 20). Defne'nin buna karşı çıkmasıyla birlikte kendi dönemlerinde yöneticilerin karşıtı düşünceye sahip oldukları için aklına ölümle cezalandırılan kişiler gelir. İlk olarak Orlean Bakiresi olarak bilinen Jeanne d'Arc, 1431'de 19 yaşındayken pantolon giydiği ve gaipten sesler duyduğu için engizasyon tarafından diri diri yakılmıştır. Aynı kilise tarafından Fransa'nın koruyucusu azizesi olarak onurlandırılmıştır. (Uzuner, 2018: 19). İkinci olarak Osmanlı devleti aleyhine isyana katıldığı varsayımıyla idam edilen, bütün şiirlerini Türkçe yazan Pir Sultan Abdal yer alır. (Uzuner, 2018: 25) Üçüncü kişi olarak Antik Yunan geleneğinde şehir tanrıları yerine başka tanrılar koyarak gençliği zehirlediği suçundan ölüme mahkûm edilen Sokrates gösterilir. (Uzuner, 2018: 23). Dördüncü kişi olarak evrenin merkezi dünya değil de Güneş dediği için kilisenin hışmına uğrayan Galilei'nin nasıl fikirlerinden vazgeçtiği örneklendirilir. (Uzuner, 2018: 26). Bu örneklerle verilen gözdağı üzerine Defne: “Anadolu bozkırının dillere destan soğuk kışlarının ortasında, tam kalbindeyiz ve sıcaktan bunalıyoruz. Yüzyıllardır kış boyunca başı karla kaplı Erciyes, adeta beyaza hasret. Zavallı ağaçlar kışın ortasında çiçek açıyor, dünyanın derelerini HES, ormanlarını maden ocakları ve beton oteller, denizleri plastik çöplerimizle yok ediyoruz. Havayı fosil yakıtlarla, daha çok et yemek açgözlülüğümüzle zehirledik. Hayvanları acımasızca katledip, soylarını kurutuyoruz. Şimdi 'Tabiat Ana' Umay bize cezamızı veriyor.” (Uzuner, 2018: 26). diyerek haklılığını savunur.

Anlatıda hızla değişen mevsimlere dikkat çekmek ve küresel ısınmanın olumsuz yönünü okura anımsatmak adına sürekli kış mevsimi olduğu vurgulanır. Ancak sıcaktan kabanlarını giymediklerini ve terlediklerini ifade eden cümleler sıklıkla tekrarlanır: “Kayseri'de kış günü, açık havada sıcaktan terleyerek, çay ve kahvelerini içiyorlardı.” (Uzuner, 2018: 44). Hava tahminlerine güvenerek kalın giyinip hazırlıklı gelirler ancak Kayseri'deki hava Erciyes Dağı'na rağmen yakıcıdır.

Ekosistemi tehdit eden en önemli sorunlardan biri de nükleer atıklardır. Bu atıklar, bırakıldığı ortamı radyasyonla tehdit eder. Bu sorun eserde şöyle geçer: “...atıklar meselesi

sandığınızdan daha ciddi bir konu. Elektronik cihazların; cep telefonundan tabletlere, bilgisayarlar, yazıcılar, sonra entegre ve baskılı devreler, algılayıcılar, kablolar, tıbbi cihazların hepsi kullanım sürelerinin tamamlanması sonunda plastik, metal ve camları içeren elektronik atıklara yol açıyorlar. Bunların geri dönüşümü olsa, yani tekrar kullanılmak için parçalansalar bile havaya, suya ve toprağa tehlikeli maddeler yayıyorlar. Kaldı ki çoğu yakılıyor veya gömülüyor. Aynı derecede tehlikeliler.” (Uzuner, 2018: 171). Teknolojinin getirdiği faydalarla birlikte zararları da kaçınılmazdır. Bu zararları en aza indirmek için bu aletlere kullanım yaşı verilmeli ki gelişim ve büyüme çağında olan çocuklar sağlık sorunlarıyla karşılaşmasınlar.

Serinin ilk romanlarında dükkânından genellikle çıkmayan Sahaf Semahat, *Hava* romanında artık gizlendiği Kutlu Bilgi adlı sahaf dükkânından çıkar, Umay Nine'nin yardımıyla daha çok hayata karışır ve artık Umay Nine'nin bahçeli evinde onlarla birlikte yaşamaya başlar. Bu durum giyimine de yansır, kırmızı botlarını çekinmeden giyen Semahat artık kendini gizlemez. Sahaf Semahat aslen Nevşehirli olup ve çocukken uğradığı aile içi tecavüzdü kaçarak İstanbul'a gelir. Ancak Kayseri'de abisi ve annesiyle karşılaşır kimseyle konuşamadığı konuyla yüzleşir. Yüzleşmenin verdiği rahatlıkla iç dünyasının hapisanesinden çıkar. Ekofeminizmde önemli yer tutan erkek egemenliğine karşı sessiz çaresiz bırakılan kadınların, özellikle taciz ve tecavüz olaylarında suçlu olarak gösterilmesi Semahat üzerinden işlenir.

Ekoeleştirici kuramı kadın, doğa, sınıf ayrılıkları, kültür farklılıkları ve dilin yozlaşması konusuna da ışık tutar. Üçlemede Türkçenin önemine, yazımına ve kullanımına değinilir. Artık kullanılmayan ya da yerini yabancı kelimelere bırakmış sözcüklerin kökenini ve anlamını vermesiyle pekiştirilir. Yanlış kullanımlar düzeltilir:

“ - Bana bakmayın hiç, ben 90'lıyım, sizin yabancı diliniz Arapça, İranca, Fransızcaymış, bizimki İngilizce...

- Farsça oğlum Farsça! İranca ne demek öyle!” (Uzuner, 2015: 206).

Bu konuda Osmanlıca ile ilgili verilen bilgilerle kültür bağımızın koptuğu düşüncesinin eskidiği savunulur. “Arap alfabesiyle Türkçe yazmaya ve okumaya devam etseydik, medeniyetimizin geçmişle bağı kopmayacaktı!, tezinin henüz dürüstçe ve akılla hiç tartışılmadığını düşünüyorum. Bir dilin Arap, Uygur ya da Kiril harfleriyle yazılması hiç önemli değil ki? Dil, zihinde hayal ve tasavvur etmekle ilgili bir eylem. O yüzden bir

tane Osmanlı felsefecisi yok ama Türk var. Macit Göktürk⁵ ve Ionna Kuçuradi mesela. İkisi de Türkçe düşünen ve Türkçe yazan, evrensel kabul görmüş felsefecilerimizdir. Oysa bizler Osmanlıca'yı zaten ne yazabiliyor, ne de okuyabiliyorduk!" (Uzuner, 2015: 207). "Türk tarihçileri Osmanlıca kadar, hatta daha çok Çince öğrenmelidir. Çünkü Türklerin tarihini Çinliler yazmıştır." (Uzuner, 2015: 211). "Osmanlıca" kelimesinin yanlış kullanımına da değinilir: "Her şeyden önce bu dile Osmanlıca demek bile yanlış. Doğrusu Osmanlıca Türkçesi olmalı ya da 'Arap harfli Türkçe' belki. Ama eski Türkçe değil: çünkü eski Türkçe, Güney Sibirya'daki Türklerin Türkçesi." (Uzuner, 2015: 206). Türkçenin varlığını korumak adına Türkçede karşılığı olan kelimelerin günlük yaşamda kullanılmasının artmasıyla, dilimiz yabancı sözcük akımından kurtulacaktır. "Mecaz Arapça, metafor Latince kökenli İngilizce! Türkçesi ise eğretileme. Kökenine bak, eğretilemek!" (Uzuner, 2015: 176). Ekoeleştirel olarak farklı milletlerin kültürleri ve dilleri arasında etkileşim kaçınılmazdır. Ancak bilinçsiz kullanımı, maruz kalan dili kendi özünden uzaklaştırır, yozlaştırır.

Ağaçların insan hayatındaki yeri Uzuner'in eserlerinde dikkat çeken diğer bir unsur olarak dikkat çeker. Doğanın geleceği ile insanın geleceği arasında doğru orantı kuran yazar, tabiat dörtlemesinde –*Su, Toprak, Hava*– şeftali çekirdekleri ve saklanması konusuna değinir. Bu bağlamda, Samed Behrengi'nin "Bir Şeftali Bin Şeftali" adlı öyküsüne göndermede bulunarak eleştirel bir tavır sergiler. Çocukluğunda şeftaliyi çok seven Defne'nin şeftalileri yiyip çekirdeğini saklayarak Bursa'ya göndermesi ve orada kullanılması olayı ile doğada hiçbir şeyin atılmaması ve atık olmaması gerektiği vurgulanır. Başlı başına doğayı korumak ve bir tohumla nelerin olabileceğini anlatan öyküde ölü yılanın şeftali ağacına gübre olması ve öldükten sonra da toprağa can vermesine değinilir. Bu açıdan ekosistemde her canlının bir yere sahip olması ve zincirin sırasının bozulmaması gerektiği vurgulanır.

Hava elementinin anlatıldığı eserin simgesi kartal olarak verilir. Kartal, eski Türk inancında adaletin, eşitliğin ve gücün sembolüdür. 13. yüzyılda Selçuklu Devleti'nin sembolü çift başlı kartaldır. Ayrıca Dede Korkut Hikâyelerinde geçen kartal, Bamsı Beyrek'e hediye edilen kutlu kuştur. Romanda şu şekilde ele alınır: "Hava'nın efendisi kartal. Kadim geleneklerimizde, destanlarımızda ve özümüzde Hava sembolü kartaldır. Özdilimizde dünyanın adı Yer'dir. Altay mitolojisi ilk insan ve ilk insan soyunun kartaldan

⁵ Yapılan araştırmalar sonucu Macit Göktürk diye bir felsefecinin olmadığı fark edilmiştir. Burada kastedilen Macit Gökberk (1908-1993) olabilir.

türediğini söyler. ...Kadim Türk destanlarında ata-nine hayvan figürü kartaldır. Kartal, Güneş'i ve göksel gücü temsil eder." (Uzuner, 2018: 316-317) Kartalın Türk mitolojisindeki önemine ve anlamına değinilerek, balık ve geyik gibi yol gösterici, rehber oluşu ve haberciliği üzerinde durulur.

3.1.1. İnsan İlişkileri Bağlamında Doğaya Ekoeleştirel Yaklaşım

İnsanı ve doğayı bir bütün olarak gören ekoeleştiri, insanların doğa üzerinde hâkimiyet kurmak için mücadele etmesini ancak bunu yaparken en çok zararın yine insanın kendisinin göreceğini edebiyat ve diğer sanat dallarıyla anlatılmasıdır. Yine bu kuram insanların meydana getirdiği uygarlıkla birlikte doğadan uzaklaşmaları ve görkemli şehirler kurmak için toprağı betona boğmalarını da edebi metinlerde ya da sanatın her dalında tartışır. Sanayileşme, kalkınma ve nüfus artışıyla birlikte doğal alanlar daralmaktadır. İnsanların sahip olduğu kültür ve bilinç durumu ile de ilişkili olarak gelişen bu olumsuzluklar durumu daha da ileriye taşımaktadır.

İki Yeşil Susamuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri romanında insan ilişkileri ve aile kavramı alışlagelenden farklı bir boyutta işlenir. Selen'in anne ve babasının ayrılığından sonra babasının sevgilisine karşı aldığı tavır odağa alınır. Ancak bu durum başlarda sıkıntılı olsa da yazar, Selen'i ideal kadın olarak gösterir: "Oysa ona rastlayana dek, GÜVEN VERMEK ve SAYGIN OLMAK, biraz yaşını başını almışlık, asık yüzlü ciddiyet, az konuşmak, ağırbaşlılık –öyle kahkah kihkih ulu orta gülmeler, espri yapmalar, yollarda zıplamalar falan söz konusu bile değil- ve evli barklı, kocalı / karılı, çoluklu çocuklu olmak demektir benim için. Selen bunların hiçbirine uymuyordu. Rengârenk giyiniyordu, ağız dolusu gülüyor, tiyatroya, baleye gitmeden önce saatlerce makyaj masasının önünde oturmuyor – böyle bir masası da yoktu evinde yani – 'babamlarda' kalabalık bir grup içinde savunduğu fikre tek başına sahip çıkabiliyor, üstelik karşıtlarının tümü erkek bile olsa, onlardan ürkmüyor, onlarla rahatça konuşup, kırıtmadan, çekinmeden gözlerinin içine bakabiliyordu. Üstelik saldırgan da değildi." (Uzuner, 2016: 82). Romanın başkarakteri Nilsu'nun örnek aldığı kadın olarak Selen gösterilir. Selen Nilsu'nun kışkandığı babası ile olan ilişkilerini uyumlu hale getirir. Romanın devamında genç kız olan Nilsu'nun da sevdiği adamın kızıyla aynı sorunları yaşadığı gözlenir.

Kumral Ada Mavi Tuna romanının geçtiği mekân insan ilişkilerinin yoğun olduğu, özellikle de komşuluğun sahici olduğu zamanları konu edinir. Kuzguncuk'ta zenginliğin, hangi millete, dine ve mezhebe mensup olmanın çok itibar görmediği zamanların

hikâyesine yer verilir. Kısaca bütün farklılıklarla birlikte yaşamının güzelliği anlatılır: “İskorpit balığı yemeyi Ermenilerden, gelincik balığını da Yahudilerden öğrenmiştir Kuzguncuklu. Rumlar gümüş balığını iyi yaparlar, lakerdaları meşhurdur ve zeytinyağlı sebze yemekleri müthiş lezzetli, çok süslüdür. Ermenilerin midye dolmasını dedem anlata anlata bitiremezdi. Yahudilerin incir reçeli, elma ve ayva tatlıları meşhurmuş. Annem ilk çikolata makinesini komşusu Madam Ester’de görmüş, ev çikolatasını orada tatmıştı.” (Uzuner, 2016: 32). İç savaşın çok etkilemediği nadir semtlerden biri olan Kuzguncuk, insanının samimiyetinin sahiciliğini gösterir. “Zenginliğin gösterilmesi, paranın konuşulması ayıptı, görgüsüzlük belirtisiydi. İnsanlık ve komşuluk tedavüldeydi hâlâ, ama kimse kimsenin işine ve özgürlüğüne burnunu sokup, kendi inanç ve adetlerini de dayatmazdı. Başkasını rahatsız etmediği sürece kimsenin inancı veya inançsızlığı öbürününkinden daha önemli ve/ya kutsal değildi. Belki de bu yüzden, 6-7 Eylül olaylarında dışarıdan gelip kargaşa çıkartmak isteyenlerin en başarısız olduğu semt Kuzguncuk olmuştur.” (Uzuner, 2016: 34). Her ne kadar bu iç savaş insan ilişkilerine zarar vermese de ülkedeki genel huzursuzluğu anlatıya yansır. Ayrıca iç savaş ile birlikte her insanın içinde yaşanan savaş da sembolize edilir.

Roman kahramanı Tuna’nın edebiyat öğretmeni olması bulunduğu ortamda alaya alınması ve edebiyatın ve sanatın ‘kız işi’ oluşuna ve önemsenmeyeşine dikkat çekilir. “Edebiyat ve sanatın giderek kültürsüzleştirilen, tüketim merkezli bir toplumda önemsiz bulunmasına bir türlü alışamasa da, bunun kendini yaralamasına engel olmaya çalışıyor, tabi olamıyordu.” (Uzuner, 2016: 70). Sanat ve edebiyatın aslında hayatın yansıması olduğu gerçeğine göndermede bulunan yazar, eserde karakterler arasında bir isim sembolizasyonu da kurar. Yazar’ın karakterlerinin adının kişiliğiyle uyuşması insan ilişkilerini de etkiler. Deli dolu akan Aras, durgun Tuna ve yalnız Ada gibi isimlerin bilinçli tercihi eserin sembolik okumalara açık olduğunu gösterir. Zira çocuklara verilen adlarda bulunduğu coğrafyanın ve kültürün etkisini görmek mümkündür. Bu durum insanı yaşadığı mekânla özdeş kılarak doğanın yeniden can bulması ve insanın bundan kopamayışını gösterir.

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu romanında yazar dedesinin izinden Çanakkale’ye gelen Viki’nin köyde iyi karşılanmamasını konu alır. Türk milleti ne kadar misafirperver olsa da dışarıdan gelen insanlara karşı her zaman temkinli yaklaşır. Özellikle gazi olarak bilinen savaş kahramanın aslında Türk olmadığı duyumu insanları tedirgin eder. Yıllar sonra gelen bu habere alışmaları zaman alır. Ancak köyün bilge kadınlarından olan Beyaz Hala

durumu yumuşatmada etkili olur.

Beyaz Hala'nın Viki'ye karşı davranışları onu sahiplenmesi Türk kültürünün sonucudur. Beyaz Hala annesini kaybetmiş olan Viki'ye 'kızım' diye içten seslenmesiyle Viki'yi etkisi altına alır. "Kızcağızım mı? Evet, Kızım'ın anlamını biliyordu. 'Benim kızım' demekti bu. Sahiplenmekti. Ve Türk kültüründe olumluydu. Peki 'kızcağızım', 'kızım' demekten daha mı samimiydi acaba? Beyaz Hala neden böyle hitap etmişti şimdi durup dururken. Şaşırdı Viki." (Uzuner, 2013: 156). "Viki'nin eksikliğini duyduğu anne şefkati ile birlikte Viki'nin rol-model alacağı bir kahraman olan Beyaz Hala, yerelden evrensele uzanan bir bilge kişiliktir." (Kanter, 2016: 87). Viki'nin de köy kadınları gibi giyinmesi ve onlar gibi davranmaya çalışması aradaki çatışmayı azaltır. Bu romanda daha çok Çanakkale savaşı sonrası cephe gerisi hikâyelere değinilirken iki güçlü kadın karakter üzerine yoğunlaşılır. Beyaz Hala ve Viki farklı dönemlerde farklı biçimlerde yolları kesişen bir çizgide kendini gerçekleştirme yolculuğuna çıkan kadınlardır.

Kadınları küçümseyen kahramanlardan biri de *İstanbullular* kitabında Belgin'in eski eşi Mehmet Emin Entek'tir. O para gücüne güvenip kendinden yaşça küçük kadınlarla birlikte olan sıradan zenginlerdendir. Mehmet Emin'in önceki eşinin profesör olması ile ilgili hırslı kadınları sevdiğini ancak, asla bir erkeğin önüne geçemeyeceği anlatılır. Ona göre yalnızca kadın güzel görünmek için hırs yapmalı diğer işleri de erkeklere bırakmalıdır. Yazar bu karakteri şöyle değerlendirir: "Kadının hırslısını severdi ama kadınları hiçbir konuda rakip olarak görmediği, bunu aklının köşesinden bile geçirmediği için onların mesleki veya iktidar hırslarını olimpiyatlarda madalya almak için çalışkan okçularinkine benzetirdi. Oysa hayat savaşları gerçek silahla yapılıyordu, okun yerini çoktan mermi almıştı ve olimpiyat kurallarının hiçbirinin geçerli olmadığı hayat vuruşlarını ancak erkekler yapabiliyordu. Başarımın birimi dolapları süsleyen madalyalar değil, dünyayı yerinden oynatan paraydı." (Uzuner, 2007: 78). Uzuner, M. Emin karakteri üzerinden kadının yaratılış olarak ilkel kaldığını, içgüdüleriyle ve şefkat duygusuyla yaklaşmasının zamanının gerisinde kaldığını gösterir. Doğaya verilen zararın para ve erkek egemenliğiyle bütünleştiğinin de gösterildiği eserde, erkeğin paraya düşkünlüğü ve kadının doğa ile benzerliği göz önünde tutulur. Erkeğin paraya ya da maddi ihtiraşlara dönük yanı karşısında kadının doğa gibi sakin ve ince ruhlu oluşu sezdirilir.

Eserde siyah-beyaz, ırk, din tartışmaları kültür çatışmaları üzerinden sezdirilmeler yapılır. Birbirini ötekileştiren ya da yok sayan insanların olumsuz tavırları toplumda kadının yerini sorgulayan bakışla gözler önüne serilir. Bu bağlamda hangi kavram diğerini

küçük göstermek için kullanılıyorsa orada sömürü ve kölelik mevcuttur. “Efendi bilinci asimile edilmemiş ötekiliğe tahammül gösteremez.” (Plumwood, 2004: 76). Kadınların toplumda değer görmemesi ve ikinci planda kalması durumudur. Dillerde de bu böyledir. Yasaklanan hor görülen dil de sömürülür ve köleleştirilir. *İstanbullular* romanında yazar bu farklılıkları havalimanı gibi her çeşit dil, din ve millete ya da görüşe mensup insanları gözlemler. Farklı kültürlerin birbirlerine karşı yaklaşımı iki türlü olur: 1. Dikkatli bakışlarla farklı –yaban- olduğu belirtilir. 2. Tamamen görmezden gelinerek yok sayılır. “Bir ilişkinin tahakküme uygun olması için kutupsallaşmadan fazlası gerekir. Tahakküm edilen sınıfın ‘doğasına’ uyması, onu teyit etmesi için yeterli derecede homojen görünmesi gerekir. Homojenleştirmede aşağısanan grubun içindeki farklılıklar görmezden gelinir.” (Plumwood, 2004: 77). Musevi Jak’in adını söylemesiyle birlikte gayrimüslimliğinin öne çıkması ve sıcak yaz gününde iki kat başörtüsü takan Aleyna’nın havalimanındaki birbirlerine bakış atmaları zaten her ortamda dışlanan Jak’in gözünden şöyle yorumlanır: “Farklı olmak, çoğunluğun inancından, zevklerinden ve düşüncelerinden farklı şeylere inanmak ve aykırı düşünmek her yüzyılda ve her kültürde zordu. Şimdi de kolay değildi elbette. Çünkü farklılığı yaşamak için gereken özgürlüğü talep etmek tehlikeliydi! Farklı olduğu için azınlıktı, azınlığın içinde de farklıydı. Ve galiba bu ‘azınlığın azınlığı’ olma durumuna alışmış, bundan –belki marazi bir haz almaya bile başlamıştı! Öte yanda, ‘Jak Bey Musevidir ama iyi insandır!’ bönlüğü sürüyordu hala...” (Uzuner, 2007: 314). İnsanlığın evrensel değerlerini ve inançlarını ortak mekânlarda fark etmek ve birlikte yaşama kültürünü buluşturmak amacını taşıyan bu tavır bir mesaj niteliğini taşır.

Tarihte yaşanan olayları da bazen unutmak gerektiğine vurgu yapılan eserde Türk-Yunan anlaşmazlığı ve yaşananların unutulmamasını Yannis ve Eleni şöyle ifade eder: “Bilirsin işte 6-7 Eylül Vandallığını? Güya Rumlar, Atatürk’ün Selanik’teki evini bombalamıştır diye saldırmışlardır evlerimize, kiliselerimize, dükkânlarımıza, tavernalarımıza... Ama en mühimi hissiyatımız hasar görmüştür, korkarak yaşadığın yer vatan olur mu hiç? Gel Atina’ya bırak İstanbul’u, artık orası bize vatan değildir!” (Uzuner, 2007: 99). Savaşların, yıkımların ve politik olayların insanlar üzerindeki etkisi mekânları da etkiler. Hâlâ kökleri İstanbul’da olan birçok Yunan vatandaşı bulunmaktadır.

İnsanların aynı ülkede aynı dili konuşurken bile ayrımcılıkla karşılaşılır. Yazar başka şehirden gelen aynı ülkenin insanına bakılan yabancı imajı etiketi yapıştırılmasını şöyle eleştirir: “Neden bize benzemeyen birine bir türlü ısınamıyor, ondan kuşkulanıyorduk?” (Uzuner, 2002: 21). *Hava* adlı yapıtında yazar bu sorunun cevabını

Umay Nine'nin ağzından şöyle aktarır: “Kendisi özünde göçebe olan milletler, bir yandan da yeni yurt kurmanın zorluğunu binlerce yıl unutamazlar. Misafiri sever, yerleşmeye gelenden hoşlanmazlar.” (Uzuner, 2018: 163). Geçmişin ağırlığı ve yaşanmışlığı, asırlar sonra da kendini gösterir.

Uzuner'in tabiat dörtlemesinden⁶ meydana gelen ilk üç romanının inanç, kültür, eğitim seviyesi ve siyasetle paralel verilmesi önemlidir. Polisiye bir macera romanı olarak görünen bu eserlerde insanın doğaya karşı acımasızlığının yanında ekoeleştiri kuramının bir alt başlığını oluşturan ekofeminizm kavramı üzerinde de durulur. Yazar bu metinlerde kadın-doğa ilişkisini hem karakterlerle hem de seçtiği şehirlerle yorumlar. Ayrıca yazar şehirlerin cinsiyeti olduğuna inanır ve anlatıları bu inançla temellendirir.

Yazar birinci kitap olan *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su* romanına başlarken 21. yüzyılın en sıcak yazı olarak sık sık yinelemesi ve Defne'nin anneannesinin (Umay Nine) kaldığı ev anlatılırken özellikle “Bahçeli Ev” olarak belirtilir. Hızla büyüyen İstanbul'da yükselen çok katlı ve otoparklı binaların tersine iki katlı bir bahçeli ev olarak kurgulanması Umay Nine'nin değişen dünyaya direndiğini gösterir. Başkarakterin nükleer santrallere karşı yazdığı yazıların tepki çekmesi ve başkarakterin ortadan kaybolması sahilde yaralı bir yunusun haberiyle aynı zamanda olması doğanın çığlıklarının çok yakında olduğunu sembolize etmektedir. Defne'nin “Nükleersiz Türkiye” başlıklı yazısı, özellikle Japonya'da yunus katliamlarını, kadına yönelik şiddeti “namus cinayetleri”ni “erkek cinayeti” olarak ele alması ekolojik dengedeki kopan zincirlerin toplumdaki aksaklıkların nedeni olarak gösterilir. Bu durum bir bütün olarak ele alındığında ekolojik dengede kopan bir zincirin nelere mal olabileceğini göstermektedir. Diğer taraftan insanın doğadan uzaklaşması ve onu öteleyip kendi içine kapanması ise şöyle değerlendirilir: “İnsanların birbirlerini kolayca ve çabucak yargıladığı, kimsenin kimseye ayıracak vaktinin olmadığı, gözlerin sadece bayram etmek için baktığı, dünyanın ‘körler ülkesi’ne dönüştüğü, acının ve sevginin pazarlandığı zamanlarda yaşadığını fark etmek, hangi yaşta olursa olsun, yaşlanmaya başlamaktır.” (Uzuner, 2013: 21).

Yazar aynı aileden insanları, zıt karakterlerle bir arada tutmaktadır. Defne ve anneannesinin aynı olup Ayten ve Aysu'nun bir grupta olması çatışmayı destekler. Dünyada hızla artan tüketim çılgınlığının temsilcileri olarak verilen Aysu ve Ayten karakterlerinden bu umarsız tüketimin baş döndürücü bir hale gelmesi işlenir. Çok katlı lüks apartman dairesinde oturmak için “bahçeli ev”in bir kısmı apartman yapımına verilir.

⁶ Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su, Toprak, Hava.

Bahçeli evle apartman arasındaki fark şöyle belirtilir: “Akşam karanlığında bile yan yanlığı insanı tedirgin edecek kadar tuhaf duran, iki katlı, eski İstanbul evinin sırtında yükselen yedi katlı beton bir apartman, diğerlerinin arasında hemen fark ediliyordu. Kalamış marinasının hemen dibindeki bu ara sokak, çoktan en az beş katlı beton apartmanlarla doldurulmuştu zaten, ancak diğerleri ‘suç kanıtlarını’ ortadan kaldırıp eski yeşil bahçelerini tamamen beton otoparklara dönüştürmüşlerdi. Defne Kaman’ın eviyse, Umay Nine’nin direnmesi sayesinde hayatta kalan yemyeşil güzelliğiyle, geçmişini tam ortasından bölünen diğer yarısının beton gözüne sokuyordu. Çünkü eskiden aynı bahçenin bir parçası olduğu anlaşılan, ama şimdi içinde lüks dairelerin bulunduğu aşikâr apartmanın beton bahçesi, artık lüks arabaların park ettiği, kupkuru, zevksiz, taş bir otoparktı. İçinde Defne Kaman ve Umay Nine’nin yaşadığı bahçenin kalan diğer yarısıysa, Bostancı, Göztepe, Caddebostan, Erenköy ve Kalamış’ın İstanbul’un yazlık semti sayıldığı 19 ve 20. yüzyılda çok rastlanan çeşit çeşit meyve ağaçları, küçük bostanı ve çiçekleriyle sunduğu mütevâzi güzellikte korunmuştu.” (Uzuner, 2013: 254). Evlerin karşılaştırılması ile doğayı incitmeyi en aza indirmenin yolu belirtilir ve betonlaşmanın azalıp insana huzur ve dinginlik veren yeşilin korunması gerektiği üzerinde durulur. Ayrıca çevre ve insan psikolojisi arasındaki ilişki bakımından Türkiye’nin metropol şehirleri ile ufak şehirleri karşılaştırıldığında insan ilişkilerinin tıpkı beton gibi daha soğuk ve yavan olduğu ve kişilerin ruh sağlığının kötü etkilendiği tartışılan diğer bir meseledir. Bu durumu açıklarken de Komiser Ümit’in İstanbul’da çalışırken ailesinin yaşadığı küçük bir ilçe olan Kaman’ın hayali sık sık yinelenir: “Kaman’da her yaz ailesi ile yaptığı köy tatilleri çok güzeldi; tertemiz hava, şeker gibi su, şimdi adına organik denen, mutlu tavukların sarısı güneş renginde yumurtaları, mis kokulu meyve ve sebzeler, yoğurdun en kaymaklısı, cacığın en sarımsaklısı, akrabaların sıcak dostluğu, iki abisi ve köylü çocuklarla ormanda oynanan oyunlar, sesi güzel derede serinlemeler...” (Uzuner, 2013: 133). Şehrin yapay havasından bunalan kahramanın ait olduğu yeri, köyünü özlemesi aslında doğaya dönüş arzusunun yansımasıdır. Ümit’in çocukluk yıllarındaki doğa ile iç içe geçirdiği dönem bu arzusunun oluşmasında ana etkenlerden biridir.

Hava romanında iklim değişikliği ve küresel ısınmaya dikkat çekmek için kış mevsiminde gidilen Kayseri’deki hava şu şekilde tasvir edilir: “Orta Anadolu’da yüzyıllardır görülmemiş sıcaklıkta bir kış günüydü. Takvime bakmayı unutanlar, dalgınlıkla yaz mevsiminde olduklarına rahatlıkla inanabilirdi. Oysa Pastırma Yazı’nın üzerinden bile haftalar geçmişti. Ağaçlar, kuşlar, böcekler ve öteki tüm canlılar uzun

süredir hazırlandıkları kışa daha yeni girmişken, ansızın dönüp gelen yaz hazırlıksız yakalanmaktan şaşkındılar. Tüm canlılar içine yalnızca insan bu sıra dışı olaya hiç şaşırılmıyordu.” (Uzuner, 2018: 33). *Hava* romanı boyunca insanların kış ortasında yaz sıcaklığını yadırgamayıp hatta mutlu olduklarına değinilir. Ancak iklim değışiklikleri doğal bir seleksiyonla değil de insan faktörüyle artarsa canlıların bu değışime uyum sağlayamadan yok olmaları öngörülen diğer bir konudur. Bu canlılar içinde en çok etkilenen ve zarar gören yine insan olacaktır ama insanlar bu düşüncüyü savunanları ve nükleer santrallere karşı çıkıp sera gazlarını aza indirmek için uyarı yapan çevreci grupları romantiklikle ve duygusallıkla itham etmektedirler. Daha da ileri gidilerek ülkenin gelişmesini engellemekle suçlanmaktadırlar. “Zaten kış ortasında yaz benzeri tatil ve hafta sonu planları yapmak dışında, iklimlerin değışmesini, kışların ısınıp yazların cehennemi sıcaklaşmasını, artan selleri ve orman yangınlarını çiftçiler, köylüler ve itfaiyeciler dışında henüz dert eden çok kimse yoktu. Belki de bu ‘değışen havalar’ konusunu bir avuç işsiz güçsüz ve tuzu kuru ‘romantik çevreci aktivist’in şımarıkça eğlencesi sanmak, insanların kendilerini daha ciddi gerçeklerle ilgilenecekleri önemli kişiler olarak hissetmesini sağlıyordu.” (Uzuner, 2018: 34). Yazar çevre için savaşmanın insan dâhil tüm canlıların yaşamlarını etkileyeceğini ve herkesin farkında olması gerektiğine dikkat çekmektedir. Zira duygusallık ve romantizmin dışında insan eliyle gerçek bir dram yaşandığını göz önüne sermektedir.

Eserde yer alan bir diğer doğa taraftarlığı hayvan sevgisi üzerinden işlenir. Kahramanların hayvan sever olmaları dikkat çeker. Başkışı Defne başta olmak üzere Sahaf Semahat’in hem dükkânında iki kedi beslemesi hem de sokak kedilerini besleyerek korumacı bir tavır sergilemesi ve diğer karakterlerin de hayvanlara karşı duyarlı olmaları dikkat çeker. Ayrıca yunus balığının iyileştirilerek suya bırakılması, *Toprak* romanında geyiğe ilgi gösterilmesi ile sadece suda ve karada değil yeryüzündeki bütün canlılara değer verilip tüm canlıların kıymetli olduğu fikri desteklenir. İsimlerini doğadan alan kahramanların seçilmesi de Buket Uzuner eserlerinde tesadüfi değildir. *Toprak* romanında Karaca adında bir oğlan çocuğu kurguya dâhil olur ve sürekli adının hayvan adı olmasından yakını. *Hava* romanında ise avukatın adı bir kuş adı olan Kumru’dur. Yazar karakterlere hayvan adını vererek onların da bu dünyada insan kadar hakkı olduğunu, insan hayatında önemli bir yeri olduğu belirtilir. Ayrıca hayvan haklarını korumak ve sağlıklı yaşam için sıkça tartışılan vegan ve vejetaryen kavramlarına da eserlerde yer verilir. İnsanların et yiyerek hayvanların yaşam hakkının elinden alındığına ve diğer hayvansal

ürünlerinin üretiminde hayvanlara haksızlık edildiğine değinilir. “O hayvanların sütü sadece doğurduğunda sağlıyor ve zavallılıklar devamlı süt versinler diye durmadan doğurmaları sağlanıyor.[...] Et yeme konusu, özellikle endüstriyel çiftliklerde hayvanların çok fena koşullarda beslenip, kesildiğini öğrendiğimizden beri birçoğumuz için artık vicdan meselesine dönüştü.” (Uzuner, 2018: 77). Yine artan nüfusa yetişebilmek adına hızlandırılmış ve hormonla şişirilmiş hayvanların sağlıklı olmadığına değinilir. Çoğunun hiç gün ışığı görmeden kesime gitmesi hayvanlardan alınacak besin değerinin düşüklüğüne neden olur. Hem kümes hayvancılığı hem de büyük baş hayvancılığında yem olarak verilen gıdaların kimyasal olduğuna dikkat çekilir. Özellikle süt ürünlerinin üretiminde daha çok süt alımı için verilen zararlı gıdalar, üretilen sütle birlikte insana geçtiği vurgulanır.

Uzuner ilkel yaşamda, tek tanrılı inançların insanların et yemesine sıcak bakmadığını ve böylelikle Türk mutfağının bakliyata dayalı vegan beslenmeye örnek oluşuna değinilir. “Bütün tek tanrılı semavi dinlerde Hazreti Nuh’un et yemeyi reddettiğine ve –şimdiki deyişle- biyolojik çeşitliliği korumak için insanların –bizim gibi fanilerin- onun evlatlıktan reddettiği isyankâr oğlunun kanından geldiğine inananlar mevcuttur. Yani, üç kutsal dinin altında et yemenin kutsal bir babanın laneti ve reddiyle ilişkisi kurulmuştur.” (Uzuner, 2018: 79). İlkel toplumlarda insanların ihtiyacından fazla avlanmaması dikkat çeker. Ayrıca kesilen hayvanın etinin hiçbir şekilde ziyan olmamasına özen gösterilir. “Bizim Kam geleneğimizde her canlıya saygı göstermek, hiçbirini küçük görmemek ve fenalık yapmamak kuraldır. Yine kadim geleneğimiz, bütün canlıların birbirine bağımlı olan hayatını –şimdi adına ekolojik döngü dediğiniz şeyi- binyıllardır zaten savunur. Yunus balık yer, kurt geyik, kartal yılan, kedi fare, at ot yer. Onlar buna mecburdur. Ancak insan farklıdır, çünkü o ne yiyeceğini seçebilir. İsteyen geleneğine uygun olan hayvanın etini, isteyen sadece ot yiyebilir. En mühimi hayvanlara eziyet, işkence ve israf bütün inançlar gibi Kamlık’ta da haramdır, günahdır.” (Uzuner, 2018: 82). Bu anlayışı Mani dinine geçen Uygur devleti yazmalarında görmek mümkündür. Öyle ki bu inançta insanların hayvanları korumak için kendi canlarını nasıl feda ettiklerinin anlatıldığı öyküler mevcuttur. “Şehzade ile Aç Pars Hikâyesi” ve “Kalyanamkara ve Papamkara” hikâyeleri bilinen en önemli örnekleridir.

Küresel ısınma ve Nuh Tufanı olaylarının birbirleriyle sıkı bir ilişkileri olduğu gerçeği yadsınamaz. Çevreci gruplar, tükenen doğal kaynaklara ve hoyratça davranılan toprak, su ve ağaç varlığına sahip çıkılmasını amaçlar. Aynı şekilde kaynakları kullanırken

yenisini yerine koyma çabaları küresel ısınmanın getirdiği afetleri az zararla atlatılmasını sağlar. İnsanların doğal yeme alışkanlıkları üzerinde oynanan tehlikeli oyunlar da bu bakış açısının odağını oluşturur. Yetiştirilen ürünlerin özellikle bakliyatta mısırın üzerinde daha etkili olan genetiği değiştirme faaliyetleri insanın kendine verdiği en büyük zararlardan biridir. GDO'lu ürünlerin desteklenmesi ve ithalatına izin verilmesi toplumların geleceğini ve sağlığını tehdit etmektedir. Tahıl ve bakliyat üretiminde Anadolu topraklarının cömertliği görmezden gelinip yok sayılmamalı aksine iyice istifade edilmelidir. Bozulma toprak ve suyla birlikte toplumlarda da etkili olur. İnsan ilişkilerinde ve iletişimde her şeyin hızlı tüketilmesi *Toprak* romanında Âşık Ayten Gülçınar “Huylar Bozuldu” eseriyle dile getirir: “İnternette evleniyoruz, / âdetler bozuldu, huylar bozuldu. / Hormonla beslenip tavlaniyoruz, / enimiz geliştii, boylar bozuldu. / Domates kudurdu, hıyar azıyor, / biberin midemde dili uzuyor. / Kanser Katili ferman yazıyor, / Genlerle oynandı, soylar bozuldu.” (Uzuner, 2015: 530). Kadın âşıkların da bulunduğu Anadolu’da bozulmaya ve yozlaşmaya karşı sazla sözle tepki verilir.

Ekofeminist bakış açısına göre; “İkili karşıtlıkları yıkmak için adımlar atılmalı, farklı kimlikleri, grupları, tüm toplumsal cinsiyetleri kabul edip benimsemeli, böylece daha demokratik bir anlayışa” (Oppermann, 2012: 184-185) sahip olunmalıdır. Ekoleştiriyile birlikte ekofeminizmin ağır bastığı eserlerde yazar insan ilişkilerini kadın-erkek, dil, din, ırk ve kültür farklarıyla birlikte ele alır.

Su romanında insanları farklı din, dil, inanç ve kültür konularından dolayı dışlanan insanların durumu ilk olarak Komiser Ümit’in Alevi olması ve sevdiği kızın ailesinin Alevi diye evlenmelerine karşı çıkması şeklinde verilir. Sahaf Semahat’in uğradığı haksızlık nedeniyle kendini toplumdaki soyutlaması, Komiser Ümit’in gazeteci Defne’nin kayboluşunu ve hakkında edindiği bilgilere bakarak bir kadına yakışmayan davranışlar sergilediğini düşünmesi ekofeminizm fikrini destekler. Yazar toplumun kadına dayattığı zorbalığı Semahat üzerinden şöyle değerlendirir: “...kendisini erkek kültürü içinde kabul ettirebilmek için çok uğraşmak zorunda kalmıştı. Pek çok güzel, lezzetli, sevecen gelenekleri olan kültürümüzün en zayıf tarafı, ‘çok büyük ve derin bir erkek sorunu’ olduğunu görmezden gelmesidir. Bu yüzden bizim kültürümüzde, sadece ‘kadın olmak’ çok zor ve karmaşık bir işe dönüştürülmüştür.” (Uzuner, 2013: 170). Her alanda ve her konumda aşağı görülen kadınların toplumda yer edinebilmesi için kendilerinden taviz vermek zorunda kaldıkları vurgulanır. Nitekim erkek egemen toplumda yaşamak kadınları, silikleştirir ya da erkeğe benzemek şartıyla dönüştürerek karmaşık bir kimliğe bürünmesine

sebepler olur. Toplum, inancın ve kültürün arkasına sığınarak tamamen erkek egemen yığınlar meydana getirmiş, bunu da kadını aşağılayarak çocuğu küçük görerek yapmıştır. Bu konu güçlü bir karakter olan Semahat'ın üzerinden şöyle ifade edilir: "...komşu esnafın güven ve saygısını kazanmak için önce onlara kadın olduğunu unutturacak şekilde giyinmenin, yaşından büyük, anaç tavır takınmanın ve hayatına koca ve ağabey dışında bir erkek sokmaması gerektiğini bu kültürde yaşayan her kadın gibi içgüdüleriyle algılamıştı. Bir kadının kadınlığını yok sayması, örtmesi, saklaması, nikâhlı kocasının istediği dozda, sırada ve yerde yaşaması dışında tamamen unutulması onu değerli kılan tek formüldür. Dünya düzeninin temelini 5000 yıl önce cinsel güçleri nedeniyle korkutucu buldukları özellikle genç kadınların kendi hayatlarını kendi istedikleri gibi yaşamasına engel olabilmek için kanunlar ve inanç sistemleri oluşturup bunlar üzerine kuranların zorbalıkları sonunda öyle başarılı olmuştur ki, kadınlar bile bu düzenin milyonlarca yıldır hep böyle olduğuna inanmıştır. İşin tuhafı, 21. yüzyılda Türkiye dâhil birçok ülkede hala bu sahte 'tabiat kanunu'nun devam edebilmesi ve bu konuda konuşanlara duyulan güçlü öfkenin anlaşılmasındadır." (Uzuner, 2013: 171). Yazarın anlatıda verdiği gibi dayatmaların normalleşmesi daha eril toplumların oluşmasını sağlar. İnsan haklarının yanında bir de kadın hakları gibi oluşumların gündeme gelmesinde en büyük etken toplumun ataerkil düşünce yapısına sahip olması, kadınların insandan sayılmaması gibi bakış açılarından kaynaklanır. Kadının kadına düşman olduğu 'kadın, kadının kurdudur.' ifadesiyle eril düşünceye destek çıkılması Defne Kaman'ın "Kadınsız, kadın hakları savunulamaz!" (Uzuner, 2013: 172) isyanını hatırlatır. Yazar sık sık Türkiye'de kadına bakışın krokiğini okura hatırlatır. Yetiştirdiği ortam, aldığı eğitim ne olursa olsun sonuçta kadın, 'iyi bir koca ve çocuğa' sahip olamadığı sürece bir yerlere gelmiş olması, diploması ve başarıları başarı sayılmaz: "Türkiye'nin hemen her yerinde ilkokula gönderilecek kadar şanslı küçük kızların ister okuryazar, ister üniversite mezunu olsun, eninde sonunda 'hayırlı' bir kısımetle ve 'hayırlısıyla' evlenip kendini sadece ailesine ve kocasına adanması beklenmektedir. Memleketin yedi bölgesindeki bütün kızlar; ister kendini muhafazakâr, ister modern kabul eden, ister insanın dışına 'bayan' ister 'kadın' diyen, ister gıyabında örtünmesine veya açık gezmesine karar verilen ailelerde büyüsünler, sonuçta kızların hepsinin vardığı yer aynıydı: kadının diploması sadece ve sadece bir çeyiz olarak kabul görmekteydi. Bir kadının kendine ait mesleği, parası ve hayatı olabileceği, hayatını sevdiği bir mesleğe, felsefeye, matematiğe ya da şiire adayabileceği düşüncesi, Türkiye'de Kaf Dağı'nın gerçekte var olmasından çok daha ütöpikti." (Uzuner, 2013: 44). Bu bağlamda toplumun kadına bir erkeğin yanında anlam ve değer biçmesi, kadının varlık alanına

büyük bir müdahaledir.

Yazılarında kadın cinayetlerine ve çevre sorunlarına yer veren Defne Kaman'ın gazeteci arkadaşının savunmasında genel olarak dünyanın boş vermişliğini görmek mümkündür. Defne Kaman'ın üslubunu ve 'suya sabuna dokunan' tavrını kendince eleştirir: "Biraz daha yumuşak bir dil kullan. Bak görünüyor, apaçık ortada yahu: bu memleketin her şeyi erkek! Bankası, hastanesi, üniversitesi, parlamentosu, gazetesi, şarkısı, türküsü, yemeği, geleneği, insan hakkı, demokrasisi, babası, kocası, oğlu, profesörü, avukatı, savcısı... İşte hepsi erkek! Yok tutturdu, 'illa o kadını kurtarabiliriz!' diye." (Uzuner, 2013: 285). Erkek egemen toplumun içerisinde kendine yer edinmeye çalışan kadının başkaldırısı Defne Kaman'ın 'illa o kadını kurtarabiliriz!' sözleriyle hayat bulur. Erkek şiddetinin arttığı son dönemlerde kadının iş hayatında da çeşitli psikolojik şiddete maruz kaldığı gözlenir. Mesleklerde de cinsiyet ayrımcılığının yapıldığı bir ülkede, toplumun tam anlamıyla gelişmesi beklenemez.

Hava eserinde ekofeminizmin izlerine daha çok rastlanır. Sahaf Semahat'ın başına gelen olayın aydınlanmasıyla Türkiye'nin ve dünyanın sorunu olan ensest ilişki işlenir. Çocukların ve kadınların maruz kaldığı bu olayı yazar kahramanın ağzından şöyle değerlendirir: "Bizim ülkemizde hâlâ küçük kız ve oğlan çocuklarıyla, her yaştan kadının başına sık sık gelen bir rezillik var. Aile içi tecavüz. Akraba tacizi! İthal adıyla: Ensest. Aile içi tecavüz, Anadolu'nun bir 'kol kırılır yen içinde kalır' vakası. Pek sıklıkla işlenen ve cezasız kalan bu günah, neredeyse sıradan bir kötülüğe dönüşmüş durumda. Sıradanlaşma bir suçta normalleşme kılıfı örüyor. Oysa bu suç, hem insanın vicdanında yara hem de İslamiyet'te günah değil mi?" (Uzuner, 2018: 102). Bu isyan, Semahat'ın ailesinin ona destek çıkmayıp bir de suçlamalarıyla son bulur, o da çareyi kaçmakta görür. Yazara göre toplumun bu tür meselelere gereken hassasiyeti göstermesi ve suçluların adaletli bir biçimde yargılanmaması yaşanan olayların birer çocuk ve kadın zayıfatı olarak devam edeceğinin göstergesidir.

Günlük hayatta birçok işi küçümseyerek erkek işi, kadın işi olarak kesin çizgilerle ayıran toplum, kadınların pasifleşmesini ve toplumda etkisiz eleman etkisi yaratmaya çalışmaktadır. Bu fikri *Su* romanında polis memuru şöyle aktarır: "Hangi yaşta olursa olsun kadının bilmişini sevmem! Kendi anam da olsa, karım da olsa, kadın dediğin az bilecek, susacak, geride duracak. ... bayanlar daha kolay işlerde çalışmalı. Bana kalsa, bayanlar evinin kadını olsun, çocuklarına baksın." (Uzuner, 2013: 107) gibi söylemlerle kadını aşağılayan ve etkinliğini azaltan bir zihniyeti görmek mümkündür.

3.1.2. Fiziksel ve Çevresel Mekânlar

Arapça ‘kevn’ kökünden türeyen mekân kelimesi yer, mahal, ev, oturlan yer anlamlarına gelir. Ayrıca “bulunulan çevre, ortam, yaşanan dünya ve kâinat anlamlarını da içer(ir).” [...] “[M]ekân, ‘ingilizce’deki space sözcüğünün karşılığı olan ve Türkçe metinlerde zaman zaman, Uzam ve Uzay olarak kullanılan ve her iki kavramı da kapsayan anlamıyla” da kullanılabilir. İnsanın günlük yaşamı tamamen mekânla bir etkileşim ilişkisi içinde ilerler. Evimiz bizim dünya köşemizdir. Bizim ilk evrenimizdir. (Şengül, 2010: 528). İnsanın eseri olan kurgusal metinlerde de doğa ve çevre etkin rol oynar. Olayların gelişmesinde ve karakterlerin oluşmasında etkilidir. Bu anlamda “Mekân, romanda ifade edilen yaşama can verir, derinlik kazandırır. Belki de mekân, yazında yaşamın hammaddesi, toprağıdır. Çünkü hayat gibi roman da, kurgusal gerçeklik çerçevesinde zamandan ve mekândan bağımsız bir tür değildir. Mekân çerçevesinde oluşturulan dünyanın gücü, romanın gücü olarak yansır. Romanın mekânla ilişkisi aynı zamanda romanın tarihle, gerçeklik-kurmacayla ve zamanda yaşanan değişimle ilişkisi de demektir. Çünkü mekân, olayın geçtiği tarihsel zamanı ve kişilerin sosyal durumunu belirlemek işlevi taşır.” (Şengül, 2010: 531). Eserlerde kullanılan gerçek mekânlarla kurmaca mekânların iç içe geçtiği gözlenir. Doğadan bağımsız oluşturulamayan ve insan kültürü ve etkisiyle çevre olarak da değerlendirilen bu kavram edebi eserlerin temelini oluşturur.

Fiziksel ve çevresel mekânlar, edebi eserlerde bütünlüğü sağlamakla birlikte karakterlerle de uyum içinde verilir. Bu bağlamda karakterlerin bütün özellikleri çevre ve mekânla özdeşleştirilir. Aynı zamanda “fiziksel çevre, içinde yaşayanların geleneklerini, kültürlerini, değerlerini, yargılarını, dünya görüşlerini ileten ve etkileyen bir ortamdır ve pek çok anlamı bünyesinde barındırır. Yani yaşanan mekân ile etkileşim bireyseldir. Bu nedenle mekâna yüklenen anlam(lar) zamana, duruma ve kişilere göre değişmektedir.” (Solak, 2017: 19). Ekoeleştirel eserlerde tabiat/doğa en yakın en gerçekçi biçimde işlenir. Bu konuyu öncelikli olarak işleyen yazarlar gerçek mekânları, hayvan ve bitki adlarını simgeleştirerek kullanırlar. Dilek Bulut, ekoeleştirelinin en önemli konularından birini, “Doğanın yazınsal yapıtlarda nasıl temsil edildiğini görmeye çalışırken, bu fikirlerin ‘ekolojik çevre görüşüyle uyuşup uyuşmadığının saptanması’” (Oppermann, 2012: 101) olarak belirtir. İnsanın yaşadığı çevre üzerinde evinden sokağına, mahalleden şehre bir bütün olarak etkisi büyüktür. Çevredeki sorunlar insanları sosyal ve psikolojik olarak etkilemektedir. İnsanlar mekân olarak benimsedikleri yerlere, ait oldukları bölgelere göre değer verirler. Ayrıca yaşanan yeri insan dönüştürdüğü gibi, mekân da insanı dönüştürür,

kendisine benzetir. Göç alan yerlerde yaşamaya başlayanların orada yerleşik olanlara göre yaşam şartları değişiklik göstermektedir. Sağlık, temizlik, eğitim problemleri göç edenlerin aidiyet duygusuyla da ilgilidir. İnsanın sahiplenme duygusu ile çevre, mekân ve yeni gelenler arasında hem çatışma hem de bağlılık duyguları kendini gösterir.

İki Yeşil Su Samuru Anneleri, Babaları, Sevgilileri ve Diğerleri'nde mekân genel itibariyle İstanbul'dur. Ancak yazar bu kitapta mekânlardan çok kahramanlar üzerinden ilerler. Nilsu'nun gözünden Selen'in evi şöyle tasvir edilir: "Bu, beş katlı bir binanın çatı katıydı ve evdeki her şey Selen'in zevkini yansıtıyordu, bana yabancıydı. Alıştığım ve bildiğim oturma, yatak, yemek odaları yoktu bu evde. Çok geniş bir mutfakla, stüdyomsu bir salondan oluşuyordu tümü. Banyo genişti bir teras kucaklıyor, terasın bir kısmı, üstü kapalı bir yeşil bahçeyle bambaşka bir dünya sunuyordu, beton kentin göbeğinde." (Uzuner, 2016: 52). İnsanların yaşadığı yerler iç dünyalarına ulaşmada olanak sağlar. Bu anlamda Nilsu, babasını paylaşmak zorunda kaldığı Selen'in evini gördükten sonra ne kadar farklı ve sade oluşunu görür. Selen'in davranışları gibi evinin de sade, gerçek oluşu onun annesinden ne kadar farklı olduğunu görmesini sağlar. Ayrıca Burgaz Adası ve Yıldız Parkı olayların geçtiği temel mekânlardır.

Balık İzlerinin Sesi ütopyik bir eser olması bakımından diğer kitaplardan farklıdır. Mekân, Birleşmiş Milletlerin koruma altına aldığı konuk evi olan Fantolt'tur. "Fantolt Seçkin Öğrenciler Merkezi kentin kırk bir kilometre dışında, nefis bir ormanın Kuzey yeşili çamları içinde, dağların eteklerine, anayoldan adamakıllı içeriye ustaca gizlenecek biçimde inşa edilmişti. Son derece dinlendirici, huzur verici, yalıtılmış, sessiz sakin... Tam Kuzey işi." (Uzuner, 2012: 11). Seçilmiş insanların toplandığı Fantolt'tan kaçmanın yolu Balık İzlerinin Sesi Adasıdır. "Sonunda dev Altın Ağaç'ın tepesine çıkmayı başarmış, oradan adayı kuşbakışı seyrediyordum. O kadar da küçük değildi. Malta'dan büyük olduğu söylenebilirdi. Kuzeyi yemyeşil küçük dağlarda kumlu plajlara kavuşuyor, tuz tepelerinin olduğu kuzeybatı yöresiyse çıplak uzanıyordu, sere serpe." (Uzuner, 2012:169). Rüya ve hayal arasında değişen mekânların bazı özellikleri çok belirgin olurken, bir süre sonra sona erer. Bu özelliğiyle yazar okura gerçek olmayan ütopyik mekân anlatımı sunar. "Toprak yolda, hemen önümde, tıpkı düşümdekine benzeyen izler vardı. Küçük sayılabilecek, belki de olgunlaştığımda irileşecek, henüz erginleşmemiş, genç, tombulca, yassı balık izleri uzayıp gidiyordu. En fazla otuz santim boyunda, yan yata yata, toprakta izler bırakarak gezinen balığın izleri... [...] Buluşma yerine vardığımda, her şey tamamen gümüşe boyanmıştı. Bütün sesler, kokular ve renkler gümüştü. Güneşin suya değdiği anda her

akşam kısacık yaşanan, o yüz binlerce yıllık aşkın utangaç ve tutkulu rengi örtmüştü doğayı. Bütün öbür renkler soluklarını tutmuş, bu akşamki renk körlüğünün bitişini bekliyorlardı.” (Uzuner, 2012: 189). Klinikten kaçma olayı biçiminde kurgulanan romanda azınlıkta olan ‘seçilmişler’ bir arada tutularak sıradan insanlardan uzaklaştırılırlar. Bunu tehdit olarak algılayan ‘seçilmişler’ oradan kaçarlar.

Kumral Ada Mavi Tuna kitabında gerçek mekân İstanbul Kuzguncuk’tur. “Kuzguncuk, İstanbul” ifadesiyle mekâna özel bölüm ayrılmış ve mekân geçmişi ve şimdi karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Tuna’nın gözüyle Kuzguncuk hayatın merkezi ve çocukluğunun dünyasıdır. Farklı dinlerin ve farklı kültürlerin bir arada yaşadığı yer olarak betimlenen semt, her kültürden izler taşıması hasebiyle zengin mirasa sahiptir. “Kuzguncuk sevilecek yerdir. İnsan burayı sevmek için kendini zorlamaz, Kuzguncuk zaten bu işi iyi bilir. Eh, sanıyorum bir yerde severek yaşamak ve bunu sürdürmek isteğine de ‘o yerli olmak’ denir. Kısaca nerden bakarsanız bakın bende hep Kuzguncuk izlerini bulacaksınız. Çünkü yaşamınız, yaşadığınız yer(ler)in ve yaşadıklarınızın bir resmidir.” (Uzuner, 2016: 42). Ada ve Aras’ın sürekli gittikleri Baylan Pastanesi gerçek mekânlardandır.

Uzun Beyaz Bulut Gelibolu romanında olaylar Çanakkale’nin Eceyaylası köyünde geçmektedir. Yazar röportajında bu romanı yazmak için beş yıl Çanakkale’nin köylerinde yaşadığını söyler ve mekânın önemini şöyle açıklar: “Sadece konuları, karakterleri değil, mekân çalışmayı da çok seviyorum. ‘Uzun Beyaz Bulut-Gelibolu’ romanı için Çanakkale köylerinde beş yıla yakın yaşadım, bu sırada oğlum çok küçüktü, maddi ve manevi zorluklar yaşadım ama hiç şikâyetçi değilim, çünkü mekân bir romanın ana karakteridir ve mekânın toprağıyla kültürünü anlamak iyidir.”⁷ Özellikle tarihin büyük ve en kanlı savaşlarından birinin yaşandığı Çanakkale için yazarın bu yeri özne olarak kullanması gayet tabiidir. Bu bağlamda, “Roman kahramanlarının ortak mekânı olan Çanakkale, tarihsel misyonunu geçmişten geleceğe aktarırken kişilerin ruh dünyalarına da seslenir. Geçmişin bilinen ve bilinmeyen yönlerinin şimdi üzerindeki etkisini iki farklı milletin ortak duyarlığında sunan bu mekân; acının, ölümün, yokluğun, anlamsızlığın, savaşın ve bunların ortasında insanlığın simgesi konumunda yerini alır.” (Kanter, 2016: 84). Yine gerçek yer adları olarak Eceabat ve Eceyaylası köyleriyle mektuplarda geçen Mısır, Kudüs, Gelibolu ve Anzak Koyu’dur. Mekânın ruhunu yansıtmak için çevre tasvirlerine köy hayatına dair betimlemelerde bulunur: “İkinci katta, beyaz dantel süslemeli tül perdelerin

⁷ Ezgi Atabilen.(01.04.2012) İlk Eko-feminist Roman (Buket Uzuner). Hürriyet Gazetesi Eki. [Erişim Tarihi:18.07.2019]

loşlaştırdığı sade döşenmiş bir oturma odasında karşılıklı kanepelere oturmuşlardı. [...] karşısındaki kanepede bağdaş kurmuş yaşlı bir Türk köylü kadını oturuyordu. Bembeyaz uzun saçlarını bir saç örgüsüyle başının arkasına simit gibi yusuvarlak tokalayarak topuz yapmış.” (Uzuner, 2013: 35). Yazar, sade mekânın ve köyde yaşamının kattığı doğallıkla asıl insan betimlemelerine de yer verir. Köy odasının sadeliği ve kendine has oluşuyla Beyaz Hala'nın giyimi, oturuşu ve saçları uyum içinde verilir. Bu bağlamda yazar mekân - karakter uyumunu hissettirir. Bu uyumla birlikte Eceyaylası Köyü ve Beyaz Hala'nın evinin Viki üzerinde uyandırdığı etki şöyledir: “Beyaz Hala'nın evi ve Eceyaylası Köyü onun kendilik değerlerine kavuşmasına ve iç huzurunu bulmasına yardımcı olur. Zira onun kaygılarının, korkularının ve beklentilerinin aksine kendisine kucak açan Beyaz Hala ve onun yaşadığı mekân, aynı paralelde ruhuna da açıklık/genişlik kazandırır.” (Kanter, 2016: 85).

Yazar *İstanbulullar* romanında diğer kitaplardan farklı olarak İstanbul'u konuşur. Eserde İstanbul'un birçok millete ev sahipliği yaptığı, özellikle de Rumlar için İstanbul'un önemli bir yeri olduğu belirtilir. Bu bağlamda Rumların İstanbul'dan kopamayışının nedeni aidiyet bağıdır. “Aidiyet kavramı, kentsel mekân için kullanıldığında kişilerin kendilerini bir mekânın parçası olarak görmeleri, dolayısıyla kendilerini o mekân üzerinde hak ve sorumluluk sahibi hissetmeleri durumunu ifade etmektedir. Mekâna bağlılık, ait olma hissini besler ve bireyin ait olunan yerleşimin bir parçası olmasına neden olur.” (Solak, 2017: 21). Eser Atatürk Havalimanı'nda gerçekleşen ve geriye dönüşlerle anlatılan olayların başkışisi olarak İstanbul yer alır. Bomba ihbarıyla havalimanına sıkışıp kalan insanların hayatlarını ve kimlikleri sorgulanır.

Ağaçlarda açan çiçekler, güneşin sıcak yüzü, kuşların kendini daha belli eden berrak seslerinin duyulduğu, çimenlerin daha yeşil olduğu ilkbahar mevsimi doğa tasvirinin bir parçasıdır. Uzuner'in tabiat dörtlemesinin ilk kitabı *Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su* romanında ise mevsimlerden yaz yaşanmaktadır. Üstelik yaşanan günün, Temmuz ayının 21. yüzyıldaki en sıcak günü olduğunu romanında sık sık hatırlatan yazar, okura küresel ısınmanın iklim değişikliği üzerindeki önemli bir etkisinden sadece biri olan aşırı sıcaklık üzerinde durur: “İstanbul, bu temmuz şehre edepsizce zulmeden azgın bir yaza tamamen teslim olmuştu.” (Uzuner, 2013: 1) “Daha yaz başlamadan, bunun İstanbul'un en sıcak yazı olacağı söylentisi yayıldı şehre. [...] 21. Yüzyılın en sıcak yazının tam ortasında bir gece [...]” (Uzuner, 2013: 15) “Ancak, 21. Yüzyılın en sıcak yazının tam ortasında bir Perşembe öğleden sonra [...]” (Uzuner, 2013: 53) Yazar küresel ısınmanın en

önemli uyarı olarak verilen “aşırı sıcaklar” üzerinde durur. Aşırı sıcaklar kavuruculuğu sıkarken aşırı buharlaşma ile de susuzlukla da tehdit eder. Doğal afetlerin de ekolojik denge gibi birbirini tetiklediği görülür.

Su romanında mekân olarak gerçek adresler ve yer adları seçilir. Yazar “[...]15 milyonluk, sürekli göç alan bir metropolün en büyük ilçelerinden Kadıköy” (Uzuner, 2013: 1) ifadesiyle hem şehrin sürekli göç aldığı hem de metropol olacak kadar büyüdüğünü anlatmaktadır. Gazeteci Defne Kaman’ın en son görüldüğü yer olan Barış Manço vapuru gerçek adıyla eserde kullanılır. Yaralı yunus balığının bulunduğu yer yine Kadıköy İskelesi’dir. Defne Kaman’ı bulmak için gelen komiser Ümit de Kadıköy karakolundadır. Bu yerler şöyle tasvir edilir: “[...]limonata ve pastaları ile Kadıköylülerin damağında mutlaka iz bırakmış Beyaz Fırın, bir zamanlar yazarların söyleşiler yaptığı Gençlik Kitabevi’nin yeni sahibi nezih, yeni açılan yabancı marka dükkânlara canla başla direnen yerli malı iç çamaşırı ve elbise dükkânlarının eski usul vitrinleri, dünyanın ve İstanbul’un her yerinde çoktan tarihe karışmış bir iki saat tamircisi, [...] (Uzuner, 2013: 37). “Kadıköy çarşısı içinden başlayıp Moda’ya kadar uzanan güzergâhta birbirinden güzel ve gizemli onlarca sahaf dükkânı varken neden Sahaf Semahat’e gitmişlerdi.” (Uzuner, 2013: 32).

İnsan çevresini değiştirirken tarihi miras ve dokuya sahip çıkmalıdır. Çünkü tarihi yapılar bulunduğu yerlerde geçmişin izleriyle ve ruhuyla var olurlar. Bu ruhun gelecek nesillere aktarılması ve nereden nasıl geldiği konusunda geleceğe ışık tutan yapılar olması yönüyle önem arz etmektedir. Ekoeleştirinin ikinci dalgası olarak görülen kentleşmelerdeki yozlaşmayı ve aşırı betonlaşmayı eleştiren yazar tarihi alanların betimlemesini şöyle yapar: “[...] 230 yıllık tarihi Hacı Bekir lokumcusu ile Cumhuriyet’le yaşıt, edebiyatçıların pastanesi Baylan’ın vitrinlerine severek ayrılınmış, eski bir sevgiliye bakar gibi özlemle baktı. (Uzuner, 2013: 173). [...] Baylan Pastanesi, bayramlarda hâlâ lokum kuyrukları caddeye taşan 230 yıllık Hacı Bekir Lokumcusu, 300 yıllık Surp Takavor Ermeni Kilisesi.” (Uzuner, 2013: 37).

Eserlerde tartışılan diğer bir konu ise sağlıklı ve temiz çevre oluşumuna dikkat çekilir. Yazar büyüyen kent yaşamıyla birlikte, artan tüketim ihtiyacının sonucunda dev çöp yığınlarının meydana gelmesini eleştirerek çevresine karşı duyarsızlaşan insanları şöyle aktarır: “Bir futbol sahası büyüklüğündeki bol ağaçlıklı hastane bahçesinde ya hiç çöp kutusu yoktu ya da o gün orada bulunanlar daha önce çöp kutusu diye bir şeyi hiç görmemişti. Kendi çöpleri içinde hiç rahatsız olmadan oturan insanlar, bu sırada bahçeye atmak üzere yeni çöpler üretmeye devam ediyordu.” (Uzuner, 2013: 210). İnsanların yere

çöp atma konusunda bilinçsiz olmaları, eğitimsizliğin ve duyarsızlığın sonucudur. Tüketim çılgınlığıyla birlikte artan ambalaj kullanımı ile insanlığın ve tüm canlıların evi olan dünya çöp eve dönüşmek üzeredir.

Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Toprak romanında mekân olarak İstanbul ile birlikte Karadeniz bölgesinde yer alan Çorum ili ve Hattuşa bölgesi seçilir. Tarihi eser kaçakçılığını araştırmak için giden Defne Kaman'ın ortadan kayboluşuyla Hattuşa kazı alanına yabancı hayvan olan geyiğin gelmesi eş zamanlı olarak gerçekleşir. Yazar romanın başlangıcında: “Burası Anadolu; şimdiye kadar hiçbir sır uzun süre saklı kalmadı bu topraklarda!” (Uzuner, 2015: 13) diyerek hem toprağın gücüne hem de birçok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu'ya dikkat çeker. Anadolu'nun uğruna yapılan savaşlara, gördüğü deprem, sel, kuraklık gibi doğal afetlere rağmen değişime uğrasa da ayakta duran bereketli topraklar olduğuna değinilir.

Anadolu'nun ilk medeniyetlerinden olan Hatti ve Hitit uygarlığına ev sahipliği yapan Çorum'un Hattuşa antik kenti 1986 yılında UNESCO Dünya Miras Listesi'ne alınır. Hattuşa'da ilk yerleşime dair izler M.Ö. 6. yüzyıla kadar gider. Hattuşa, Hitit ve Hatti uygarlığından sonra Frig uygarlığına da ev sahipliği yapar. “Bin Tanrılı Halk” ifadesinin kullanıldığı Hititler için kalıntılarda pagan kültürünün buluntuları günümüze kadar ulaşır. Hitit krallığının başkenti Hattuşa hem dinsel hem siyasal hem de ekonomik yönüyle çağının önemli merkezlerindedir. Hattuşa çağının tarihinin ve kültürünün aydınlatılmasına destek olan birçok çivi yazısı tabletleri bulunur. Hitit tarihinin yanı sıra çağdaşı olan Anadolu uygarlıklarının tarihine de ışık tutmaktadır. Bu tabletler UNESCO'nun Dünya Belleği Listesinde yer almaktadır.⁸

Toprağın insanda uyandırdığı aidiyet duygusunu yazar geçmiş çağlarda yaşamış birden fazla uygarlıkla birlikte ele alır. Mekânda aidiyetlik kavramı şu şekilde açıklanır: “Genel anlamda kişinin/grubun kim olduğu, kimlerden olduğu, nereli olduğu vb. tanımlamalar aidiyet kavramı ile doğrudan ilişkilidir. Aidiyet, toplum ve bireyin kendini konumlaması ve ayrıca kişinin kendini oraya ait hissetmesi ile gerçekleşen bir duygu ve durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü her ne kadar toplum bireyi belli bir kimlikle tanımlıyorsa da birey kendini söz konusu kimliği oluşturan topluluğa dâhil/ait hissetmiyorsa, o kimliğe sahip olduğu söylenemez. Aidiyet ve yere bağlılık, benliğin oluşması, bireysel ve toplumsal kimliğin tanımlanmasında önemli bir rol oynamaktadır.” (Solak, 2017: 20-21). İstanbul'da doğup büyümüş olan Defne'nin babasının Çorum'da

⁸ <https://docplayer.biz.tr/114553210-Hattusa-nin-kisa-tarihcesi.html>, [Erişim tarihi: 18/12/2019.]

müze müdürü olması ve orda yaşaması, Defne'yi Çorum'a çeken tarihi eser kaçakçılığının yanı sıra baba evinin de orda olması *Toprak* eseriyle uyum sağlar. “İnsanın içinde yoksulluk ve/ya sıkıntıyla bile olsa hayatının en saf yıllarının geçtiği ‘baba evi’, güven ve sıcaklığı temsil eden bir sembol değil midir?” (Uzuner, 2015: 230)

Gerçek semt adlarıyla örtüşen eserde İstanbul'un ve semt adlarının giderek nasıl moderniteye kurban edildiği açıklanır: “Kadıköy’ünden Pendik’e dek, daha geçen yüzyıl ortalarına kadar bağlık-bostanlık yemyeşil bahçeleri, sokak çeşmeleri ve iki katlı yazlık evleriyle ünlü sayfiye semtlerindeki ağacın ve yeşilin yerini 1960’larda, önce beş-altı katlı apartman ve arabalarla dolu sokaklar almaya başlamış, 2000’lerdeyse kalan son ağaçları tümünden tehdit eden on-on beş katlı betonarme, zevksiz, kişiliksiz ‘rezidans’ların yanı sıra bir de sokakların dar geldiği cipler türemişti. Ağaç ve yeşil, toprak ve su, İstanbullular tarafından usul usul ve sessizce beton ve metale satılmıştı.” (Uzuner, 2015: 58) 2000’li yıllarda kent yaşamı Türk insanına özendirilirken ambalajlı olan her ürün kaliteli ve gerçekmiş gibi aksettirilir. Oysa gerçek, kimyasaldan uzak olan ürünler ise ‘köylü’ sınıfına ait olduğu için aşağılanma politikasına maruz kaldığı belirtilir. Ekoeleştirinin üçüncü dalgası olarak adlandırılan kültür çatışmaları ve yaşam koşulları farklılığı, insanların yaşadığı ve beslendiği ortamla birlikte ele alan yazar, konuyu şu şekilde açıklamaktadır: “Belki de ağaç ve yeşil, toprak ve sokak çeşmesinden akan su, köylülükle özdeşleştirilen yüzyıllık geri kalmışlık ve itilmişliğin acısını çağrıştırıyordu bu millete. O dönemden sonra Türkler için, beton modernleşmeyi, ağaç ve yeşillikse köylülüğü temsil ediyordu, hala da öyledir. Artık kimse köylü, çiftçi olmak, elindeki toprak kokusuyla, çamur izini hatırlamak istemez olmuştu, onların yerine çiçek aromalı sıvı sabunları, oda ve araba spreyleri satın almayı tercih ediyordu. Topraktan ve tarladan gelen ‘banal’di, ‘köylü’ydü ama fabrika ve marketten gelen ‘modern’di, ‘kentli’ydi. Köylü akrabalar, ‘memleketten gelen’ peynir, zeytinyağı, tarhana, bulgur, pestil, cevizli sucuk, leblebiyle hatırlanan, sanki evin arka odasında asılmış birer natürmort manzaraydı artık. Büyük şehirlerde küçük bir çevrede yayılacak ‘organik gıda’, ekolojik tarım ve çevrecilik akımı henüz başlamamış, toprağın değerinin farkına varılmamış, GDO’lu tohumun sadece çiftçilerin bir üretim sorunu olmadığı anlaşılmamıştı. Her yer beton, plastik, naylon, her şey moderndi!” (Uzuner, 2015: 58) Türkiye’de bunların yaşanması, toplumu plastiğe ve hazır ürüne alıştırma sürecinin sonunda; köylü çevreyi ‘kötü’, kentli çevreyi ‘modern’ olarak gösterilir.

Toprak eserinde Defne Çorum’da babasının evine gittiğinde annesinin İstanbul’da yaşadığı evle babasının yaşadığı evi karşılaştırır. Gördüğü zıtlık karşısında Defne

neredeysi babasının annesini terk etmesine hak verecek düşünceye ulaşır: “Annesinin alaya aldığı fiskos denen bu sehpalardan dört tane vardı. Bu derli toplu, küçük oturma odasında ki evin en büyük odası olmalıydı, kitaplık ve camlı dolap dâhil her bir rafa, kanepeye, koltuk ve hatta televizyona bile, uçları üçgen biçiminde sarkan, kenarları el işi dantellerle süslenmiş, beyaz keten örtüler serilmişti. Babası yıllardır, eski karısının tahammül edemediği, kendisinin de pek düşkün olmadığı ve sosyal medyada sık sık dalga geçilen ‘ev kadını teyzelerin örtüleri’yle döşenmiş bir evde yaşıyor demek ki...” (Uzuner, 2015: 233).

Kullanılan yer adları yazarın betimlemeleriyle örtüşürken öykünün ve sorunların gerçekliğinin uzakta olmadığını göstermektedir. Hitit Hastanesi, müzeler, kazı çalışma alanı, Kâtipler Konağı gibi gerçek mekânlara yer verilir.

Milletlerin gittikleri yerleri kültürleriyle, dilleriyle, mimarileriyle etkiledikleri gibi kendileri de etkilenirler. Bu bağlamda Anadolu’da birbiri üstüne inşa edilmiş yapıların, kendi milletlerinin özelliklerini temsil ettikleri gibi gelecekteki başka milletlerin mimarisi üzerinde etkili olacağı söylenebilir. Binlerce yıldır birçok medeniyeti üzerinde barındıran Anadolu’nun bağrından çıkarılanlar bu etkilenmenin göstergelerindedir. Hattiler, Frigler ve birçok beyliklerin yanı sıra Anadolu Selçuklular, Osmanlı Devleti’nin inanç, gelenek ve felsefeleri birbirine yakındır. Birbiri ardına eklenerek, bugüne ulaşır. Hatta hâlâ evirmeye devam etmekte ve hareket halindedir. Hattiler, Frigler, Anadolu Selçuklular, birçok beyliklerden sonra Osmanlı Devleti hâkimiyetine geçen bu topraklarda hepsi birbirinin devamı gibidir. Yazar “[...] hiç düşündünüz mü, burnunuzun dibindeki antik Hitit Sarayı’nın neden Topkapı Sarayı’na benzediğini?” (Uzuner, 2015: 32) söylemiyle medeniyetler arasındaki benzerliğe dikkat çeker.

Tabiat dörtlemesinin üçüncü romanı olan *Uyumsuz Defne Kaman’ın Maceraları Hava* da fiziksel mekân olarak İstanbul, Kayseri, Nevşehir illeri ve Kırşehir’in Kaman ilçesine yer verilir.

Anadolu’nun ortasında yer alan ve büyük bir geçmişe sahip olan Kayseri, tarihî Kalkolitik (Bakırtaş) çağlardan başlayarak Asur, Hitit, Frig ve Roma devrinin son dönemlerine kadar yerleşim yeri olan Kültepe’nin bulunduğu coğrafyada yer alır. 1067’de Selçuklu komutanı Afşin ile Türk hâkimiyetine giren Kayseri; Selçuklu Devleti, Eretna Beyliği, Dulkadiroğulları, Kadı Burhanettin, Karamanoğulları gibi birçok Türk beyliklerine ev sahipliği yapmakla birlikte Selçuklu Devleti başta olmak üzere Osmanlı

Devleti dönemlerini yaşamış, her dönemde Türk kültürünün yaşadığı merkezlerden olur.⁹

En az Çorum kadar geçmişe sahip olan Kayseri Orta Anadolu'da bulunan hem jeopolitik hem de ev sahipliği yaptığı uygarlıklar açısından önemlidir. Kayseri'ye başkışı Defne Kaman'ın "Neden Nükleer Enerji Değil?" başlıklı yazısına açılan dava için gelirler ve aynı gün Gevher Nesibe Sultanın büstü çalınır. Fiziksel mekân isimleri gerçekte örtüşecek bir biçimde kullanılır: Mimar Sinan Öğretmen Evi Misafirhanesi, Gevher Nesibe Şifahanesi yeni adıyla Selçuklu Uygarlığı Müzesi ve Erkilet Güzeli Mantı Lokantası şeklinde yer alır. "Kayseri Cumhuriyet Meydanı'ndaki Kitapçılar Çarşısı'nı, ardından Sahabiye ya da Sahip Ata adıyla anılan medreseyi gezmiş, sonra kısa bir süre önce adı değiştirilerek 'Selçuklu Uygarlığı Müzesi' yapılan ama aslında Selçuklu kadın sultanlarından 'Gevher Nesibe Şifahanesi ve Anadolu İlk Tıp Okulu' olan muhteşem yapıya yaklaşmışlardı." (Uzuner, 2018: 47). Yazar ayrıca şehirlerin önemine ve birçok benzer yanları olmasına rağmen aslında hiç benzemediklerine de değinir: "Şehirleri insanlar kurmuştur. Bu yüzden tıpkı insanlar gibi şehirlerin de kişilikleri vardır ve ne kadar birbirine benzese de birbirinden farklıdır." (Uzuner, 2018: 45). Şehirlerin kuruldukları dönem ve şehirleri kuranların aynı toprağı paylaşmaları geçmişle gelecek arasındaki bağı kuvvetlendirir. Bu bağlamda milletlerin ortak yönü toprak ve toprak üzerinde geliştirdikleri medeniyetlerdir.

3.2. Hikâyelere Ekoeleştirel Bakış

Benim Adım Mayıs adlı öykü kitabı on sekiz ayrı kısa öyküden oluşmaktadır. Hikâyelerde yazarın toplum perspektifinden kadına bakışı ve onlara biçilen değer irdelenir. Toplumda aktif ol(a)mayan kadınların hayatlarında kesitler sunulur. Ekofeminizm açısından erkeklerin kadın üzerinde nasıl hâkimiyet kurdukları ve beden güçlerine güvenerek korku imparatorluğu kurlmaları ele alınır. İş hayatına atılan kadının erkek zihninde soğuk ve kadınlığını yitirmiş bedenler olarak görülmesi dikkat çeker.

"Vehbi Şanlı'nın Faust Tutkusu" adlı hikâyede iyi eğitilmiş, estetik, sanat ve edebiyattan anlayan, Vehbi'nin hayatına ve fikirlerine yer verilir. Birçok kadınla evlenen Vehbi'nin gözünden ideal bir kadının nasıl olması gerektiği açıklanır. Ekofeminizm açısından incelendiğinde erkeklerin kadınları sadece "göz doyuran vücut" olarak görmelerini eleştirir. "Bir kadının vücudu en az yüzü kadar önemliydi. Vehbi Şanlı için. Göğüsleri küçük kadınları eksik ve komik bulurdu. Bacakları düzgün, kalça dolgun olmalı,

⁹ <http://www.kayseri.gov.tr/kayseri-tarihii>, [Erişim tarihi: 18/12/2019.]

‘adamın eline gelmeli’, eller ve ayaklar küçük olmalıydı. Kadının küçük, kolay idare edilir ölçülerde olanı makbulüydü. Bir de gözler var ki, Vehbi Şanlı kadınların gözleri konusunda pek dikkatlidir. Bir kadını değerlendirirken önce gözlerine, sonra göğüs ve kalçalarına bakar. Onu kadının gözlerinin renginden çok, iri ve şehvetli bakıyor oluşu etkiler. İkinci karısının gözleri aklına geldikçe hâlâ içi gıcıklanır. Tek kusuru, bakışlarına sinmiş bir çeşit hırs idi ki, kadınlarda ‘hırs’ı oldum olası sevmez. Hırs, erkeklere özgüdür. İkinci karısının başarılı bir göz doktoru olduğunu elbette yadsıyamaz, yine de kendisi doktor olsaydı, çoktan özel hastanesini kuracak finansiyeli toplardı şimdiye kadar. Oysa sağ olasıca Perihan, tutturdu bir akademik hırs, oftalmoloji dernekleri, üniversiteler, makaleler, sempozyumlar, araştırmalar. Bunlar teori efendim, teori para getirmez. Kaç kez anlatmaya çalıştı, ama dinlemedi. Evet sonunda, profesör oldu, gel gör ki zengin olma şansını yitirdi. Kadınlar böyledir işte... Aslında kadınların çalışması yanlış! Kadınlara güzel evler, zarif giysiler, ince, hafif işler yaraşır. Çiçek düzenleme sanatı –ikebana mı diyorlar ona- resim, edebiyat, müzik, hatta botanik bilimi.” (Uzuner, 2016: 44). Erkek egemen toplumun, kadın bedenini köleleştirilmesi ve sömürülmesinin örneği verilir. Kadına “hafif işler” verilmesi gerektiği düşüncesiyle kadın hor görülür ve aşağılanır. Oppermann’a göre sömürülen, tahrip edilen toprakla kadın bedenine uygulanan saldırı eşdeğerdir. Ezilen ve zenginlik uğruna yaşlı erkeklerle evlenen kadınların bu sömürüyü kabul ettikleri belirtilir. (Oppermann, 2006: 8). Ancak psikolojik ve duygusal baskıya dayanamayan genç kızların kendilerine zarar verme yolunu seçmesi de hikâyede işlenir: “Solmaz Aysen’e gazete yazıhanesinde rastlayan Vehbi Şanlı, esmer güzeli, uzun boylu bu genç kızı pek beğenmişti. Onun, gazetenin moda sayfasında çalıştığını öğrenince yüreği parçalanmış, böyle güzel genç bir hanımın çalışmasını ‘zalimlik’ olarak nitelemişti. [...] üç ay sonra yirmi yıllık karısı Perihan’dan boşanıp, Solmaz Aysen’le evlendi Vehbi Şanlı kırk yedi, Solmaz yirmi üç yaşındaydı. Solmaz üç yıl sonra alkolik oldu. [...] dördüncü yılın sonunda Solmaz’dan boşandı.” (Uzuner, 2016: 47). Bir süre sonra Solmaz intihar eder. Doktorlarının yaptığı açıklamada, yaşlanmayı kabul edememe ve güzelliğini kaybetme korkusu olduğu duyurulur. Sadece para için yapılan evliliklerde kadınların harcandığı ve yok edildiği vurgusu yapılır.

Hikâyede Vehbi Şanlı’nın ailesi anlatılırken, babasının sürekli annesini dövmesine rağmen kadının onları bırakıp gitmemesi şöyle anlatılır: “Rahmetli babası Şerif Şanlı, sık sık annesini döverdi. Annesi hiç aksatmadan beş çocuğunu tertemiz giydirir, kocasına meze sofraları hazırlar, hepsinin üstüne titrerdi. Ama komşuları İhsan Esen karısına fiske

vurmazken, kadın başkasıyla kaçmış, onu cümle âlemin önünde rezil etmişti. İhsan Esen kamyon şoförüydü, içkiye başladı, aylaklaştı, çocukları ortada kaldı. Oysa Şerife Şanlı kocasını terk etmeyi aklına getirmekten bile korkardı.” (Uzuner, 2016: 40). Kadınların dayakla sindirildiğine ve bunu normalleştirme adına gitmemesi için dayağa ihtiyaç olduğuna değinilir. Ancak Vehbi Şanlı böyle bir ortamda yetişmesine rağmen eşlerine karşı kibar davranır.

“Bir Kadın Yazarın Satış Rekorları Kıracak Kitabı”nda kadın yazarın seçtiği konulara talep olmaması üzerine, savaş ve ekonomi konularında yazması istenmektedir. Bireysellikten çıkıp, küreselleşen dünyada yaşanan savaşları ve dramların anlatılması istenir. Okurun dünyadan haber verecek gerçek, belgelere dayalı romanları talep ettiği vurgulanır. “...yok artık eskisi gibi düşleri, fantazyaları, sevdaları anlatmak! En iyisi gerçekçi olmak dostum, gerçeği en iyi biçimde yansıtmak! Eskidendi o dostlukları, biten sevdaların sancılarını, dalyanları, diz boyu papatyaları, falanı filanı anlatmalar. Şimdi okurlar; belgeler, kuramlar istiyor, sezgiler, hayaller, gözlemler yerine... Dünya fıkır fıkır kaynıyor –bak, Siyah Afrika hala bağımsızlık savaşında, Orta ve Latin Amerika güçler dengesi oyunlarıyla ılık ılık kaniyor, sonrası Ortadoğu! Ortadoğu burnumuzun ucu yahu, kan gövdeyi götürüyor gözümüzün önünde... İşte şimdi, oturup bu savaşları, nedenlerini, göçmenlerini, sosyal ve ekonomik kuramların ışığında yazmak zamanıdır. Yani azizim sözü artık gerçek ve bilim almalı ele. O bireysel, sevgi dilencisi öyküler, romanlar ve şiirler bitti, devri kapandı onların...” (Uzuner, 2016: 53-54). “Adam gibi yazmak” kavramıyla daha da erilleşen bu istek karşısında kendisiyle çelişen kadın yazarın hayatından bir kesit verilir. “Artık özel yaşantım da çok bencil ve bireyci geliyor bana. Ben burada kızımın, günlük yaşamın en küçük ayrıntıları için bile hesaplaşmak zorunda kalıyorum, oysa iyi bir yazar güncelliklerden sıyrılabilmeli, küçük hesapları bırakıp, adam gibi yazmalı: Yani savaşları, ekonomiyi, politikayı, sosyolojiyi, kuramları, evet evet ben de bunları yapmalıyım...” (Uzuner, 2016: 57). Ekoeleştirinin konusu olan edebi eserlerin bir tezi savunması ve yaşanan ülkeden ve dünyadan haber vermesi gerekmektedir. Açık anlaşılır bir dille ortaya konulan sorunlara çözüm önerilerini de içinde barındırmalıdır. Öngörülerini sayesinde topluma ışık tutan yazarların; toplumu, içinde bulunduğu zamanın farkında olmaya ve gelecek hakkında düşünmelerini sağlamaya odaklanmalılar.

“Uzak Kasabaların Gri Hüznü” hikâyesinde; evden kaçarak, okulu bırakan küçük bir kitapçı dükkânı açan abisinin hikâyesi kardeşinin gözünden anlatılır. Ayrıca genç adamdan yaşça büyük, evli bir kadınla olan ilişkisine de yer verilir. Kadının evliliğinde

yaşanan sorunlara değinilir: “Kadınları yalnızca bir cinsel organ olarak görmek, onları horlamaktır.” (Uzuner, 2016: 79).

Uzuner’in öykülerinde işlediği, savaşın insanlar üzerinde yarattığı baskı ve hiçlik duygusu başlıca temalardandır. Savaşın görünen tarafının ötesinde görünmeyen yüzü ya da arka planı da onun hikâyelerinde işlenir. “Kocam benim bir ev kadını olarak çok mutlu olacağıma öyle içtenlikle inanıyordu ki, çok uğraştı beni evcilleştirmek için.[...] Olmadı da... Kocam bana eksik, ben ona fazlayken ayrıldım evden. Sekiz aydır bir arkadaşımın evinde kalıyorum. Gerçeği görebilmek, hayatı kavramak, haklıyı haksızdan ayırabilmek için ille de okullara, üniversitelere gitmek gerekmiyor. Etrafımda bombalar, silahlar, işkenceler, ölümler, kirpiklerime sıçramış kan -uyusam düşlerime bulaşıyor, uyanırken gözüme... Sevgisizlikler, anlamazlıklar, kayıtsızlıklar gördüm, yaşadım. Bu yetmedi. Sınıf arkadaşlarım öldürüldü yanı başımda. Ceplerde, eteklerde gizlenmiş taşlar yağdı kafamıza. Dayanamadım. Bıraktım okulu. Evlendim. Evlenmeden önceki Güncan’ı, evlendikten sonra değiştirmeye çalıştı kocam. Bıraktım kocamı.” (Uzuner, 2016: 78-79). Burada iç savaşların neden olduğu yıkımlar konu edilir. İnsanın, savaştan kaçarken alınan yanlış kararların sebep olduğu yıkımlara yer verilir. İnsan ömrünün bir anında yer alan savaşların, geri kalan hayatlarının tümünü nasıl etkilediği anlatılır. Yazar, savaşlar sırasında askere giden ya da dayanamayıp intihar eden erkeklerin arkasından kalan küçük çocuklar ve onları bırakamayıp mücadeleye devam eden kadınları ele alır.

Yazar, *Benim Adım Mayıs* adlı hikâyede askere gitmek istemeyen gencin babası tarafından reddedilişini ve çocukluğundaki oyuncak tank merakı ile birlikte, savaşın ve yıkımın özenilecek ya da oyun zannedilmeyecek kadar ciddi bir konu olduğunun üzerinde durur: “Tanklar ve ateş saçan silahlar olduğu için dünyada binlerce çocuğun babasız, annesiz, evsiz ve mutsuz olduğunu uzun uzun, yavaş yavaş, sevecen sesiyle anlattı, usul usul. Bu tanklar ateş ve ölüm saçıyorlardı. Ama insanlar ölmemeliydi.” (Uzuner, 2016:172) şeklinde savaşın yıkıcı boyutu ortaya konulur.

Ayın En Çıplak Günü adlı öykü kitabı dokuz öyküden meydana gelmektedir. İlk öyküsü “Bir Erkeğin Bilinçaltı Tutkusu”, bir erkeğe kadın olmanın nasıl bir duygu olduğunu tattırır. Bir sabah kadın olarak uyanan Ömer’in bu haline tepkisini anlatarak erkeklerin kadın bedenine yönelik saldırılarını anlamaları açısından farklı bir kurgu dener. Kadın örgütlerini destekleyen ve feminizm hareketlerine aktif olarak katılan kahramanın bir sabah uyandığında kadın bedeninde olması bir taraftan da hoşuna gider. Tedirginliğiyle birlikte bedenine baktığında “Kadın Olmak Kötü Bir Şey Midir?” sorusunu sorar.

Ekofeminist yaklaşımla kurgulanan öyküde bu değişimin kadınlar evlendikten sonra erkeğin soyadının almasıyla aynı olduğuna dikkat çekilir. Kadın olarak dışarı çıkan kahramanın erkeklerin taciz ve aşağılamalarına maruz kalması Ömer'in kadınları daha iyi anlamasına yardımcı olur.

“Bir Kadının Hayatında İki Önemli Şey” öyküsünde toplumun kabul ettiği kadın tanımı ile olmak istediği arasında bocalayan ve sorunlar yaşayan kadınlar anlatılır. İlk olarak, “Bekâret ve annelik bir kadının yaşamındaki önemli iki şeydir bu ülkede.”(Uzuner, 2010: 60) diyerek kadının cinsel bir obje ya da kendilerini kanıtlayacakları bir varlık; ya da onları sadece annelikle kutsayarak sadece çocuk dünyaya getiren bir kuluçka makinesi gözüyle görülmesine dikkat çekilir. Yine ergenliğe girerken kız çocuklarının daha çekingen ve toplumdaki uzaklaşıp içine dönmeleri, oğlan çocuklarının ise neredeyse büyük bir başarıymış gibi aynı toplum tarafından onaylanmaları böyle bir ortamda yetişen kadının gelecek yaşantısında daha çekingen oluşuna değinilir. Bu durum öyküde geçen: “Kız çocukluğundan kadınlığa sağlıklı geçebilmek çok güç Türkiye’de.” (Uzuner, 2010: 60) ibareleriyle desteklenir. Kadının toplumsal konumun sorgulandığı eserde, Türkiye’de kadınlara verilen değer bir erkeğin yanında olmasıyla mümkün olduğuna değinilir ve bunun da kadını tek başına hiçe saymak olduğu gerçeği vurgulanır. Toplumsal baskının kadını sürekli olarak gözetim ve tahakküm altında tuttuğuna değinen yazar, kadının yalnız başına yaşamayı tercih etmesinin güçlükleri üzerinde de durur. Zira toplumda yalnız yaşayan kadının değeri yoktur ve daima toplumun gözüne batan yaban durumundadır. “Yalnız yaşayan kadına alışkın değiliz henüz. Saygın olmasa, hâlâ bir erkeğin kattığı ve götürdüğü ‘namus’la başlar.” (Uzuner, 2010: 62). Namus kavramının kadının tekeline verilmesi, koruyucusu olarak da erkeğin görülmesi toplumda kadını ikinci sınıf olmaya iter. Kadın daima erkeğin arkasına saklanarak geriden gelmeye mecbur edilir.

“Üç Kişilik Ağıt” adlı öyküde kadın-doğa ilişkisi üzerinde durulur. Üç arkadaşın sahil kenarında havanın bozmasının ardından göğü kadınla bütünleştiren aynı zamanda alay eden diyaloglarına yer verilir: “Deniz yeşil, bulanık ve kaygılıydı. Gök gri, bulutlu ve sancılıydı. Başka bir renk yoktu zaten: Yeşil ve gri!

- Doğa menstrüasyon geçiriyor çocuklar!
- O ne demek lan?
- Menstrüasyon oğlum, bilmiyor musun?
- Ne dedin?

- Hay cahil herif hay, aybaşı oğlum, aybaşı!
- Haa doğru be. Baksana nasıl altüst olmuş, rengi solmuş. Hah hah ha...
- Size göre hava hoş değil mi? Başımıza gelseydi anladınız ne sancılı olduğunu...

- Aman be kızım, bozulma yahu. Bak biz doğayı aylık periyodunda bile yalnız bırakmıyoruz. Seviyoruz onu.” (Uzuner, 2010: 81). Kadınların özel dönemleri toplumun belli kesimlerinde hâlâ ayıp, kirli, pis olarak algılanmakta, aşağılanma sebebi ve alay konusu olarak görülmektedir.

Öyküde kadınların nasıl silinip gittiği ve erkekler tarafından yok edildiği anlatılır. Evlilik içerisinde insanların zamanla kaybolup belirsizleştiğini ve film senaryosu yazarken ‘ölüm’ü erkek olarak nitelemesi satır arasında kadın cinayetlerini hatırlatır. “Oysa ölüm hemen arkamızda bizi takip ediyormuş. Bir ara onu gördük, bembeyaz bir yüzü, siyah bir elbisesi vardı. Ölüm erkekti. Ama tanıyamadık.” (Uzuner, 2010: 84). Ölümün kadınlar için hayatını paylaştığı erkek olarak gösterilmesi, dünya genelinde ve Türkiye’de artarak devam eden kadın cinayetleri vurgulanır.

“Kuşku” adlı öyküde ise reklamların insanlar üzerindeki etkisine değinilir. Tüketim toplumunun hızla her şeyi tükettiği gerçeği üzerinden doğal olanın yok edilmesine göndermede bulunulur. Doğal kaynakların yerini alan yapay ürünlerin insan hayatı üzerindeki tehdit ve zararları da eserin arka planında verilen mesajlardan biridir. Bu bağlamda öyküde, doğada var olan her şeyin insanın ihtiyaçlarına yetecekken kimyasallarla, göz boyayıcı reklam ve tanıtımlarla insanların yapay ürün almaya özendirilmesi eleştirilmektedir.

“Yerli Filmlerle Büyümüş Kız Çocuklarından Birisi”nde filmlerin toplum hayatının büyük bir kısmını teğet geçtiği, gerçekle ilgisi olmadığı çocuk gözüyle işlenir. Küçük insanların hayatlarının filmlerdekinden çok farklı olduğu gerçeği okura sunulur. Ekofeminizm açısından bakıldığında ise kadının erkek şiddeti karşısındaki olumlu yaklaşımı ve çocuklara cinsellik eğitimi verilmemesi eleştirilir. “Çıplaklık ve cinsellik konusu, kulağına takılanlar, gördükleri ve hissettikleriyle: Kötü, pis, ayıp, günah ve gizli bir konuydu.” (Uzuner, 2010: 133). Ayıp ve günah kavramlarının toplumdaki farklı yansımalarının özellikle kadınlar ve kız çocuklarının psikolojik gelişimi açısından verdiği hasar bu bağlamda öyküde özellikle işlenir.

Ekoeleştiri açısından bakıldığında ise yazar toplumda kadın olmanın gün geçtikçe kötüye giden bu durumuyla deniz kirliliği arasında özdeşim kurarak şöyle der: “Denizin

kimyasal kirliliğinde ölmüş deniz canlıları yer yer suda yüzyordu ama kimse Marmara'nın can çekiştiğini fark etmiyordu.” (Uzuner, 2010: 138). Doğaya karşı yapılan bilinçsiz saldırının aslında insanın kendisine yapıldığına göndermede bulunan yazar, insan ile balık arasında bağ kurar. Namus cinayetleri ve her geçen gün sayıları artan sığınma evleriyle kıyıya vuran ölü balıklar ekoeleştirel örnektir.

Güneş Yiyen Çingene, dokuz ayrı öyküden oluşur. İlk hikâyeye “Mor ve Ötesi”nde olaylar babaanne, anne ve torun ilişkisi üzerinden aktarılır. “Mor ve ötesi” kavramıyla mor renginin gökkuşağında yer alan son renk olmasıyla birlikte sonsuzluğu ifade eder. Bu anlamda kadını temsil eden renkle sonsuzluk vurgulanır. Diğer taraftan 1930’ların Almanya’sında yaşanan faşizmden Türkiye’ye olan yolculuk anlatılır. Öyküde savaşların gölgesinde kadının duruşu ve mücadelesi verilir. Üç kuşak üzerinden verilen savaş ve arayış ve benzerlikler geçmişle karışık olarak günümüze gelir. Gücün ve savaşın simgesi olan erkeğin mücadelesinde sırtını kadına dayaması ve gücünü kadından alması üzerinde durulur. Bir erkeğin hayatına giren kadının daha öncesinde hayatında yer eden önemli kişiliklerin bir benzeri oluşu da dikkat çekmektedir. Burada Bilgin Saydam’ın *Deli Dumrul’un Bilinci* kitabında değindiği gibi annesindeki bağdan kopan, annesinden ayrılan erkeğin başka bir kadına yani eşine yaslanarak hayatına devam edebilmesini hatırlatılır. (Saydam, 1997: 132). Yeniden doğuş ve yeni bir cennet -rahim- arayışını, doğanın sunduğu gibi geçmişe en yakın yerde ona benzeyen kadında bulur: “Onu ilk kez ben, ikinci kez sen doğurdun...”(Uzuner, 2016: 7) ibaresi yeniden doğuş mitinin öykü içerisindeki bir örneği biçiminde okunabilir.

Ekoeleştirel olarak öyküde savaş ve faşizmin yıkıcı sonuçları üzerinde durulurken kadınlar, melez çocuklar (Alman ve Fransız ebeveynlerden doğan) ve çingenelerin ötekileştirilmesi ve vahşice öldürülmesi irdelenir. İnsan soylarının birbirine karışarak doğallığın bozulacağına inanan insanlara babaanne ağzından şöyle cevap verilir: “Hiçbir şey karışık değildir doğada, karışıklığı insan beyni yaratır. Çözüm bulup, rahatlamak ve gururlanmak için...”(Uzuner, 2016: 11). Bu söylem ile insanın doğa üzerinde söz sahibi olup ‘onu yola getirmek’ adına yaptığı kıyımlara dikkat çekilir. Ancak suyun yolu değişse de kendine bir yol bularak akışa devam eder. İnsan ne kadar vahşileşirse doğa da o kadar hırçınlaşır. Uzun vadede bakıldığında kaybeden yine insan olacaktır.

“Bir Yaz Dönümü Süt” adlı hikâyede bir kadının kadınlığından vazgeçmeden erkekler arasında var olabildiğini konu edinir. Hikâyede bir toplantı sırasında kadının kendi varlığını ispatlaması ve erkeklere taviz vermemesi şu şekilde dile getirilir:

“Erkekleşmemeye azami özen göstererek, beri yandan erkeklerin arasında kaybolmadan ve kendimi kabul ettirme psikolojisini ihmal etmeden, işadamları arasında, onlarla iş konuşup tartışıyorum. Bana bakıp, zaman zaman, birer makine değil de birer insan olduklarını anımsadıklarını düşünüyor, içten içe gururlanıyorum. Kadın yaratıcılığı, bereketi ve aklının erkek dünyasına getirdiği canlılığı, güzelliği ve ‘insan’ faktörünü her toplantıda yeniden yeniden görmek ve yaşamak keyif veriyor bana... Hâlbuki aynı adam bu gece verilecek partide, benim de kadın olduğumu –tekrar- anımsayacak ve bana asılacak... Ben de kadınların da seçme hakkı olduğunu söyleyeceğim... ‘Feminist misiniz?’ diyecek alaycı bir gülümsemeyle tepeden bakarak; ırkçı bir beyaz erkeğin, beğenmediği için ırzına geçmediği zenci kız çocuğuna bakışındaki itici üstünlük gibi...”(Uzuner, 2016: 27-28). Hikâye kahramanının bir kadın olarak iş hayatında varlığını kanıtlamasının getirdiği gururu işleyen eserde, erkeklerin tüm önyargılarına karşı tavır geliştiren bir tip oluşturulur. Bir kadın olarak erkeklere özenmeden ve onlar gibi olmaya çalışmayan kadının toplumdaki güçlü duruşu da hikâyenin verdiği mesajlardandır. Ekofemizmin açıkça yer aldığı bu hikâyede kadınlığın mekanikleşmeden erkek karşısında durabilmesi örneklendirilir.

“Cağaloğlu’nda Metamorfoz” adlı hikâyede basın yayın hayatının işleyişine değinilir. Kitabını bastırmak için yayınevine gelen bir kadının herkes tarafından farklı anlatılışı, kadının renkten renge ve kılıktan kılığa geçişi okura sunulur. Aslında gelen sıradan bir kadinken insanların gözünde ve kültürlerinde nasıl görüldüğü anlatılır: “İlk bakışta feminist olduğumu düşündüm. İnsanın gözünün içine dimdik bakıyordu. Rahat ve alışkın... Reddederler ama feministlerin gerçek amacı erkekleri ezmek, bizleri diledikleri gibi yönetmektir. İlk romanıymış. Eflatun bir dosyaya koymuş romanını. Dikkatinizi çekerim eflatun bir dosya. Neden başka bir renk değil de eflatun? Eflatun feminist rengidir de ondan!” (Uzuner, 2016: 54). Eflatun rengine yine dikkat çekilir. Mor ve türevleri olan eflatun ve lila renkleri kadın rengi, feminist rengi olarak verilir. Kadının ruh haline göre değişen dosya rengi ve saç şekli belirlemesi insanların özellikle erkeklerin karşısındakilere kendi görüşü ve baskısını dayattığının göstergesidir. “Dişi Vida” olarak basılan kitabın yazarına, görenlerin anlattıkları hiçbir tarife uygun olarak ulaşılamaz ve bıraktığı telefon numarasından şu mesaja ulaşılır: “Dişi Vida’nın yazarı, insan ve çevre etkenleri yetmezliğinden kan dolaşımı bozukluğu geçirmiş ve kendi isteğiyle bitkisel yaşama geçmiştir.” (Uzuner, 2016: 66). Ardından kurgu, yazarın bir kitabına ulaşabilmeyi başaran adamın elinin bir fesleğene değmesiyle ve fesleğenin solmasına bakışıyla son bulur. Hikâyenin özünde kadının doğayla bütünleşmesi mesajından hareketle ekofeminizme

dayanak oluşturulduğu görülür.

“Anais’in Saklı Mektupları”nda bir kadının iş hayatında yükselebilmesi için kadınlığını ve bir kenara bırakması gerektiği ve toplumun onu buna yönlendirmesi aktarılır. Hikâyede Fransız yazar Anais Nin’e atıf yapılarak onun cinsiyetinden soyutlanmış ve karmaşık aşk ilişkilerine göndermede bulunulur.

“Kadın Adamın Kadın Kızı Olur” adlı öyküde “benim bedenim, benim kararım” tezinden hareketle bir kadının doğurmama ısrarı anlatılır. Bilinçsizce dünyaya getirilen çocukların hayatından herkesin sorumlu olduğunu, dünya açlıkla mücadele ederken yeni birilerini daha dünyaya getirmeme düşüncesi temel alınır. Ekofeminizm açısından bakılırsa kadının görevinin sadece annelik olmadığını doğurmadan da kadın olunabileceğini aktarılır. Bu hikâye ile Cengiz Aytmatov’un *Kassandra Damgası* adlı romanında dünyaya gelmek istemeyen çocuklar arasında bir paralellik görülür. “Kötülüğün kaynağı ve arzularının nesnesi olan insanların oluşturduğu ve kurguladığı dünyaya doğmak istemeyen embriyoların annelerinin alnındaki lekeler, insanlığın aslında kendisiyle yüzleşmesinin bir işareti sayılır. Kendi yanlışlarını, hayâsızlıklarını ve günahlarını örtbas etmek isteyen insanoğlu... [...]Çaresizliğin çaresi olarak şiddete başvuran insanoğlu, gelecek ile ilgili kaygılarını da bu şekilde örtbas eder.” (Kanter, 2009: 314). Her iki yazarında belirttiği gibi geleceği tayin etmede zorlanan insanların dünyayı daha fazla kaosa sürüklemekten önlem alınması gerekir.

“Hayatımdaki Bütün Erkekler”de bir kadının gelişme evreleri anlatılır. Kadının kendini tamamlaması ve var olması için çevresindeki erkeklerle de mücadelesine yer verilir. Baba, erkek kardeş ve sevgili gibi faktörlere rağmen kendini var eder. Erkek egemen toplumda kadının kendisini ispatlamak için ne tür güçlüklerle mücadele ettiği eserin temel izleğini oluşturmaktadır.

“İçine Kadın Giren Erkek” adlı son öyküde ekofeminizm ve çevre bilim açısından bakıldığında fantastik olarak kurgulanan ve kocasını çok seven kadının kocasının içine girmesi konu edinilir. Hikâyenin sonunda kadının içinde oluşuna inanan adamın kasık sancıları çekmesi, kadınlığın baskın yönünü okuyucuya göstermektedir. Kadının fiziksel ve ruhsal anlamda erkekten daha ağır bir yük çektiğine gönderme yapılan eserde toplumsal eşitsizliğe dikkat çekilir.

Bir şiir dört kısa öyküden oluşan *Karayel Hüznü* kadınların karşılaştığı ve maruz bırakıldığı sıkıntıları konu edinir. Eserde toplum içindeki kadın-erkek ve kadın-anne

tartışmalarının gölgesinde yaşananlar da anlatır. “Kadınları, daha çok piyano ve kemanda görmeye alışan gözler, Belkız’ın gitar başarısını bir erkeğinkinden daha çok önemsediler. İnsanlar tuhaftır.” (Uzuner, 2003: 75) ibareleriyle kadının toplumsal hayatta yer almasını eğitim ve meslek sahibi olmasıyla gerçekleşeceği noktasına değinilir. “Okulu bırakıp evlenmen fazlaca duygusal bir karar. Adam kaçmıyor ya! Seni seviyorsa iki yıl daha beklesin. Bir kadının en güzel çeyizi mesleğidir!” (Uzuner, 2003: 29). Toplumun geleneksel aile yapısı içersinde evlenip evinde oturması gerektiği algısı karşısında söylenen bu sözler ekofeminist bir tavidir.

Şiirin Kızkardeşi Öykü adlı hikâye kitabı dört hikâyeden oluşur. Bu kitaba adını veren ilk hikâyede ekofeminist bakış açısının yansımaları görülür. Hikâyenin temelinde doğu-batı çatışması, oğlan-kız ve baba-oğul çatışması yer alır. Çatışma kasabaya yeni gelen öğretmen çiftin farklı yaşam tarzlarının kasabadakileri rahatsız etmesiyle başlar. Öğretmen çift kasabada onlar gibi olmadıkları için ‘öteki’ yaftası yer. Oğullarının adının Şiir olması bile kasabalının onlara karşı oluşlarında bir etkidir. Geleneksel ve baskıcı toplumu örneklendiren kasaba insanının kadını küçümsemeleri ekofeminist bir söylem ortaya çıkarır: “Ülen, erkek adama karı ismi konur mu be?” (Uzuner, 2002: 19). Bu söylem aile içinde babanın otoriter olması ve diğer aile bireylerinin söz hakkı olmamasından kaynaklı tipik ataerkil toplumun göstergelerindedir. Bunun örneğini ise çocuk anlatıcı, annelerinin ezilmişliğini geleceğe taşıyan ablaları üzerinden şu şekilde değerlendirir: “Hücrelerine kadar bütün varlıklarıyla çeyiz dizerek koca beklemeye odaklanan ablalarım, annemin evlilik esprisine gülerken hazdan titremişlerdi. Ama onların dişlerinde maydanoz yoktu; iyi birer koca bulana kadar dişlerini fırçalamaları gerekirdi.” (Uzuner, 2002: 27). Kızlarına değer veren ve evlerinde televizyon olmayıp kitabı tercih edenleri ise şöyle bir aşağılama bekler: “O kızın çeyizi de kitap olacak zahir! diye iğneli bir sesle alay etti annem.” (Uzuner, 2002: 28) ifadesiyle kadınların kendilerinden beklenen hayata sıkı sıkıya bağlı olduklarını ve ebeveyn olarak asıl kendilerinin yanlış yetiştirildiklerini göremezler.

Yazar, kasabanın öğretmen çifte uyum sağlayamamasını ve onları hor görmelerini şu şekilde açıklar: “Neden bize benzemeyen birine bir türlü ısınamıyor, ondan kuşkulanıyorduk?” (Uzuner, 2002: 21). Farklılıklara tahammül edilemeyişi ve huzursuzluklarını dile getirir. Küçük yerlerde yaşamaya alışmış olan insanlarda bu tutum daha çok görülür. Küçük beldelerde yaşayan insanlar; tanımadıkları, yeni insanları aralarına almakta zorluk yaşarlar.

“Maria Magdalena Artık Utanmayacak” adlı hikâyede aynı adla yazılmış şiir kitabının yazarını bir gezginin ağzından anlatır. Şiir kitabı önce fahişe sonra azize olan ama hep utanan Hıristiyan kadının hayatından etkilenip başkaldıran, isyan eden şiirlerden oluşur. Şiirin kadınsı yanı vurgulanır. Şiirleri yazan kadının yine ekoeleştiriyi ilgilendiren çevre biliminde uzman olması ve Noel’de plastik çam kullanmasına dikkat çekilir. “Ağacın plastik olması Masal için çok önemliydi. Daha o zamanlarda bile, yeni yeni oluşmaya başlayan birçok Yeşil örgütlenmeye, çevre bilinci yaratacak birçok sivil toplum kuruluşuna üye olmuş, bazılarını kendi kurmuştu.” (Uzuner, 2002: 85).

Yolda adlı öykü kitabı diğer hikâyelerinden farklı olarak yolculuklarda yaşadığı kendi başına gelen hikâyeleri ya da birlikte yolculuk yaptığı insanların hikâyesini konu eder. Yedi ayrı şehir ve yedi ayrı hikâyeden oluşan kitabını yazarken yazar; aynı adı taşıyan Kerouac’ın kitabından değil, Gabriel Garcia Marquez’in *Strange Pilgrims (On İki Gezici Öykü)* esinlenmiştir. Yol hikâyeleri ile birlikte her hikâyenin arkasına o şehre ait bir yemek tarifi de ekler. Kendi önerilerini de yemek tariflerinde söylemekten çekinmeyen yazar farkını ortaya koyar.

İlk hikâyesi “Dr. John E. Liho ve Honolulu Uçağı” adlı öyküde doktorun bir rüya sonucunda yıllardır görmediği çocukluk arkadaşını görmeye gidişi ve arkadaşının intihar etmesini onun sayesinde ertelediği anlatılır. John, doktor olmak için büyüdüğü yerlerden çok uzaklara giderek uzun bir süre dönmeyişi ve yıllar sonra bir rüyayla hayatının değişmesi anlatılır. Rüyanın peşine düşen doktorun hikâyesini yazan yazarın insanların bağlarının aslında hiç kopmadığını, mesafeler olsa da birbirlerinin hayatları üzerindeki etkisini gözler önüne serer. Ekoeleştirilerek bu hikâyeye bakıldığında John’un ne kadar uzaklaşırsa uzaklaşılsın asıl ait olduğu yere geri dönmesi ve kendini “aidiyetlik” hissi ile doğduğu büyüdüğü yerlerde bulmasına değinilir. Yolculuklarda da bu böyledir. İnsanın arayışının en somut örneği yola çıkmaktır. Ancak aradığı şey her neyse yine köklerinin bulunduğu coğrafyadadır. Ekoeleştirinin ikinci dalgası olan dil ve kültürün yozlaşması sorununu bu hikâyelerinde görmek mümkündür. Farklı ve köklü kültürlerin birbirine üstünlük sağlamadan yan yana yaşaması gerektiğini savunulur. Kültürüne ve toprağına bağlılık duygusu Türklerde çok fazla görülür. Doktorun gözlemlediği Türkler şöyle tasvir edilir: “Tanıdığım Türkler bana ‘Bizim Türkler seyahati sevmez,’ derler ama çalıştığım hastanede görevli iki Türk doktor her tatil fırsatında küçük ailelerini alıp hiç üşenmeden Türkiye’ye giderek büyük ailelerini ziyarete giderler. Evet, belki onlar Avrupa’ya Hawaii’yi keşfe çıkmazlar ama Amerika’da doğan çocuklarını sık sık doğdukları ülkeye

götürür, asıl kültürlerini ihmal etmezler...” (Uzuner, 2016: 35). Türklerdeki aile tutkusu ata-ana saygısı geçmişten bugüne devam etmektedir.

“Miyako San ve Hiroşima Uçağı” adlı öyküde ise yazar Japonya’daki Türk Yılı programına davet edilen konuk olarak gider. Uçakta tanıştığı kadın Miyako ile olan anılarına değinir. Miyako kendisi anlatmaya başlar. “Tarihimizin en büyük dönüm noktalarından birini temsil eden Hiroşima felaketinin kırk yıl sonra beni sevdiğim erkekten ayırabileceğı asla aklıma gelmezdi!” (Uzuner, 2016: 43). Anlatıda Hiroşima’ya atılan bombanın etkilerini yıllar sonra birbirini seven iki insanın evliliklerine nasıl engel olduğu anlatılmaktadır. Öykü, ekoeleştiren üçüncü dalgası savaşlar ve teknolojik silahların insanlara verdiği zararları konu edinir. İkinci Dünya Savaşında Amerika’nın atom bombası attığı Hiroşima üzerinden 74 yıl geçmesine rağmen insanlar uzun yıllar sağlıklarına kavuşamazken topraklarında da tarım yapılamaz. Savaşın bedelini ağır ödeyen Japonlarda Amerika’ya karşı antipati oluşur. Bu anlamda iki ülke insanın bir araya gelmesi zorlaşır. Japonların o kötü günlerin anılarını unutmamak için ‘Barış Parkı’ atom bombasından geriye kalan ne varsa açık hava müzesi gibi sergilenmektedir. “Gördüğüm manzara, çok modern ve şık bir şehrin ortasında, atom bombasının düştüğü topraktan arta kalan yıkıntılardı. Özellikle korunmuş olan bu kalıntılar, sağlıklı bir ağızdan sökülmiş apseli bir dişin geride bıraktığı berbat boşluğa benziyordu ve orada artık zaman durmuştu. Adının ‘barış’ yerine utanç ve günah parkı olması gereken bu alandaki bazı taşlarda, nükleer bombayla eriyip yanarak ölenlerin bıraktığı lekeler koyu gölgeler gibi hâlâ duruyordu.” (Uzuner, 2016: 41). Kendilerine yapılanları unutmamak için hazırlanan bu parkın gerçekçiliğı, nükleerin zararlarını görmek ve göstermek, aynı zamanda da kaybedilen insanları anmak için yapılır.

Ekofeminizm açısından öyküye bakıldığında kadınların duygularını açıkça ifade edememesi anlatılır ve bu sorunun sadece Japon kadınlarına özgü olmaması şöyle ifade edilir: “Duygularını ve düşüncelerini, dolayısıyla bireyselliğini ortaya koymak salt Japon kültüründe değil, pek çok Doğu ülkesinde hâlâ ayıp, hatta saygısızlık olarak algılanıyordu ama unutmamak gerekir ki, herhangi bir yerde ayıp ve yasak olan şeyler oradaki kadınlar için daha fazla ayıp ve yasaktır. Eğer Şintoizm’i monoteist olmadığı için saymazsanız, resmi bir dini ve resmen bir ordusu olmayan Japonya’nın da tabusu buydu!”. (Uzuner, 2016: 42). Kadınlar yetiştirilirken daima fedakâr, şefkatli ve sevgi kaynağı gibi olmaları istenir. Bu nedenle kadınlar kolay kolay itiraz edemez, sıkılamaz, öfkelenemez ve ‘hayır’ diyemezler. Hemen her konuda her zaman hazır bir vaziyette bulunmaları beklenir. Bu

durum ataerkil toplumlarda içine kapanık, duygularını saklayan kadınların oluşmasına sebep olur.

“Müneccim Cemilâ ve Marakeş Treni” adlı öyküde üç kadın arkadaşın Kuzey Afrika yolculuğunda yanlarına gelen müneccimle olan garip diyalogu anlatılır. Doğanın her haline yer veren yazar yol hikâyelerini anlattığı öykü kitabında, dünyada hatırı sayılır yer kaplayan ve içinde kendine has canlıları barındıran çöle yer verir. “Çöl intikamcıdır. Asla vazgeçmez ve hiç unutmaz! Bazen yüzlerce yıl bekler ama sonunda mutlaka öcünü alır. Bu yüzden akrebin anavatanını çöl zannedenler vardır.” (Uzuner, 2016: 63). Doğanın her durumda yapılan tahriplerin intikamını alacağı savına yer verilir. Denizler içine atılan çöpler dev dalgalarla kıyıya vurur, toprak verimsizleşip çöl olur, yer altı suları çekilip dev obruklar oluşur, gökyüzü cimrileşip denizler azalır göller susuz kalır. Doğa insan ve diğer canlıların hayatını, kendisine iyi davranılmadığında afetlerle tehdit eder. “Çölün bütün öfkesi aslında okyanusadır. O, bir daha asla kavuşamayacağını bildiği büyük aşkı okyanusa çok kızar. Aşkın imkânsızlığının farkına her varışında da bütün canlılardan intikam alır. Defalarca, defalarca, daima...” (Uzuner, 2016: 64). Yazar bu ifadeleriyle çölde yaşam şartlarının zor olduğunu ve en önemli sorununda su olduğuna vurgu yapar.

Ülkelerde ekofeminizm olarak hikâyeye bakıldığında yazar geri kalmış ve gelişmekte olan ortak sorunun yalnız gezen kadın turistlerin rahatsız edilme gibi sıkıntılarla karşılaşılacağına şu ifadelerle açıklık getirir: “Marakeş taksi şoförleri, esnafı ve otel çalışanlarının ‘yalnız seyahat eden turist kadınlar’ı tıpkı kendi ülkemizdeki hemcinsleri gibi rahatsız ettiklerini fakat benzer kültürel şartlarda büyüyen biz Türkiyeli kadınlarla öyle kolay başa çıkamayıp madara olduklarına dair biriken onlarca olayı anıp kıkırdamaya başladık. Bizi önce Amerikalı turist kadınlar sanan maço takımı, karşısında kendi ülke koşullarında hayatta kalma refleksiyle savunması güçlenmiş ‘çetin ceviz Türkiye kızlarını’ bulunca, bu kez de bizi ‘Berberi kadın’ sanmalarıyla, Mağripli Berberi kadınlar hakkında dolaylı yoldan bilgilenmiştik.” (Uzuner, 2016: 65). Anlatıda kadının her yerde kısıtlanmasını ve sürekli tehdit altında kalmasına değinilir. Yine Türkiye gibi Müslüman ülkelere gelen turistlere giyim konusunda uyarılar yapılır ki bu gibi sorunlar yaşanmasın. Kadınların kapalı ve tutucu toplumlarda turist olarak gezmek için giyim ve davranışlara dikkat etmeleri gerekir. “Bizimki de dâhil Müslüman ülkelere gidecek gezgin ve turistlere, önce oralarda kolsuz elbise, askılı bluz, mini etek veya şort giyilmemesi uyarısı elçilikler ya da seyahat kitapları tarafından yapıldığı için bizler o sıcakta yarım kollu tişörtler ve keten pantolonlarla seyahat etmekteydik.” (Uzuner, 2016: 66). Turistlerin

aksine yerel kadınlar daha kalın ve uzun kollu tuniklerin içinde onlardan daha rahat ve serin görünmeleri şaşırtıcıdır. Çöl sıcaklarında açık giyinen insanlara çok rastlanılmamasının nedeni, sağlık açısından da tenin aşırı sıcaklara direkt teması zararlı olduğundandır.

Kendi hayatından da bahseden müneccimin Arap ve Berberi kökenli Faslı olarak yetişmesine rağmen bu hayatı istemeyişine ve nedenlerine değinilir. “Bir zamanlar hemşireydim. Kazablanka’da Tıp Fakültesi’nde okumuş, iyi eğitilmiş ve çalışkan bir hemşireydim. Marakeş’te aslen Berberi annem, Arap kökenli babam ve dokuz kardeşimle sevgi dolu bir ailede büyümüşüm ama okul biter bitmez evlenmemi, geleneklere uygun Faslı bir kadın gibi yaşamamı dayattıklarında bağımsız bir hayat kurma isteğiyle bağırma taş basarak onları terk etmiş, kendilerini çok özlememe karşın ilişkiyi haftada bir telefon konuşmasına indirmiş, Kazablanka’ya yerleşmişim. Hastanede severek yaptığım bir işim, bir başka hemşireyle paylaştığım küçük bir apartman dairesinde bir odam vardı. Mutluydum. Faslı bir genç kız için bağımsız yaşayabilmek dünyanın en büyük mucizesidir. Özellikle yarı Berberi bir kız için özgürlük her şeyden önemlidir. Berberi kadınlarının mücadele gücü iradesi çok meşhurdur. Berberi erkekleri de iyi savaşçı olarak bilinirler. Çöle uyum yeteneği bakımından Berberiler her zaman bir numaradır ve onların gücü buradan kaynaklanır!” (Uzuner, 2016: 74). Ekofeminizm açısından kadının evliliğe zorlanmasını işleyen yazar, ne kadar eğitilmiş olursa olsun bir kadının ancak evlilikle sosyal statü kazanıp toplumda yer sahibi olmasını eleştirir.

Yazar öykünün devamında bir çöl hayvanına da yer verir. Çöl tilkisi olan ve aslında evcil olmayan hayvanı müneccim Cemilâ’nın yanında kafeste farklı hikâyesiyle okura sunar. Şamanizm’e benzeyen bir inançtan bahsederek anlatmaya başlar. Önce tilki hakkında bilgi verir: “O bir çöl tilkisidir. Küçük olduğuna bakmayın, sekiz yaşındadır. Daha fazla da büyümmez. Çöl tilkileri yalnızca geceleri avlanır, küçük hayvanları yer ama en çok meyve yemeyi sever.” (Uzuner, 2016: 67). Çöl tilkisinin evcil olmayışı ve kadının yanında korkunç bakışlarıyla etrafa bakması üç kadını da tedirgin eder. “Latince Fennecus zerda denen bu tür tilkiler çok vahşidir aslında. Ancak bizimkisi farklı bir durum. Ben Zerda’yı babamın kemiklerinin başında bulduğumdan beri yanımdan ayırmıyorum. O zaten herhangi bir tilki değil, bir mesaj taşıyıcısı, ruhani bir ulaktır.” (Uzuner, 2016: 67). Eski Türk inancı Şamanizm’de de hayvanların rehberliği önemli yer tutar. Ekolojik olarak hayvan ve insanların varlığının birbiriyle bağlantılı olmasının en açık örneği bu inançtır. Günümüzde insan, doğayı ve hayvanları görmezden gelerek doğayı tahrip etmekte ve

hayvanların alanına girmektedir. Yazarın çöl üzerinden değindiği gibi doğa ona baş eğdirmeye çalışanların sonunu en ağır şekilde ödetir.

Afrika'nın ilkel kabilelerinde inançlar ve ritüelleri şaman inancıyla benzerlik göstermektedir. Doğanın ve kadın gücünün ön planda tutulduğu bu inançlarda kendi coğrafyalarına özgü hayvanlar rehber ve ulak olarak kullanılmaktadır. Yazarın diğer kitaplarında değindiği balık, geyik ve kartalın yol gösterici sıfatıyla Türk inancında yer alması Afrika'dakine benzer şekildedir. Çöl hakkında gezi kitabı okuyan yazara ait hikâyenin içine çöl hakkında yazılanları serpiştirir. Okyanus, orman gibi kendine ekolojisi ve iklimi olan çöl bilgilerini okuyucuya sunar. “Çöl ancak kendine uyum sağlayana yaşam hakkı tanır. Çöle uyum sağlamak, ona boyun eğmek demektir. Kendine kafa tutan hiçbir canlıya acımaz Çöl. Bu yüzden çölde yaşayan canlıların tümü; en küçük ve tehlikeli bakteriden en kurnaz tilkiye, en acımasız yılandan en iri ve saf deveye kadar hepsi çöle boyun eğer, başka iklimlerde yaşayan akrabalarından çok farklı yaşam biçimleri geliştirirler. Çünkü Çöl böyle ister, çünkü Çölün kanunu böyle emreder!” (Uzuner, 2016: 68). Paul Bowles'in romanında geçen bu ifadeler çölün özelliğini ortaya koyar. Aslında bu ifadeler genel olarak doğanın tanımıdır. Her dokusunda bu sistem böyle çalışır. Buzul çağında buza ve soğuğa dayanıklı olmak için canlılar adaptasyon geçirir. Adaptasyonunu tamamlayamayanların ise nesli tükenir. Aynı şekilde çölde yaşayan canlıların da çöle uyum sağlamaları gerekir aksi durumda yaşamları sona erer. “Çölde hayatta kalmak için Çöle hayat ancak kendine kafa tutarak başarılabilir büyük bir dönüşümle mümkündür. Çöl hayata ve çevreye uyum sağlamayı yok eder.” (Uzuner, 2016: 69). Yine gökteki yıldız hareketlerinin insan üzerindeki etkisine değinen müneccim, özellikle ayın yeryüzündeki suları etkilemesi düşünüldüğünde; insan bedeninin de sudan meydana gelmesi yıldızların insan üzerinde etkili olduğu düşüncesini doğrular. “Kimse geleceği bilemez ama göklerdeki yıldız hareketlerinin yeryüzündeki bizlerin vücut sıvılarımızı etkilediğini tıp da kabul etmektedir. Vücut sıvılarıysa bizi biz yapan sinir sistemimizi yönetirler.” (Uzuner, 2016: 73).

“Juan Goytisolo ve Madrid Limuzini” adlı hikâyede Uzuner'in Goytisolo ile olan kısa limuzin yolculuğunda, yazarın işlediği konuları ve yazarın İspanya iç savaşında annesinin öldürülmesi ve failinin yazardan özür dilemek için özel şoförü olması anlatılır. Başarılı bir yazar olmasını ise başına gelenleri kaleme aldığı *Yeryüzünde Bir Sürgün ve Ara Perde* adlı kitaplara borçludur. Aralarında Türkçenin bulunduğu birçok yabancı dile çevrilmiştir. Savaşların insanlar üzerindeki etkisi ve yıllar süren yankısına yazar Türkiye'yi

de dâhil ederek işler. Yazarın hayatında kesitlere yer verilir. “Barselona’nın varlıklı ve seçkin ailelerinden birinin çocuğu olarak doğan Juan Goytisolo’nun henüz yedi yaşında olduğu o gün, İspanyol İç Savaşı’nın General Franco liderliğindeki Milliyetçi cephenin hava bombardımanı yüzünden Barselona’nın ortasında ölenler arasında annesi de vardı.” (Uzuner, 2016: 91). İnsanların kendi ülkelerinde kendi hükümetleri tarafından öldürülmesi ve ileride yazar olacak bir çocuğun bunlara şahitlik etmesi yazılacak metinlerde anne ve savaş temalarının sıkça işlenmesine kapı aralar. Ayrıca o yaştaki oğlan çocuğunun annesini kaybetmesi ve babasından daha çok uzaklaşmasına ve yalnızlaşmasına sebep olur.

İç savaşları ve öldürülen sivilleri konu alan hikâyede o psikolojiyle büyüyen çocuklarda geçmeyen travmalar ve yıkımlar yaşanır. “Baba, karısının kayboluşunun yarattığı travmadan hiç kurtulamadı... Kendi öksüzlüğünün sonuçlarıysa ancak daha sonraları ortaya çıkacaktı: baba figürüne yabancılaşma, dinden yana kayıtsızlık, vatandan yana umursamazlık, her çeşit otoriteye karşı içgüdüsel bir ret, daha ileride karakterini biçimlendirecek olan öğeler ve özellikler hiç kuşkusuz o olayla sıkı sıkıya bağlantılıydı.” (Uzuner, 2016: 94). Yaşanılan iç savaşların insanların hayatlarını derinden etkilediği gibi daha sonraki yaşamlarında güvensizlik ve devlete itaatsizlik gibi davranışlarla etkisini devam ettirir. Şiddetin şiddeti doğurduğu bu gibi olaylarda küçük yaşlarda canı yanan insanların büyüdüğünde kemikleşmiş bir isyan çığılığı kendini gösterir.

“Stalin’i Öpen Angela ve Helsinki Otobüsü” adlı hikâyede dış görünüşünden dolayı tamamen dışlanmış, ailesi tarafından reddedilmiş, toplumun kenara ittiği genç Angela’nın hayatına yer verilir. Yazar ekoeleştirel olarak insanın sadece dili, dini, milliyetine göre değil görünüşüyle de dışlanabileceğini öykünün tematik kurgusuna yerleştirir. Çocukken geçirdiği bir hastalıktan sonra beynin doyma noktasının hasar almasıyla sürekli yiyen Angela’nın hayatına değinilir. “Bir gün düşüp bayıldım ve hayatım değişti! O gün bugündür hiç kimse benim yanıma oturmak istemez! Çünkü Angela’nın yanı dikenlidir. Hiç kimse benimle göz göze gelmek, benimle konuşmak, aynı asansöre binmek ya da yanıma oturmak istemez! Hiç kimse bana sokakta yol sormaz. Dünyada çok iri olmasına karşın görünmez olan tek canlı obez insandır! Şişmanlar, dünyada insanların en çok utandığı kardeşleridir. Herhangi bir zorunluluk nedeniyle elimi sıkın ya da bana dokunanlara AIDS bulaştıracak kadar tehlikeliymişim gibi insanların tüylerini diken diken etmenin tek nedeni şişmanlığımda. Üzerimde normal kiloma ek olarak taşıdığım 60 kilo ekstra yağ yüküyle damla damla terlemek sanki kendi tercihimmiş gibi yanımdakilerde aşikâr bir tiksinti uyandırırım. İstenmediğim daima yüzüme vurulur. Sinemada, lokantada,

metroda, tren, uçak ve otobüste yanımdaki koltuk daima lanetlidir, çünkü Angela obezdir!” (Uzuner, 2016:127). Çağımızın hastalıklarından da olan obezitenin insanlar arasında ayrımcılığa sebep olmasını, aşırı tüketimi arttırdığı ve gelecek nesilleri kötü etkileyeceği vurgulanmaktadır. Obez kızın yanına oturmak zorunda kalan yazarın şansına kızması şu şekilde ifade edilir: “O güne kadar sokakta yanından geçmek dışında gerçek bir obezin hiç bu kadar yakınında olmamıştım, dahası hiç yanına oturmamıştım. İlk tuhaf bir suçluluk duygusuna karışan ani bir öfkeyle ne halt edeceğimi bilemeden oturmam gereken koltuğun başına çakılıp kaldım.” (Uzuner, 2016: 129). Yazarın bu öfkesini kendi kendine hayatından bahseden Angela dindirir. Neden ve nasıl bu hale geldiğini anlatır. Ailesi tarafından reddedilişini, iş bulamayıp porno seslendirmeciliği yaptığını, telefonda seks yapmak zorunda kaldığını yazar sormadan anlatır. Bunun tek sebebinin ise beyinde tokluk merkezinin hasar alması ve tedavisinin olmamasıdır. Evini ve ülkesini terk etmiş ailesi kayıp başvurusunda bile bulunmamıştır. “Ailem benden uzun zaman haber almayınca gizli bir sevinçle beni aramaktan vazgeçti, ölseydim haberleri olurdu zaten. Hatta kadınlarının güzelliğiyle ünlü soyağacım bir utançtan kurtulduğu için mutlu da oldu. Yirmi yıl önce babam, on beş yıl önce de annem onları bir daha hiç görmeden öldüler. Kardeşlerimin çocukları oldu ama yeğenlerime adımları bile öğretmediklerine eminim.” (Uzuner, 2016: 140). Farklı ülkelere giderek onların dilini öğrenerek kendine yer edinmeye çalışan Angela’nın iki – üç ay içinde dilleri öğrenebildiğini ama buna rağmen iş bulamadığından yakınmaktadır. Çünkü hiç kimse bir obezle çalışmak istememektedir. “Yanımdaki para bittiğinde aç kalmamak için yapabileceğim işleri bulma şansım pek yoktu, kimse şişman birini işyerinde istemiyor, kimse bir obeze âşık olmuyor, evlenmiyor, arkadaşlık da etmiyor. Ve ben de bundan otuz yıl önce illegal olan porno film şirketinde porno film seslendirerek ve telefonda seks yaparak hayatımı kazanıyorum.” (Uzuner, 2016: 140). Ses tonunun güzelliği yazarı da etkilemiştir. Yazar ameliyat sırasında doktorların ihmeline maruz kalıp geri kalan hayatı mahvolan Angela’nın bu hikâyesinden etkilenecek bu öyküyü kaleme almaya karar verir. Çocukluğuna da değinerek anlattığı anısında okula ziyarete gelen Stalin’e verilecek çiçeğin onda olması, onu seçmeleri çok güzel bir kız çocuğu olmasındandır. Çiçeği veren kızın Stalin’i öpmesi ile hikâyenin başlığı verilir.

Bir Yılbaşı Hikâyesi adlı öyküde sıkıcı Noel kutlamalarından kaçan bir Hıristiyan’ın Antalya’nın Demre ilçesine gelmesiyle başlar. Kahraman bu kaçışının sebebini şöyle anlatır: “Aslında tamamen bir kaçıştı benimkisi. Tüketim çılgınlığından, yozlaşmış siyasetten, açgözlülükten kaçış... Özgürlük yoksulu ülkeleri demokrasi adına –MIŞ GİBİ

işgal eden ülkelerden birinin vatandaşı olmak utancından, her hafta onlarca protesto dilekçesi imzalamak yorgunluğundan, tıraş olmak mecburiyetinden ve tabii kendimden kısacık bir süre kaçış, bir nefes molası...” (Uzuner, 2014: 13). Müslüman bir ülkede olması sebebiyle burada kutlamalara, kalabalığa ve gürültüye maruz kalmayacağını düşünür. Ancak Aziz Nikolaos’un İslamiyet’ten önce burada yaşadığını hatta buna kanıt olarak bir heykeli ve vakfı bulunmaktadır. Coğrafyaların tarihte farklı milletlere ev sahipliği yaptıkları için kutsal yerleri ve farklı dinlere mensup insanları -turist çekmek için de olsa- hoşgörülle kabullenmeleri işlenir.

Hikâyede tüketim çılgınlığına, tüketime bahane olarak uydurulan inançlara küreselleşen dünyada milletlerin öz kültüründen uzaklaşıp ortak kültürle yozlaşmaları Türkiye üzerinden dikkat çekilir. Noel’in ve Kurban Bayramı’nın aynı zamana denk gelmesi iki dinin farklı ritüellerini birleştirir. Küçük bir kız çocuğunun bu turisti Aziz Nikolaos’un heykeline benzettiği için ondan hediye isteyerek ağlaması onu çok etkilemiştir. Heykelden hediye bekleyen çocuğun soğuğa aldırmadan her gün heykele gitmesi çocuğu hasta düşürür. Çocuğun ailesinin ziyaretine giden turist tercüman yardımıyla anlaşır. Kız çocuğunun adı Meryem’dir. Aziz Nikolaos’ın Meryem’i. Bu benzerliğe şaşırarak turist çocuk için hediye alıp kendisinin Noel Baba olduğunu söyler ve çocuğun gülümsemesine sebep olur.

3.2.1. İnsan İlişkileri Bağlamında Doğaya Ekoeleştirel Yaklaşım

Şirin Kızkardeşi Öykü adlı hikâyede kasabaya gelen ve farklı olan öğretmen çiftin kasabalılar tarafından hoş karşılanmaması ise Yakup Kadri’nin *Yaban* eserini hatırlatır. Kasabalılar öğretmen çiftin alışkanlıklarını örneğin evlerine ayakkabıyla girmelerini kınarlar. “Bizim kasabada her çocuk sokağa çıplak ayak çıkılamayacağını ve eve ayakkabıyla girilemeyeceğini bilerek doğar. Ayakkabıyla eve girilebileceğini ilk defa bir Amerikan filmde gördüğümde çok şaşırmıştım. O filmden sonra, eve ayakkabıyla girmenin hastalık taşıyacağını söyleyen annem; ‘Temizlik imandan gelir, Müslümanlar eve ayakkabılarla girmez!’ diye kesip attı. Sonra babamın sigara izmaritleriyle dolu kül tablasını pencereden sokağa döktü, iyice temizledi.” (Uzuner, 2002: 32). Bu tutumun yanlışlığını insanın ayakkabıyla içeri girerken özgüvenin arttığını ve ayakların görünmemesinin önemli olduğu vurgulanır. “İnsanın ayakları, cinsel organı kadar mahremdir. Herkese gösteremez. Yok, olmaz! Ayaklar mahremdir, öyledir işte.” (Uzuner,

2002: 33) İnsanların yetiştiği coğrafya ve kültürlere göre davranışlarının şekillendiği bilinir. Öğretmen çiftin davranışlarının kasabalılar tarafından yadırganması, onlar gibi olmayan –hikâyeyi anlatan- çocuğun bunları gözlemlemesi ve anlamlandırması üzerinde durulur.

Yolda adlı öykü kitabının ikinci öyküsü “Miyako San ve Hiroşima Uçağı”nda insan ilişkileri ve kültür farklılıklarının ayırdığı iki insanın buluşmaya gidişleri anlatılır. İki çocuğunu ve eşini bırakarak gençliğinde kavuşamadığı Amerikalı sevdiğine kavuşmak için yola düşen Miyako San’ın hikâyesidir. İlk tanışmalarında büyük babalarının Japon – Amerikan savaşında nasıl savaştıkları konuşulunca ipler kopar. “Japon İmparatorluk Donanması’nın 7 Aralık 1941 oluyor bu – sabah erkenden Hawaii’deki Pasifik Filosu ve Pearl Harbor askeri üslerine karşı düzenlediği saldırıda tek kolunu ve bacağına kaybeden babamın madalyasıdır elinizdeki... Ve ben de mecburen bu söylediklerinin hepsini Japoncaya çevirdim. Babamın yüzü allak bullak olmuştu. ‘Benim babamsa kurtulamadı. Onu Hiroşima’da öldürdüler!’ diye haykırdı boğulur gibi. ‘Benim babam da daha sonra çok yaşamadı zaten. Bak dostum, ikimizin de babası zaten çok ölmüş gitmiş. Torunlarıysa evlenmek istiyor, bunları unutamam, işimize bakalım, ne dersin? Ancak kimse masum değil dostum! Aslında sen de kabul etmelisin ki, sizinkiler Hiroşima ve Nagazaki için bizimkilere adamakıllı sataşmışlardı hani...” (Uzuner, 2016: 57). Bu son söz iplerin kopmasına sebep olur. İki sevgili bir daha hiç görüşmezler. Yirmi yıl sonra babaları ölünce yeniden görüşmek için buluşurlar. Savaşların açtığı yaraları, insanlar üzerindeki etkileri gözler önüne serilir. Kimileri gerçek savaşta hayatını kaybederken kimileri de savaşın açtığı kızgınlık ve ayrıştırma sonucu istemedikleri hayatı yaşamaya mahkûm edilirler. Miyako San Amerika’ya kaçıp orada yaşamak gibi hayaller kurar ancak gerçekleştiremez, bunun üzerine uyku ilacıyla intihar eder fakat kurtulur. “Beni sonraki yirmi yıl başka bir Miyako’nun hayatını yaşamam için kurtardılar. Oysa herkes ancak kendi hayatını yaşarsa varoluşunun bir anlamı olabilir.” (Uzuner, 2016: 51). İnsanların toplumlara özgü katkı kuralları yerine getirmek adına yaptıkları, birçok kişinin hayatının sonlanmasına ya da istemedikleri hayatı yaşamalarına neden olur. “Babamla beraber hiç konuşmadan Phil’lerin evini terk ettik. Onların özürlerini ve yalvarışlarını duymuyorduk, tamamen sağır olmuştuk. Japon kültüründe geri dönülmez. Ertesi gün yine babamla beraber Hiroşima’ya döndük. Artık yapacak bir şey kalmamıştı. Hiroşima’nın lanetine uğramıştım. Burada eğitimimi bitirdim, bir okulda müzik öğretmenliği yapmaya başladım, ailemin seçtiği bir mühendisle evlendim, iki çocuğum oldu.” (Uzuner, 2016: 57). Bunun gibi lanetler kültürel

olarak devam etmektedir. Yazar karşılıklı nefreti ve insanları çıkmaza düşüren düşmanlığı şöyle ifade eder: “Tarihte insanların canını yakmış vahşet olaylarının, sonraki kuşaklara yalnızca genetik deformasyon değil, psikolojik yük olarak da yüklenmesi kimin yararına? Utanç verici büyük kıyımlarda yok olanlar ve yok edenlerin çocukları karşılıklı kinlerini neden taze tutmaya ve bunu torunlarına da aşılama son vermiyorlar? Onların yüzleşme sorunu sonrakilerin sonu olmaya daha ne kadar devam edecek? Soykırımı uğramış hangi insan kendi soyunun yeniden yanmasını ister? Kin ve nefretin devamlı gündemde tutulması daha kaç insanın hayatını zehirleyecek? Dünya tarihinde kesintisiz süregelen bu kin kısırdöngüsü neden?” (Uzuner, 2016: 48-49). Karşılıklı bombalar atılmasa da geçmişin karanlığında öfke ve nefret söylemleri devam etmektedir.

Her milletin kültürü farklıdır. Bu konuda Batı'nın daha açık, Doğu ve Asya'nın ise kapalı olması insan ilişkilerini de etkiler. Batı'da evli olmayan kadın ve erkeğin aynı evde yaşaması sorun olmazken doğu ülkelerinde ayıplanmayla karşılaşılır. “Amerikalı gençler ta o zaman evlenmeden beraber yaşayabiliyordu ama ben korkuyordum. Bizim geleneklerimize göre bir kız evlenmeden bir erkekle yaşarsa bu o kız için iyi sayılmaz, hatta uğursuzluk getirirdi. Bekâret Japonya'da hâlâ erkeklerin önem verdiği bir konudur.” (Uzuner, 2016: 50). Kültürlerin çatışması noktasında Doğu'yla benzerlik gösterir.

“Frau Adler ve Berlin Treni” adlı öyküsünde, yazarla aynı vagonu paylaşan Frau Adler'in hayatından bir bölüm anlatılır. Yazar kendisinin Türk olduğunu öğrenince hikâyesini anlatmaktan vazgeçeceğini düşündüğü için çekimser davranır, sebebini de şöyle açıklar: “Çünkü Almanların Türk imgesi oraya geçici göçmen olarak gelen ama sonra yerleşen 1960'ların işçi Türkleriyle önemli ölçüde sınırlanmış, yaşanan kültür şoku sonucunda iki kültür de yaralanmıştır. Bu yüzden Almanya'da Türk olmak diğer yabancı ülkelerdekinden biraz daha zordur.” (Uzuner, 2016: 110). Kültür çatışmaları; işçi göçleri ve mülteci konumundaki insanların gittikleri ülkelere etkilendikleri gibi bu ülkelerde birçok olumsuzluğa da sebep oldukları gözlenir.

3.2.2. Fiziksel ve Çevresel Mekânlar

Buket Uzuner'in öykülerine bakıldığında daha çok konu odaklı anlatımlarla birlikte çevre şöyle tasvir edilir: “Sigara içenlerden bazıları, yanlarında sigara içmeyenler olduğundan sitemkâr şakalarla, dumansız ön salonda oturuyorlar. Her yanda bol bol çöp kutuları.” (Uzuner, 2016:159). Kısa öykülerden meydana gelen eserler kişi ve hayal

ağırlıklıdır. Gerçek yer adları betimlenmeden geçilir. “Trafik, yağmur, soğuk, çamur bizi hiç etkilemiyordu. Bizim dışımızda bütün dünya çabucak bir sığınak bulmak telaşıyla, yanımızdan bize ters yönde akıyordu. Deniz yeşil, bulanık ve kaygılıydı. Gök gri, bulutlu ve sancılıydı. Başka bir renk yoktu zaten: Yeşil ve gri!” (Uzuner, 2010: 81) İstiklal Caddesi, Emek Sineması, Galata Köprüsü gibi İstanbul’un simgesel değeri yüksek mekânları seçilir. Bu sayede yazar, şehirlere ruh katan mekânları eserlerine taşımış olur.

Yolda adlı hikâyede yedi hikâye ve yedi ülke yer alır.¹⁰ Yazarın yolculuk anılarını hikâyeleştirmesinin yanında bulunduğu ülkelerin özelliklerine de değinilmiştir. İlk olarak Hawaii ve Honolulu eyaleti yer alır. “Pasifik Okyanusu’nun incisi Hawaii gibi klişeler onun tropik ormanlarını, altın kumlu plajlarını, sizlere egzotik gelecek yiyeceklerini, dans ve müzik kültürünü anlatmaya yetmez. Şimdi uçaktan inince boynunuza takılacak çiçek kolye: lei ya da ot eteklerle yapılan hula dansı öyle sanıldığı gibi ucuz turistik bir malzeme değil, gerçekten sevgi, aşk ve özgürlüğün ifadesidir Hawaiiililer için.” (Uzuner, 2016: 32). Her coğrafyanın sahip olduğu özellikleri ile zenginleşen varlığı ele alınmıştır.

Japonya ve Amerika’nın ortak olarak anlatıldığı “Miyako San ve Hiroşima Uçağı” adlı öyküde ülkelerin ve coğrafyaların benzerliğine değinilir. “Michigan Üniversitesi’nin bulunduğu Ann Arbor kasabası baharda nasıl yemyeşil olur, zaten Amerika’nın orta batısı biraz Japonya’ya benzer, doğası harikadır. Kırıkları, ormanları ve verimli topraklarıyla ünlü bu coğrafya çok güzeldir.” (Uzuner, 2016: 49). Birbirlerine karşı savaş halinde olan ülkelerin insanları, bu ülkelere gittiklerinde kendilerine ve ülkelere dair izler gördüğünde yakınlık duygusu oluşur.

“Stalin’i Öpen Angela ve Helsinki Otobüsü” adlı hikâyede Finlandiya’nın göllerine değinilir: “Doğa sevgisini milliyetçiliğin ilk şartı olarak kabullenmiş Finlilerin titizlikle koruduğu, sayısı belirsiz şahane Fin göllerinden birinin üzerindeki iskele...[...].”(Uzuner, 2016: 134) şeklinde verilirken Finlilerin doğaya kimlikleri gibi sahip çıktıklarını düşündürür.

Bir Yılbaşı Hikâyesi’nde mekân olarak Antalya’nın Demre ilçesi seçilir. Bu ilçede Aziz Nikolaos’ın burada doğduğuna ve öldüğüne inanılmaktadır. Kahraman Demre’den bahsederken: “Biz Avrupalıların kendi aramızda ‘Turkish Riviera’ adını taktığımız, mavi

¹⁰ *Yolda* başlığı altında da verilen hikâyeler; Honolulu (Hawaii), Hiroşima (Japonya), Marakeş (Kazablanka), Madrid (İspanya), Berlin (Almanya), Helsinki (Finlandiya), Montreal (Kanada) şehirleri yer alır.

ve yeşilin cömert güneşle kızardığı, göz alabildiğine uzun sahiller beldesinde yer alan, Antalya yakınlarındaki küçük bir Akdeniz cennetidir Demre; eski adıyla Myra.” (Uzuner, 2014: 10) ibarelerini kullanır. Anlatıda tarihsel mirasın din ve medeniyet farkı gözetmeksizin tüm insanlığın sorumluluğunda olduğu gerçeğine göndermede bulunulur.

Hikâyenin kahramanı turist Nikolaos’ın, tercih ettikleri yerlerin özelliklerine değinir: “Biz kuzey Avrupalılar kaçmak için genellikle doğası henüz bozulmamış, ucuz ve egzotik yerleri seçeriz. Akdeniz’de ya da okyanuslarda hâlâ bu tip enfes sahiller vardır.” (Uzuner, 2014: 14). Türkiye’nin güney sahillerini öven turiste göre onlar için ucuz olması açısından da tercih edildiğine vurgu yapılır. Ayrıca yazar Türkiye’nin güzelliklerini yabancı bir bakışa değerlendirtir ve bu güzelliğe ihanet etmeden sahip çıkılması gerektiğini savunur. Sadece doğa güzellikleri değil, barındırdığı medeniyete dair izlerle de önemlidir. Bu bağlamda doğa ile tarihin bütünleştiği bu mekânlar, yalnızca yabancı turistin denizle bulunduğu ve modern binaların yığıldığı yer olmanın ötesinde kültür ve uygarlık bakımından özel bir yere konuma sahiptir.

Buket Uzuner, eserlerinde mekân kullanımını tamamen bilinçli bir şekilde kurguya dâhil eder. Öykü ve romanlarında yazar gerçek adları kullanarak okuyucunun çevreye farkındalıkla bakmasını sağlar.

4. BÖLÜM

4. ESERLERDE ŞAMANİZM İZLERİ VE KADIN KARAKTERLER

Şamanizm eski Türk inançlarından biridir. Doğa ve her türlü canlının korunmasının temele alındığı, gereksinim dışında hiçbir canlının hayatına son verilmemesi gerektiğine dayandırılan inanç sistemidir. “Şamanizm, milattan önceki devirlerden bu yana Türklerin ve çevrelerindeki toplulukların, İç Asya ve Orta Asya’da yaşadıkları bölgelerde uyguladıkları şaman ya da kam adı verilen din adamları aracılığıyla geliştirilen bir inanç ve uygulamalar bütünüdür.” (Çoruhlu, 2002: 15). Uzuner tabiat dörtlemesi eserlerinde eski Türk inancı olan Şamanizm’e ve eski Türk devlet geleneklerine yer verir. Yazar geçmişten bugüne başka kültürlerin de etkisiyle bugünkü halini alan toplumun geleneklerinin en temeline inerek geçmişe yönelik bilgi edinmeyi sağlar. İnsanların doğa üzerindeki tahrip gücünü artırmaya başlamasıyla birlikte, son zamanlarda doğa kaynaklı olan şaman inancına bir yönelim olduğu göze çarpar. Yazar eserlerinde, Türk tarihinin ilk yazılı eserleri Orhun Kitabelerinden bugüne kadar Türk kültürünün her sahasında aktif yer alan doğanın arka plana atılıp görmezden gelinmesini eleştirir. Sadece doğa üzerinden eleştirmez, ayrıca toplumun dili kullanmadaki özverisi, kadına ve çocuğa bakışımı da irdeler.

Yazar, eski Türk inancı ve mitolojisiyle birlikte klasik mitolojiye de yer verir. Aynı zihinlerin ürettiği mit kavramı aslında milletlerin ortak mirası olarak verilir. “Masallar, efsaneler ve sembollere gelince, bunların toplumların kolektif bilinçaltı ve rüyaları olduğunu uzun zamandır konunun uzmanları da kabul ediyor. Bu yüzden hepsi birbirine benzese de bütün mitolojik hikâyeler ve kahramanlar kendi kültürlerinin psikolojik temellerinden derin izler taşıyor. İşte Pasifik’ten Akdeniz’e göçen eski Türklerin 2000 yıllık geçmişindeki izleri o zamandan günümüze Anadolu’da hayatın her alanında sembolleriyle her ritüelde bütün halklar üzerinde hala sürdüren kadim geleneğimiz Şamanlık...” (Uzuner, 2015: 23-24). Şaman inancı yüzyıllar içerisinde değişip dönüşerek yaşatıldığı milletlere özgü semboller yüklenmiştir. Bu sembollerin anlamları, kullanıldığı yerlere göre değişiklik gösterse de milletler arası etkileşim göz önünde bulundurularak ortak bir havuzda toplanmaktadır.

Umay adının anlamı ve eski Türk’lerde ne anlama geldiğine bakılırsa; Tanrıça ya da dişi ruh olarak alınan Umay adına ilk olarak Orhun Kitabelerinde Tonyukuk Yazıtlarında rastlanır. Yaşar Çoruhlu’nun *Türk Mitolojisinin Anahatları* kitabında durum

şöyle değerlendirilir: “(Buralara kadar) gelenler "(geliş) zor(du)" dediler, (ama pek de zorluk) hissetmediler. Galiba, Tanrı Umay, Kutsal Yer ve Su (ruhlan bize) yardımcı oluverdiler. Niye kaçıyoruz? Umay misali annem Hatun'un kutu sayesinde, kardeşim Kültigin erkeklik adını elde etti. On altı yaşında, amcam Hakan'ın devleti için şöyle başarılar kazandı. ...” (Çoruhlu, 2002: 39). Burada Gök Tanrı'yı temsil eden hakanın eşi olan hatunun da Umay'ı temsil ettiği görülür. Başarının Umay'ın kutu sayesinde geldiğini ve Dede Korkut tarafından ad verildiğini ileri sürerek Tanrıça Umay'ın hem kadın (anne) hem çocuk üzerinde etkili bir ruh olduğuna inanılır.

Kadim Türk geleneğinde ad verme işlemi Dede Korkut tarafından verilse de daha eski dönemlerde Umay olarak bilinen Tanrıça'nın da ad verdiği belirtilir. Bu durumu Umay Nine'nin Defne'nin doğumunda rüya gördüğü gecenin sabahı bahçedeki kayın ağacına yıldırım düşer. Gördüğü rüyada klasik mitlerden olan Apollon'un tecavüzünden kaçan Defne'nin defne ağacına dönüşmesi hatırlatılarak Defne'nin Apollon'u kovalıyor olmasına hem şaşırılmış hem de rüya sayesinde doğacak çocuğa ad verilmiştir. Yine Umay Nine, *Hava* romanında Şakir Yurtkan'ın çocuğu olacağını hisseder ve ona: “Benim adım Umay, ailem eski Türk mitolojisindeki Tabiat Tanrıçası Umay'dan esinlenerek koymuş adı. Bak, ailene çok yakında bir bebek gelecekmiş. Üstünüzde sarı renk taşıyın, biz bunun bebekleri sarılıktan koruyacağına inanırız ve eğer kızınız olursa göbek adını Umay koyun. Bu isim çocuğa bereket ve hayır getirir. Böylece sizler de evladınızı her gördüğünüzde Tabiat Ana'yı hatırlar, toprağa, havaya ve suya sahip çıkarsınız.” (Uzuner, 2018:183). Buradan hareketle ad verme işinin sadece eril güce ait olmadığını kadınların etkili olduğu vurgulanır.

İlk başta yoğun biçimde kullanılan Şaman sözcüğünün Türkçe olmadığı aslında Hint kökenli olduğu belirtilir. Yazar Türkçe olan Kaman sözcüğünün kullanılması uygun görür: “Türkler kadim gelenekleri olan Şamanlığa, Asya'da kullandığımız Ön-Türkçede, Kamanlık, Şaman'a da Kam veya Kaman derlermiş. Kamlar ya da Kamanlar, her şeyden önce birer şifacı, yani 'otacı' denen, bitkilerle ilaç yapan eczacılarınmış.” (Uzuner, 2015: 56). Öte yandan: “İslamiyet yokken, 2000 yıl önce Asya'da ve Güney Sibirya'da yaşayan Türkler kendi Şamanlarına hiçbir zaman Şaman dememişler zaten. Başta Hunlar olmak üzere Altaylar, Saha Türkleri Şamanlarına 'Kaman' diyorlarmış. Kadın Kamana 'Udagan' diyenler olduğu gibi Özbekler 'Baksı', Kazaklarsa 'Bahşi', Yakutlar 'Oyun', Moğollar 'Böğü', Karluk Türkleri 'Sagun' derlermiş.” (Uzuner, 2015: 62). Şamanın görevleri ise şöyle belirtilir: “Varlığına inanılan ruhlar, tanrılar ve insanlar arasında aracılık yapan din

adamlarına şaman adı verilmektedir. Bunlar her türlü hastalığa çare bulmak, hastanın hastalık esnasında ayrılan koruyucu ruhunu geri getirmek, kısırlık ve zor doğumlarda yardım etmek, verilen kurbanları gök ve yer tanrısına ulaştırmak, çeşitli dinsel törenleri icra etmek, ruhları ait oldukları yere (ölüler âlemine) göndermek, kötü ruhlardan insanları korumak için ayinler düzenlemek, fal bakıp gelecekte haber vermek gibi işleri yaparlar.” (Çoruhlu, 2002: 61). Şamanlar ilk başlarda sadece kadınlardan oluşan seçilmiş insanlardır. Ancak daha sonra erkekler de şaman olarak seçilmeye başlanır. Bu nedenle erkekler kadın kıyafetiyle bu görevi yürütürler. Şaman seçimi ise yine soydan olduğu gibi bazı belirtilerle de kendini gösterir. Bu belirtiler esrime haliyle ortaya çıkarken rüyalar ve sezgi yoluyla da olabilmektedir. Kamlardaki cinsiyet ayrımını ise yazar şöyle değerlendirir: “Bu arada, kadınların da Kam/an olabildiği tek Şamanlık Türklerdeymiş.” (Uzuner, 2015: 60)

Yazar tabiat dörtlemesinin önemli karakterlerinden olan anneanne Umay Bayülgen üzerinde yoğunlaşır. Şaman olma özelliklerini taşıyan anneanne, eczacı olmasıyla da şifa dağıtımının simgesi olur. Eczacı emeklisi olarak bilinen Umay Nine'nin evlenmeden önceki soyadı 'Otacı'dır. Defne Kaman'ın rol modeli olarak işlenen Umay Nine, bildiklerini küçük yaştan itibaren 'uyumsuz' ve 'meraklı' torununa aktarır. Çünkü: “Türkler'de Kam daha çok kadın damarından devam eder.” (Uzuner, 2015:285) diyerek kadının güçlerini gelecek nesillere aktardığını savunur. Yazar ayrıca karakteri tanıtırken: “Kamdı, otacıydı, bilgeydi, ozandı, şifacıydı, masalcıydı, sağduyuydu, tabiat anaydı, o basiret gözü(..)dür.” (Uzuner, 2015: 131) diyerek geçmişten günümüze gelen kamlık geleneğini anneanne üzerinden aktarır. Anneannenin şifa dağıtıcılığı, Komiser Ümit ve Semahat'in sıkıntılarını ilaç kullanmadan çözmesi, onun kamlığının belirtileridir.

Umay Bayülgen alışılmışın dışında kılık kıyafeti vardır. Yetmiş yaşlarında, uzun beyaz saçları iki örgülü ve örgülerin ucuna boncuk bağlayan Umay Nine başörtüsü kullanmaz. Kızılderili giysilerine benzeyen püsküllü ve keten kıyafetleri vardır. Eşi Korkut Bayülgen ise doktor olması ve aynı zamanda adının Dede Korkut'la örtüşmesi, onun akıllı ve bilge bir kişi olarak algılanmasını sağlar. Umay Nine karakteri sadece giyiniş ve görünüşüyle değil, sezgileriyle Komiser Ümit'i tedirgin eder. Özellikle rüya ve rüya yorumlama gücüne sahip olan bu karakter insanları etkisi altına alabilen ideal bir karakterdir. Umay Bayülgen'in karakteristik özellikleri çevredekilerce şöyle değerlendirilir: “(...) yaşlı kadının tuhaf dış görünüşü, özgüvenli duruşu ve insanı yoran yaşama sevinciyle (...) sadece genç kızlara özgü bir tür hınzırlığın pırıltısıyla eğlenceli, yaşsız ve karizmatik olduğunu düşündü. O hem gıcık hem şekerdi. O, karabiber gibiydi.

Acısı ve kokusu güzel, hayata kattığı lezzet bir kez keşfedildikten sonra aranıp özlenen bir biber!” (Uzuner, 2015: 190). Karakterin karşı tarafa bu şekilde yansıtılması onu önceleri hafife almalarına sebep olsa da sonradan ne kadar bilgili olduğu sohbetlerinde anlaşılmaktadır. Onun arkaik, Arapça, Farsça kullandığı kelimelerin arkasından açıklamada bulunması, Eski Türk diline, mitolojiye, insan ve bitkiler hakkında bilgi sahibi olduğunu gösterir. Hangi dine sahip olduğu pek anlaşılamayan karakterin Şamanlık özelliklerini taşıdığı söylenebilir. Çünkü metafizik güçlere sahip olma, bilgelik ve eczacılık ilmiyle bütünleşmiş olması, giyim ve saçlarıyla da bu vurguyu güçlendirilmiştir. Bu karakterin Müslüman çoğunluktan farklı olarak görüşleri ve açıklamaları bulunmaktadır. Örneğin, “sütkardeşlerin evlenmesinde, sakınca olmadığı” (Uzuner, 2015: 240) aktarılır.

Şaman geleneğinde bazı canlıların şamanlara yardım ve kılavuzluk ettikleri bilinmektedir. “Şaman çeşitli işleri gerçekleştirmek üzere esrik bir yolculuğa çıkmadan önce bir tören düzenlemek durumundadır. Bu esrik yolculuk esnasında göğe çıkılır ya da yeraltına inilir ve şamana kartal, ördek, kaz, kuş, geyik, at, ayı, kurt gibi çeşitli hayvanlar yardımcı olur. Şaman bunların yardımıyla ya da onların biçimine bürünerek gökyüzüne çıkıp tanrılardan, ruhlardan ya da Gök Tanrı'dan ya da Ülgen'den gerekli şeyleri alır ve insanların yardımına koşar, isteklerine çare bulur ve hastalıklarını sağaltır. Bu hayvanlardan biri şamanın koruyucu ruhudur.” (Çoruhlu, 2002: 67). Yazarın tabiat dörtlemesinde insanlara yardım eden ve doğa insan ilişkisini temsil eden hayvanlar bulunur. Bu hayvanlar mitolojide ve yaratılışta çeşitli anlamlara gelerek simgesel öğeler olarak kullanılır. Yazar, Defne'nin odasını tarif ederken yine bu simgelere yer verir: “ Bir duvarda tavandan yere doğru üst üste dizilmiş, her birinin üzerinde hayvan motifi olan, el dokuması altı küçük ipek halı vardı. Bunlar, kartal, at, arı, yunus, kuğu ve kurttu.” (Uzuner, 2015: 260).

İlk olarak *Su* romanında geçen ‘balık’ ögesi hem yaratılışta hem de Türk mitolojisinde yer alır. Balık kavramı suyla birlikte akıllarda kaldığı için yine su gibi bolluğu, bereketi ve üremeyi çağırır. “Türk kozmolojisinde gök gürültüsü unsurunun hayvan biçimli timsalidir. Özellikle göl ve nehir kıyılarında yaşayan Türk topluluklarında bereket, refah ve bolluk timsali olarak görülmüştür. Evlilikte de mutluluk ve üremenin simgesidir.” (Çoruhlu, 2002: 144). Eserde, Defne'nin kayboluşuyla iskelede bir yunus balığının yaralanması haberinin aynı zamana gelmesi, kadının bereketi ve doğurganlığıyla özdeşleştirilir. Dünyanın yaratılışında önemli yeri olan ‘balık’ kavramı sadece doğa odaklı inanç sistemlerinde değil İslamiyet’te de yaratılışın ve hayatta kalışın simgesi olmuştur.

Ferideddin Attar'ın *Mantıku't-Tayr* adlı eserinde balık şu şekilde değerlendirilir:

“Kimsenin işi gücü yok ama herkes de bir işle ... işsiz güçsüz kimse de yok.

Dağı, önce yeryüzüne mih yaptı da sonra yerin yüzünü deniz sularıyla yıkadı.

Yeryüzü öküzün üstüne yerleşti

Öküz balığın, balık da havanın üstünde.

Hava ne üstünde?

Ancak bir hiç üstünde. Şu halde her şey hiçten ibaret...

Bu kıvrımlar bu didinmeler ancak bir hiç.” (Çoruhlu, 2002: 144).

Dünyanın balığın üstünde bir öküz üzerinde yer aldığı hikâyeleri Türkistan ve Sibirya'da farklı versiyonlarıyla dikkat çeker. İslâm'da ise Yunus Peygamberin balık sayesinde ve Tanrı'nın hikmetiyle yaşama devam ettiğinin anlatıldığı Saffat Suresinde (139-146) olay şöyle geçer:

“Şüphesiz Yûnus da peygamberlerdendi.

Hani o kaçıp yüklü gemiye binmişti.

Böylece, Yûnus kendini kınayıp dururken balık onu yuttu.

Eğer o, Allah'ı tespih edip yüceltenlerden olmasaydı, mutlaka insanların diriltileceği güne kadar balığın karnında kalırdı.

Derken biz onu hasta bir hâlde sahile attık.

Üzerine geniş yapraklı bir ağaç bitirdik.” (Kur'an-ı Kerim Meali 2000: 450).

Yazarın diğer balıkları değil de yunus balığını seçmesi hem yunus katliamına dikkat çekmek hem de balığın genel olarak mitolojide, Türk mitolojisinde bir de İslam'da apaçık ifade edilmesiyle ilgilidir. *Su* romanında balığın kılavuz oluşuna da değinilmiştir. “Ben, çocukluğumda öğrendiğim Yunus Peygamber ve Hızır kıssalarından beri, zor duruma düşen ‘iyi insanlar’ı balık kılığına girmiş Hızır kurtarır diye inanmayı hep sevdim. Bu balık da daima YUNUS oldu.” (Uzuner, 2015: 233).

Türk mitolojisinde şamana yardım eden ve rehber olan bir diğer hayvan ise geyiktir. Hattilerin en büyük dişi tanrısı, Anadolu'nun bilinen en eski ilahesi Vuruşemu'nun simgesi geyiktir. Güneş Kursu'nu oluşturan yuvarlak, dünyayı ya da güneşi, üzerinde yer alan çıkıntılar ise doğanın çoğalmasını, üremeyi temsil eder. Kuşlar da

üreme ve çoğalmayla birlikte doğanın özgürlüğünü anlatır. “Hititler ataerkil sayılısalar da, çoğu çağdaş uygarlığa oranla dişil güce değer veren bir toplumsal bilince sahiptir. Mesela, Kadeş Antlaşması’nı Mısır Kralı II. Ramses tek başına mühürlenirken, Hitit Kralı III. Hattuşili ile birlikte İmparatoriçe Puduhepa’nın da mührü vardır.” (Uzuner, 2015: 252).

Geyik, en eski zamanlardan bu yana yaratılışta simge olarak kullanılan motiftir. “Geyik, antik çağlardan itibaren, Türk kültürünün şekillendiği İskit Sibiryalı toplumlarında (M.Ö. 8. yüzyıllar), kutsal hayat ağacı ile birlikte, yaratıcı tanrıça olarak kabul edilmekteydi. Arkeolojik buluntulardaki geyik resimleri arkaik çağlarda kozmosun kökeni ve gelişim ile özdeşleştirilmiş, klanın başlangıcı ve bitişi olarak görülmüştür; kutsal varlıklar, nehirler ve dağlarda olduğu gibi başlangıçlar, bitişler, dirilme/yenilenme hepsi geyik ile özdeşleştirilmiş ve geyik hayvan ana olarak kabul edilmiştir.” (Dalkesen, 2015: 59). Yaratılışla ilgili olan hayvan-ana olarak bilinen ak-geyik mitolojide Bay Ülgen’e “önündekini kullan” diyerek akıl veren ve sonra suya çekilen Ak-İne unsuruyla bağdaşıklık gösterir. Burada dişil gücün, eril gücün karşısında akıl ve bilgeliğiyle öne çıkması gösterilir.

Türklerin avcılık ve toplayıcılıkla uğraştıkları ilkel dönemde türeme ve çocuk emzirme gibi vasıflar geyiklere atfedilirken, şehirler kurulup savaşlar başlayınca yırtıcı ve kuvvetli olan kurt, geyiğin yerini alır. Geyik Göktürkler döneminde yaratılışla birlikte hükümdarlığın da sembolü olur. “Göktürk devrinde avlanarak kurban edilen geyik aynı zamanda hükümdarlıkla ilgiliydi. Bu konuyla ilgili olarak Emel Esin, Kültigin yazıtının doğu yüzündeki kağan damgasında görülen dağ keçisinin muhtemelen sığun (geyik) olduğunu belirtmektedir. O aynı zamanda Bey kutunun da simgesiydi.” (Çoruhlu, 2002: 143). Bu değişim olsa da geyik, Sibiryalı ve Anadolu Türklerinde hala kutsallığını devam ettirmektedir. Şamanların destekçisi ve yardımcısı olarak görev alan geyik varlığını İslâmî dönemde menkıbelerde yerini evliyalarla anılarak devam ettirir. Hem kutsal olarak görülür, insanlara yardım eden bir varlık hem de avlanıldığında uğursuzluk getireceğine inanılan bir hayvandır. Geyiğin yol gösterici olma özelliğine örnek olarak Dede Korkut kitabındaki Bamsı Beyrek hikâyesinde rastlanır. Beşik kertmesi olan ancak birbirlerinden haberi olmayan Bamsı Beyrek ve Banu Çiçek aynı geyiğin peşinde giderken birbirlerini tanırlar. Türklerin Anadolu’ya gelmesi ve İslâm’la birlikte geyikler evliyalarla anılmaya başlar. Bursa’da Geyikli Baba’nın geyik donuna girdiği bilinir. Bazı evliyaların ise bineklerinin geyik olduğuna inanılır. Hacı Bektaş-ı Veli’nin barış ve birlik olma fikrinin somut hali olarak görülen bir kolunda geyik diğer kolunda aslan görseli yine geyiğin toplumdaki

değerini gösterir.

Yazarın *Toprak* kitabında kullandığı geyik simgesi, kahramanına adını verdiği Karaca ile ilişkilendirilerek annesi Ceylan'la bütünlük sağlanır. Defne'nin en son görüldüğü kazı alanına kızıl kahve bir geyiğin gelmesiyle, kızıl rengin alt dünyayı temsil ettiği ve yol gösterici olarak Şaman özellikleri taşıyan Umay ve Defne'ye yardıma geldiği anlatılır. Geyiğin kılavuzluğunu valiye şu şekilde açıklar Umay Nine: “Geyik bize yardım etmeye geldi vali bey oğlum.[...] Kadim Kamanlık geleneğimizde, biz fanilerin nefes alıp verdiği bu bölgeye ‘orta dünya’ denir. ‘Orta Dünya’daki her can, başka bir cana yardım için gelmiştir hayata. Mesela sen vali bey oğlum, gönlüne çocukken ekilen iyilik tohumuyla, kim bilir şimdiye kadar ne çok cana iyilik ettin, ne canlara dokunup, bükülen boyunları dikleştirdin... Yine mesela, bir yılan hayatı boyunca tarlalardaki ürüne zararlı fareleri yiyerek çiftçilere, sana, bana, çocuklarımıza iyilik eder. Yılanın sayısı farenin kökünü kurutacak kadar arttığında, bu defa baykuşla şahin, bir de tilki çiftçilere ve toprağa iyilik etmeye başlar. Mesela, arılar olmasa meyveler olmaz, ağaçlar kalmaz. İşte şimdi bu geyik de öyle...” (Uzuner, 2015: 248).

Yazar, geyik efsaneleriyle ördüğü anlatısında Emniyet Müdürü Muhtar Körağaoğlu'nun soyadının dayandığı Kastamonu ve Samsun illerinde bilinen efsaneye yer verir. Efsaneye göre bir köylünün geyiğin doğumuna yardım etmesi üzerine geyiğin köylüye düzenli olarak yardıma gelip tarlasını sürdüğü ve ağanın bunu görüp geyikleri vurmasını emrettiği, geyiklerin de bu ağanın gözlerini boynuzlarıyla kör ettiği anlatılarak, geyik öldürmenin uğursuzluk getireceğini hatırlatır. “Hem kadim Kaman geleneklerimiz ve Anadolu efsanelerimize hem de Hz. Muhammed'in koruduğu hamile geyik anlatısına göre, geyik laneti alan bir daha iflah olmaz.” (Uzuner, 2013: 233). Eserde, II. Yeni şairlerinden Turgut Uyar'ın geyik üzerine yazdığı “Geyikli Gece” şiirine de yer verilir:

“Geyikli gecenin arkası ağaç

Ayağının suya değdiği yerde bir gökyüzü

Çatal boynuzlarında soğuk ayışığı

Geyiğin gözleri pırıl pırıl gecede

İmdat ateşleri gibi ürkek telaşlı

Sultan hançerleri gibi ayışığında

Bir yanında üst üste kayalar

Öbür yanında ben.

Şiir mucizedir, şiir dertlere deva ve ruhlara şifadır. Şiir yatıştırıcı hapların anasıdır. Zaten bu yüzden bütün Kamlar ozandır, bütün ozanlar doğuştan sihirbazdır.” (Uzuner, 2015: 442). Anadolu’daki bazı geyik anlatıları yöreden yöreye değişiklik gösterse de varlığını devam ettirmektedir. Ayrıca geyik boynuzunun nazardan koruduğuna ve bolluk, bereket getirdiğine inanılmaktadır. Türk tarihinde geyiğin önemi büyüktür.

Uygarlıklar gelişip savaşlar başlayınca milletler de kendilerini savunmaya ve saldırıya göre temsil edecek güce yönelirler. Bu nedenle geyiğin yerini türemede kurt, önem konusunda da at alır. Bugün Yakut Türklerinde geyik önemini korumaktadır. “Geyik bir tanrı nimetidir, eski Türklerin geyiğe verdiği önem, kurttan ve aslandan çok daha büyüktür. Çünkü geyik olmasaydı, ne eski Türkler, ne de şu konuştuğumuz Türkçe kalırdı yeryüzünde!” (Uzuner, 2015: 114) Geyiğin Türk mitolojisindeki varlığı ve kutsallığı şekil değiştirerek İslam’la dönüşerek devam eder. Birçok destana, masala, efsaneye konu olur. “Türkler sürücülük ve avcılık geleneğine dayanan yaşayışlarında geyik sayesinde hem hayatta kalmış, hem de destanlarından efsanelerine, masallarından ninnilerine, sonra türkülerinden halk şiirine, efendime söyleyeyim, resimlerinden totem kutluluğuna kadar, hep bu uğurlu hayvan sayesinde mevcudiyetlerini korumuşlardır. Bizim kadim Kamanlık geleneğimizde geyik, kuşkusuz yüzyıllara bağlı bir borçluluk duygusunun sonucu olarak baş tacı edilmiştir.” (Uzuner, 2015: 115).

Tabiat dörtlemesinin üçüncüsü olan *Hava* romanında yol gösterici olarak kullanılan simge ‘kartal’dır. Eski Türk devletlerinden günümüze kadar gelen bu simge Selçuklu Devleti damgası olarak kullanılmış bugün ise Türk Polis Teşkilatı armasında kullanılmaktadır.

Şamanizm inancında ilk şamanın kartaldan türediğine dair bir anlatı bulunmaktadır. Buna göre: “Önceleri mutlu bir şekilde yaşayan insanlar, kötü ruhların hastalık ve ölüm yaymaya başlaması üzerine kötü duruma düşerler. Bunun üzerine ilahlar ölüm ve hastalıkla savaştığı ve insanlara yardım etmesi için, onlara bir şaman göndermeye karar verirler. Ancak şaman olarak gönderilen kartalın dilinden anlamayan insanlar ona güvenemezler. Bunun üzerine kartal ilahlara dönerek, kendisine insanlarla konuşma yeteneğinin verilmesini ya da Buryatlara kendi cinslerinden bir kam gönderilmesini söyler. Böylece ikinci dileği kabul edilen kartal insan şeklinde tekrar dünyaya geri gönderilir. Geri dönen kartal bir ağacın altında uykuya dalmış bir kadın görür. Bu kadın ile kartalın beraberliği

sonucunda ilk şaman olarak nitelenen bir çocuk doğar.” (Çoruhlu, 2002: 64). Şaman Gök Tanrı'nın habercisi olarak nitelendirildiği için kartal, yol gösterici ve yardımcı kuş olarak görülür. “...bazı Türk toplulukları kuşları ongun saymışlardır. Kuşun ruhun simgesi olduğu, Orhun yazıtlarındaki ölümle ilgili ifadelerden anlaşılmaktadır. Türkçede 'uçmak' sözcüğü ölümü ima ediyordu. Aynı zamanda cennetin ifadesi olan kuşların, şamanlar tarafından suretine bürünülen ve yardım alınan ya da koruyucu ruh olarak edinilen hayvanlardan sayıldığı anlaşılmaktadır.” (Çoruhlu, 2002: 151). Ayrıca kartal heybetiyle ve keskin gözleriyle güneş ve Gök Tanrı'nın simgesidir. Göksel olan her şeyin simgesi olan kartal, kehanetler bildiren haberci kuştur. Kartal zaferleri ve kullanıldığı yere göre doğurganlığı ifade etmektedir. Kartal sadece Orta Asya'da değil birçok kültürde kutsal sayılmıştır. Yunan mitolojisinde göksel olduğu için Zeus'u karşılamaktadır, en sevdiği kuş ve yardımcısıdır.

Kartal Türklerin Yaratılış destanında yer alan hayvan-ata konumundadır. “Türklerin milli simgelerinden olan kartal Şamanist uygulamalarda çok yaygın olarak karşımıza çıkar. Yakutların en yüksek ruhları taşıdığına inanılan bu hayvan, Gök Tanrı'nın timsali olarak ya da şaman ruhunu ifade etmek amacıyla Dünya Ağacının tepesinde tasavvur ediliyordu.” (Çoruhlu, 2002: 133). Yaratılışta da yer alan kartal hayvan-ata olarak görülür. Kartal aynı zamanda “...özellikle Göktürk ve Uygur devirlerinde kartal ve diğer yırtıcı kuşlar hükümdar ya da beylerin timsah, koruyucu ruhun ve adaletin simgesiydi. Güneşi ve aynı zamanda güç ve kudreti ifade ediyordu. Gök Tanrı'nın simgesi olarak ona ve bazı yırtıcı kuşlara kurban sunuluyordu.” (Çoruhlu, 2002: 134). Türklerin uzun yıllar inandığı Gök Tanrı'nın simgesi olması bakımından önem arz etmektedir.

Güneşle birlikte anılan kartal, 'güneş kuşu' olarak da bilinir. Selçuklu devletini temsil eden çift başlı kartal; 'doğunun ve batının hâkimi', 'adalet ve hükümdarlık' anlamlarını karşılamaktadır. Uzuner *Hava* kitabında bu konuya şöyle değinir: “Kartal, kadim geleneğimizde adalet, erinç, liderlik anlamı taşır ve kökümüz gökleri işaret eder. Kara Kuş, hakkaniyet, kök ve göktür!” (Uzuner, 2018: 203). Türk kültüründe kuşun değerinin dile yansıyor dille aktarılması, ne anlama geldiği ve mimariyi nasıl etkilediği şöyle ifade edilir: “Her kültür anadilinden okunur. Başlayalım mı okumaya? Günün sabahtan öğleye kadar olan kısmına 'kuşluk vakti' adını vermişiz, en kıymetli yiyeceği 'kuş sütü'yle anlamdaş kılmış, şanslıların en büyüğünü, 'talih kuşu', iyiliği 'cennet kuşu'yla ilişkilendirmişiz. Memleketin her bölgesine özgün kuş evleri inşa ederek tabiat döngüsüne katkıda bulunmaksa başlı başına bir deha!” (Uzuner, 2018: 206).

Uzuner, *Hava* eserinde kuşların uçabilme özelliğine sahip olamayan insanın onu örnek alıp kutsaması kanatlarının gücüne ve ihtişamına hayran olunmasını şöyle değerlendirir: “Kuşun adı ne olursa olsun bir kanadı akıl, öbürü gönüldür ve akli gönülle birlikte taşıdığı için bilgedir. Şimdi sizin sayısal zekâ ile duygusal zekâ dediğiniz şeyler var ya, onlar beraber olmadan uçmak imkânsızdır der destanlar bize. Ulaşılabilecek erim hürriyet, saadet, adalet ve ölümsüzlük arayışının sembolüdür. Dolayısıyla hepimizin içindeki kahramanı güçlü kanatlarıyla bilgiye taşıyan mutlaka bir kuş vardır. Çünkü Freud’un yanıldığı çoktan ispatlanan ‘kadının kışkırdığı eksik organ’ teorisinin aksine, her cinsiyetten insanın tarih boyunca daima kışkırdığı tek organ kanat olmuştur.” (Uzuner, 2018: 207). İnsanın uçma hevesi bugün de devam eder. Gelişen teknolojiyle birlikte, insanın gökyüzüne olan merakı ve uçma isteği çeşitli buluşlarla daha da ileriye gitmektedir.

Uzuner’in tabiat dörtlemesinde işlenen rüyalar dikkat çeker. Serinin ilk kitabından itibaren eserlerde yer alan rüyaların kurguyu şekillendirdiği görülür. Görülen rüyaların anlamlandırılması ve açıklığa kavuşturulmak istenmesi Şamanizm inancından kalma gelenektir. Rüyalar, içinde bulunulan duruma açıklık getirme ve gelecekte haber verme gibi işaretler içerir. Bu nedenle Türk kültüründe ve mitolojisinde rüya önemli bir yere sahiptir. İslamiyet’te de rüya yorumlama önemli bir yer tutar. Rüyalar herkese anlatılmaz. Hayra yorulur ve “dini bütün” insanlara anlatılması gerekir. Ayrıca rüyaların anlatım şekli, dinleme yöntemi gibi özel türleri vardır. Özellikle İslâm’da bu konu “istihare” adıyla kutsallaşır. İstihare, bir işin hayırlı olup olmadığını anlamak için iki rekât namaz kılıp bu iş için okunan duayı okuyup rüyaya yatmaktır. Rüyada görülen renkler ak ve ya yeşil ise o iş hayra, kara ve ya kırmızı ise şerre karşılık gelir.

Uzuner’in eserlerinde Türk mitolojisi açısından önemli ve kılavuz hayvanlar dikkat çeker. Jean-Paul Roux, bazı rüyalarda hayvanlara karşılaşılabileceğini şu şekilde açıklar: “Aslında rüyada gerçekleşen olayların, uyanırken gerçekleşenler kadar geçerli, hatta daha anlamlı olduğu bilinir, çünkü rüya sırasında ruh gezinerek fiziksel görünüşün ötesine geçer, dünyanın derin gerçekleriyle doğrudan temasa girer.” (Burnazoğlu, 2019: 222). Bu açıklamayla rüyaların, uyanırken görülenlerin ötesinde gerçeklerin daha iyi anlaşılmasına ve geleceğe yön verme özelliği aktarılmış olur.

Su romanında Komiser Ümit’in *SU* kitabını okurken gördüğü rüyaya değinilir. Ümit *SU* kitabını okuduğu sandalyede uyuyakalır ve evi su basmış olduğunu görür. Annesinin muslukları açık unuttuğunu düşünen Ümit’in ayaklarından yukarıya doğru hızla

su yükselir ve ardından ıslak mavi elbisesiyle kayıp kadın Defne Kaman gelir. Sudan kaçmaya çalışan Ümit'e kaçmanın çare olmayacağını söyler ve suyun önemini anlatır: "Kurtuluş pencereden kaçmakta değil. Bunu da ancak siz bulabilirsiniz! Kurtulmak için sizin bizzat SU'yun nereden kaynaklandığını bulmanız gerekiyor. Kurtuluş kaçmakta değil. SU kaynağını bulunca boşuna akmasını önleyeceksiniz. O zaman hem kendinizi, hem beni kurtaracaksınız. SU'yu ziyan etmek günahtır. Şamanlığımızdan Anadolu'ya yadigâr kadim geleneğimizde bu böyledir: SU kutsaldır. . . SU. . . SU. . . SU. . ." (Uzuner, 2013: 84). Gün açarırken uyanan Komiser Ümit hâlâ rüyanın etkisindedir. Su kitabından etkilendiğini düşünür. Dışarıdan gelen kuş sesleriyle kendine gelen Ümit, büyük kentin karmaşasından kuş sesine hasret kaldığını düşünür. "Bazen bir kuş sesi bile hayatın yaşamaya değer, alınan her nefesin ümit dolu olduğunu hatırlatmaya yeter. Bazen hiç beklenmedik bir zamanda bir kuş sesi yeter..." (Uzuner, 2013: 85). İnsanı rahatlatan ve Osmanlı döneminde ruh hastalıklarının tedavisinde kullanılan su ve kuş sesinin iyileştirici ve rahatlatıcı olma özelliği vurgulanır.

Rüyasını yorumlatmak için Sahaf Semahat'ın dükkânına giden Komiser Ümit hâlâ tedirgindir. Rüyasını önce suya anlatmasını söyleyen Semahat elinde *Büyük Rüya Tabirleri* yazan bir kitapla gelir. Araplara ait olan İslâmî kaynak olduğunu belirten Semahat şöyle der: "Arap rüya tabircileri, İslâmiyet nedeniyle bizde de makbul sayılmış, bak bu Nablusi'nin kitabı mesela, meraklıları iyi bilir onun adını, rüya yorumu deyince bir numara yani. Ama rüya tabirinin şahı bizim şaman köklerimizde saklıdır tabii... Bak, Araplar da rüya sembollerini, işaretlerini falan bizden öğrenmişse hiç şaşmam ha!" (Uzuner, 2013: 111). Şaman inancında rüyada görülen nesnelere bir anlamı olduğu inancı İslamiyet'te de varlığını sürdürmektedir.

Su romanında rüyaya değinirken Defne'nin adının rüya sonucu verildiği bilgisine değinilir. Kızı Ayten'in doğumuna son bir ay kala Umay Nine rüyasında, Yunan mitolojisinde geçen Apollon'dan kaçan Defne'nin ağaca dönüşmesi hikâyesini Defne'den kaçan Apollon olarak görür. Rüya gördüğü sabahında ise evin önündeki kayın ağacına yıldırım düşer. Bunun işaret olduğuna inanan Umay-Korkut Bayülgen torunlarına Defne adını verir. (Uzuner, 2013: 193). Ad vermede Korkut Bayülgen'in de rüyaya dayalı hikâyesine yer verilir. Babasının rüyasında kendi mezarını görmesi ve kendi mezarından kaçışı, doğduğu bölge olan Sir-i Derya'ya kadar kaçışı anlatılır. Rüyanın devamında ecel yılan olarak gelir ve tam onu öldürecekken uyanır. Rüyasını eşine anlatan baba bunun Dede Korkut Destanı'nın aynısı olduğunu öğrenir ve çocuğuna 'Korkut' adını verir.

(Uzuner, 2015: 76-77). Rüyaların önemli olduğuna ve rüya görme işinin ciddi bir iş olduğuna da değinilir: “Bizim ailede rüya bir sanat işidir evlat! Şakaya gelmez ha! Rüyalar defterlere yazılır, üzerinde konuşulup, yorumlanır. Öyle rüya deyip geçmeyeceksin zaten. Bak nasıl kemiklerin içini emar makinesinde tarayarak görüyorsak, rüyalar da ruhumuzun emarını çekerler.” (Uzuner, 2015: 75). Her rüyanın bir anlamı ve dayanağı olduğu bildirilir. İnsanın unuttuğunu zannettiği birçok şeyin aslında unutulmadığını bilincin bu bilgileri geri plana ittiği bilinir. Bu durumun rüyalarda yeniden ortaya çıktığı bilimsel bir dayanak olarak sunulur.

Şamanın ruhlarla kurduğu bağlantı yollarından esrimenin yanında rüya görme de vardır. Rüya ile birlikte ruhlarla iletişime geçen kadın şaman esrime halinde, baygın ve güçsüz düşer. Kendine geldiğinde geleceğe dair fikir edinmiş olur. Bu eserlerde ise Umay Nine rüya konusunda aktiftir. Torunu Defne ise bazen anneannesinin rüyalarını tamamlayan şaman olarak gösterilir.

Su romanında Semahat’le kafede otururken gözlerini kapatıp ninniye benzer bir şeyler mırıldanmaya ve hava sıcak olmasına rağmen titremeye başlar. Rüya mı gördünüz diyen Semahat’e : “Rüya görmedim, rüya geldi bana, bende görebilmek için gözlerimi yumdum.” (Uzuner, 2013: 205) der. Bu durum şamanlarda günün herhangi bir saati ya da zamanı fark etmeksizin rüyanın görülebileceğini gösterir. Rüyasını anlatıp yorumlayıp izin isteyen Umay Nine Semahat’ten izin isteyerek uyuması gerektiğini söyler: “Fazla şey gördüm bugün, gönlüm çok yoruldu. Hemen eve gidip ivedilikle uykuya varmam gerek!” (Uzuner, 2013: 207). Şaman bazen rüya görmek için bazen de gördükleri ağır geldiği için uykuya ihtiyaç duyar.

Toprak romanında Umay Nine geyiğin yakınlarında uyuduğunu aslında kayıp Defne’yle iletişime geçmeye çalıştığından bahseder. Ancak Defne’yle Umay Nine’nin küs olduğu bu nedenle birbirlerine giden her yolun kapalı olduğu belirtilir: “Aslında onun derdi uyku falan değil, ‘rüyaya yatıyor’ ama Defne kendisine küskün olduğu için bir türlü ‘mana rüyası’ göremiyor.” (Uzuner, 2015: 457). Bu durum, şamanların her zaman başarılı olamadığını gösterir. Defne’nin bulunduğu haberini alan Umay Nine’nin yine uyuması şöyle değerlendirilir: “Kamlar buna ‘ruha alkış’, yani ruhun şükran uykusuyla beslenmesi derler. Beş-on dakika yeter ona. Sonra uyanacaktır.” (Uzuner, 2015: 501). Kamların aradığını bulmak için rüyaya yatmaları, aranan bulunduğu anda ise teşekkür amacıyla yine rüyaya yattıkları bilgisine değinilir.

Yazarın *Yolda* adlı hikâye kitabında “Müneccim Cemilâ ve Marakeş Treni” hikâyesinde yer alan Münecim Cemila’nın anlatımıyla, babasını bulması için bir şamanın kendisine gelerek kulağına babasını sadece onun bulabileceğini söylemesi Cemilâ’nın şaman olarak seçildiğinin göstergesidir. Bunun üzerine şaman olmak için geçirdiği evrelerinden rüya ve esrimeler sonucu neler gördüğünü anlatmaya başlar. “Önce bir yorgunluk çöker insana, sonra kasılır, titrer ve uzun uzun, nerdeyse ağzı yırtılacak kadar esner. Esneme bitince bir ağlama krizi başlar, ardından ayağa kalkar ve dans eder, yere düşene kadar döner, döner, döner insan... Yere yıkıldığında görüntüler, imgeler görünmeye başlar. Yüzlerce resim, imge, kopuk kopuk resimler... Sizinkiler mesela, sizinkiler kitap sayfaları, hiç görmediğim İstanbul silüeti üzerine güneş doğuşu, trenler, taç ve ışık. Rakamlar, sayılar olduğu gibi gelir ama Arapça gelir. Duygularıysa birebir yaşarsın.” (Uzuner, 2016: 78). Yaşadığı şamanlık evrelerini birebir anlatan Cemilâ çöl tilkisi Zerda’nın kendine nasıl yardım ettiğini, yol gösterip hayatını kurtardığını anlatır. “Zaten gece – gündüz, uyurken veya uyanırken rüyaya benzer görüntüler görmeye başlamam da o döneme denk düşer. Hiç tanımadığım veya çok iyi tanıdığım insanları, ağaç, su, toprak, ateş ve hayvan imgeleriyle beraber tıpkı bir filmde izler gibi görüyorum, onlara dair daha önce bilmediğim hikâyeler öğreniyordum. Ancak bu rüyalar sırasında ateşim çıkıp kriz geçirdiğimden, ayıldığımda uzun süre dinlenmem gerekiyordu, çok kilo kaybetmiş, zayıflamıştım. Sekiz ay yatmış, bazen öldüğümü sanacakları kadar gidip gidip gelmişim. İşte rüyaya benzer o baygınlıkların birinde gözlerimin önünde aynı böyle tıpkı, şimdiki haliyle Zerda belirdi ve onu takip etmem için eteğimden çekti. Ertesi gün yorgun, hasta bedenime rağmen erkenden yola çıktım ve rüyamda gördüğüm yolu takip ederek çöle vardım. Sonra Zerda’yı gördüm. Bir tepenin üzerinde beni bekliyordu. O tepede yakut taşlı yüzüğünden dolayı babama ait olduğunu anladığım kemikler buldum. Bayılmışım kendime geldiğimde müneccim olduğum söylentisi çoktan Marakeş’e yayılmıştı. Babamın kemiklerinin yanında saatlerce baygın yatarken eve kadar gidip annemle kardeşlerimi başucuma getiren Zerda hayatımı kurtarmıştı.” (Uzuner, 2016: 79). Şamanların ruhlarla iletişime geçtiği gibi hayvanlarla da iletişimlerini görmek mümkündür. Ancak bu hayvanlar şamanların bulunduğu coğrafya, bölge ve milletlere göre değişen, kutsal sayılan hayvanlardır.

Hava romanı Defne’nin gördüğü rüyayla başlar. Rüyada İklim Değişikliği İnkâr Bakanlığında gelen iki kişi Defne’yi Kayseri’ye ne amaçla geldiği için hesaba çekerler. Gerçekle rüya arasında kalan Defne, ancak uyandığında olanların rüya olduğunu anlar.

Hava romanında rüyalar Defne'nin üzerinden devam eder. Kartal motifinin öne çıkarıldığı romanda Defne kaldığı misafirhanenin odasında rüya gördüğünün farkındadır ancak uyanamaz. Bir taraftan da kartalın ihtişamından gözlerini alamaz: “Karşısındaki, masmavi gözbebeklerini Defne'ye dikmiş, sert bakışlı, gerdanı bembeyaz, başı simsiyah iri, güçlü, tüm korkutuculuğuna karşın çok güzel bir kartaldı. Her biri en az bir metre görünen kanatları demirdendi.” (Uzuner, 2018: 191). Türk efsanelerinde geçen demir kanatlı kartalı rüyada görmek ayrıcalıktır. “Kartal ki, geleneğimizde öncünün koruyucusu, göklerdeki kökümüzün nişanı, ongunu, tözü, kökü, özüydü. Kartal ki, yol gösteren kuştu. Kartal ki, Kam ninesinin üç gün önce koluna bir sembolünü bilezik olarak vermiş, belki de bu düşü öngörerek koluna kanat takmıştı.” (Uzuner, 2018: 192). Defne kartalı görünce hem sevinir hem korkar. Bu karmaşık duygularla arada kalan Defne'yi havalandıran kartal uçmaya başlar. Uçarken uçmanın ne kadar güzel olduğunu düşünür. “Uçmak ve düşmek. Uçmak güzeldi. Uçmak müjde anlamına gelmez miydi rüya tabirlerinde? Uçmak insanın en uzun erimli hayali değil miydi? [...] Ruhu huzura kavuşunca, çocukken Umay Ninesi'nin anlattığı hikâyelerde ‘uçmak’ın ‘cennet’ anlamına geldiğini anımsadı. Altay ve Türk mitolojisinde ışıklarla ve nimetlerle dolu, yemyeşil bir yerdin cennet. Nur içindeydi cennet. Eski Türk yazıtlarında ruhun kuş kılığında uçarak cennete vardığı yazılıydı.” (Uzuner, 2018: 193). Her şeyin beyaza bürünmesiyle rüya biter. Ertesi gün Umay Nine rüyasında bütün ihtişamıyla mavi gözlü bir kartalın rüyasına girdiğini söyler. Defne'nin rüyasını da bilen Semahat, tek yumurta ikizlerinin bile aynı gece aynı rüyayı görmelerinin imkânsız olduğunu söyler. İki kişinin aynı zamanda aynı rüyayı görmesi rüyanın gerçek olacağı anlamını taşıdığını bilen Umay Nine tedirginlik yaşar: “Gitmiş Ayçöreğim. Defnem gitmiş. Hiç boşuna beklemeyelim. Gelmez o artık. Haydi kalkın eve dönelim. Çünkü bilge der ki; iki kişi aynı gece aynı rüyayı görürse, o rüya gerçek olur.” (Uzuner, 2018: 296). Bu rüyaların üzerine davanın hâkiminin kalp krizi geçirmesiyle dava ertelenir. Adaletin gerçekleşmeyeceğini düşündüğü için, adalet sembolü kartalın Defne'yi alıp gittiğini düşünür. Ardından bıraktığı *Hava* kitabında Kutadgu Bilig şifrelerinde kartalın adaletin simgesi olduğu anlamlarının çıkması ve rüyalarda kartalın Defne'yi alıp gitmesi anlatılır. Defne'nin de ortadan kaybolmasıyla Umay Nine şöyle der: “Ayçöreğim demiş ki, ‘adaletin olmadığı bir yerde ben hareket edemem. Bazen durmak, güç toplamak için çekilmek ve beklemek gerekir. Daha ne desin evladım?’” (Uzuner, 2018: 301). Yakut mitolojisine göre rüyada kartal görmek kötüye işarettir. Defne'nin ortadan kaybolmasıyla bu inanç doğrulanır. *Toprak* kitabında Kemal'in gördüğü rüya “karakuru düş” olarak yorumlanır.

Şaman inancında, kutsal olan hayvanların yanında hemen hemen bütün uygarlıklarda kutsal kabul edilen gök cisimlerine çeşitli anlamlar yüklenir. Bu bağlamda gökyüzü, yıldızlar, güneş, ay gibi kavramlar en eski dönemlerde birçok millet ve dinin ana merkezini oluşturmaktadır. Türklerde Gök Tanrı inancı Ülgen'in mekânının gökyüzünde olduğu düşüncesi yine Yunan mitlerinde Zeus, Sümerlerde Anu'ya karşılık gelmektedir. Türk inancında ise en eski Hun hükümdarının sabahları güneşi, gece ayı ululadığı bilinmektedir. Tanrı sözcüğü yine 'tan' kökünden gelir, anlamı ise 'güneşi getiren, güneşi doğdurtan' anlamında gökle ilgilidir. Türkler'in 'yurt' adını verdiği çadırların şekli de gökyüzünü çağrıştıracak biçimde şekillenir. Çoruhlu'ya göre: "Gök Tanrı'nın sanat tarihindeki tasvirleri daha çok simgeseldir. Bunun güzel bir örneği, Ona Asya'da ak öy ya da boz öy olarak adlandırılan, yurt denilen çadırlardır. Daha sonra da sözünü edeceğimiz gibi, bir mikrokozmos sayılan meskenin ve özellikle çadırların üst bölümü, yani kubbe biçimli olanlarında uğların çevlike birleştiği bölüm, göğü dolayısıyla Gök Tanrı'yı temsil etmektedir. Çadırın mimaride en önemli etken ve basamak olması da bundan kaynaklanmaktadır." (Çoruhlu, 2002: 22). Geçmişten bugüne şekil değiştirerek gelen inançlar göçebe kültürünü koruyan Türk topluluklarında devam etmektedir. Uzuner'de *Toprak* eserinde güneş, ay ve yıldızlara değinerek meseleyi şöyle değerlendirir: "Eski Türkler gökyüzünü, yeryüzüne gerilmiş bir çadır, yani 'yurt' gibi kabul ederlerdi. Bu sebeple, gökyüzü bizim kültürümüzde hala toprağımız kadar değerli, tılsımlı ve manalıdır. [...] Pir Sultan'ın 'Yakdıcağım bir çırağdır. /Yerden göğe bir direktir, / Bindiceğim bir buraktır, / Allah bir, Muhammed, Ali!' dediği gibi, eski Türklerin yurt-çadır tahayyülünde ortada bir direk vardır. Yani 'göğün direği' gündüzle geceyi ayırdığı gibi, 'yer'deki 'hayat ağacı'nın da gökteki tezahürüdür. 900 yıl önce Kaşgarlı Mahmut da bunu ' Türkler yalnız göğün değil, yerin de bir direği olduğuna inanıyorlardı.' diye yazmıştı. [...] Bu kıymetli direği İslamiyet'ten sonra Hz. Muhammed olarak kabul edenler olmuştur, ondan öncesindeyse Türkler göğün direğini 'Kutup Yıldızı' olarak düşünmüş, bu yıldızda 'Demir Kazık ya da Altın Kazık' demişlerdir." (Uzuner, 2015: 496).

Mitolojide ay ve güneş birlikte anılmaktadır. Güneş 'ana' olarak görülürken, ay 'ata' olarak geçer. Gökyüzünün tanrıçası güneş-ana dişil kimliğinde kalır ancak ay her iki cinsiyet için de kullanılır. Ay eski çağlarda bir gizemli ve çekici özelliğiyle dikkat çeker. Mevsim geçişlerinde ve büründüğü şekillerle bu gizemini ve insanlar üzerindeki etkisini devam ettirir. Kadınların yaşadığı aybaşı döneminin yenilenme özelliğiyle özdeş tutulan ay; yaşam, enerji, yenilenme kaynağı ve döngünün düzenleyicisi olarak görülür. Ay, birçok

Türk mitlerinde doğurganlığı ve bereketi temsil etmektedir. Ay faktörü her iki cinsiyeti de temsil ettiği için onun çift cinsiyetli ya da cinsiyetsiz tanrı olduğu görüşü yaygındır. Destanlarda ve mitolojide geçen adlar bunun göstergesidir. Kadınlar için Aycan, Ayça, Aydan, Aynur, Aylin, Aysun, Ayperi, Aybala, Aysuda, hatta daha mitik kökenli adlar olan Ay Çöreği, Umay, Ayısıt (Ayzıt) gibi hem de erkekler için Aykut, Ayhan, Aydın, Aytaç, Aytan hatta yine mitik kökenli bir adlar olan Aybars, Kutay gibi adlarla ile bu görüşü doğrular niteliktedir.

Ayın insan psikolojisine ve kadın bedeni üzerindeki etkisine, özellikle doğurganlıkla ilgili, mitolojinin kaynaklık ettiği bilgilerin bugün bilimle kanıtlanmış olmasını yazar şu şekilde yorumlar: “Dolunay, insanları yeryüzünde belirdikleri ilk günden beri daima baştan çıkarmış, aslında bütün canlıların kimyasını etkilemiştir.” (Uzuner, 2015: 334). Dünya üzerinde güneş büyük bir yıldızken ayın mevsimler ve doğa olayları üzerindeki etkisi daha fazladır. Ayın çekim kuvvetinin bu derece yüksek olması insanlar üzerinde önemli ve hâlâ gizemini koruyan bir yapı olma özelliğini devam ettirmektedir. Aynı çekim kuvvetinin insanın bedeninin ve duygularının üzerinde etkili olduğunu astroloji ve psikoloji bilimi açıklamıştır. “Doğa olayında Ay’ın etkisi daha büyüktür, çünkü biz Ay’a güneşten daha yakınız. Ve birçok hayvanın dişisini olduğu gibi, kadınların menstürasyon düzenini doğrudan etkileyen bu olay, aslında üreme konusunda bizim üzerimizde ciddi egemenliğe sahip değil mi? ‘Current biology’ diye bir derginin abonesiyim, binlerce denekle çalışıp dolunayın uyku düzenini bozduğunu kanıtladılar.” (Uzuner, 2015: 335). Ayın cinsiyetsiz olması, anlamının yaratma, doğurganlık, bereket, temizlik gibi dişil kaynağı temsil ederken; güç, boğa gibi anlamlarla da eril kaynağı temsil etmektedir.

Eski Türk inancında ‘ağaç’tan türeme ve ‘ağaç ana’ kavramı geniş yer tutmaktadır. En önemli ve belirgin olanı ise Oğuz Kağan Destanıdır. Bu destanda sözü edilen türemeden doğan çocuklara Gök, Dağ ve Deniz adlarının verilmesi onların yer, su ve gökle ilişkili olan ağaçtan türediğini imler. Ağaçtan türemeyele ilgili olan destanlar ve efsaneler, eski Türklerin çok öncesinde sahip olduğu orman kültürünün uzantısıdır. Yalnız her canlı kutsal sayılmakla birlikte her ağaç kutsal/hayat ağacı olarak kabul edilmez, kutsal olan ağaç Tanrı Umay ve Ülgen’le birlikte yere indirilen kayın ağacıdır. Destanlarda ve efsanelerde de geçen kutsal/hayat ağacı kayındır. Şamanlar için de önemli bir yeri olan kayın ağacını Yaşar Çoruhlu şu şekilde değerlendirir. “Şamanlar ağacı gökyüzüne ulaşmak için bir merdiven gibi kullanıyorlardı. Yakut kamlarının her birisinin bir ağacı vardı.

Gençler şaman olabilmek için ağaç dikerler, şaman ölünce ağaçları da yok edilirdi. Herhalde Anadolu'da söylenen 'bir dikili ağacın olsun' temennisi bu eski hususlara dayanmaktadır. Yine Yakut mitolojisine göre, gökteki ebedi şamanın kapısına diktiği ağacın dalları arasında tanrının çocukları himaye görürdü. Ruhlar kuş biçimini almış olarak bu ağacın dalları arasında uçuşurlardı. Anlatıldığına göre bir insan doğunca bundan bir ruh uçarak, o insana can verirdi." (Çoruhlu, 2002: 116). Ağaç kültü yaratılışı, doğumu, bereketi, bolluğu temsil etmektedir. Sadece şaman inancıyla kalmamış İslâm'la bütünleşerek cennet ağaçları olarak kabul gören ve kutsal sayılan Tuba ve Sidre ağaçları bu kültürün devamı niteliğindedir.

Ağaç, türeme ve kutsallık anlamlarının dışında köklerini toprağa, boyu göğe uzanan şekliyle gücü, hükümdarlığı, uzun ömürlülüğü temsil etmektedir. Özellikle kayın ağacının 700 yıl ayakta kalması ve boyunun 40 metreyi aşması ile gücün sembolü olduğunu gösterir. Ağaç sembolü Dede Korkut Hikâyelerinde geçen, Salur Kazan Han'ın oğlu Uruz'un ağaca hitap edişi ve ağaçla konuşması, ağacın varlığına ve kutsallığına örnektir. Buradan hareketle ağacın kutsallığı yüzyıllar öncesinden gelerek İslâm'la bütünleştirilerek şöyle yorumlanır: "Mevlana'nın yorumladığı bir rüyada, Dünya Ağacı cennetteki Tuba ağacıyla bağdaştırılmış, dallarındaki kuşlar Peygamber ve velilerin ruhları olarak açıklanmıştır. Mevlana'nın Mesnevi'sinde bahsedilen can ağacı teması da İslam dönemi için ilginç bir durum arz etmektedir. Can ağacı (diraht-ı can) anlaşıldığına göre 'zamanenin ruhani sultanı, ölümsüz can bahşeden veli simgesidir.'" (Çoruhlu, 2002: 118) şeklinde okunarak hayat/dünya ağacına dikkat çekilir. Hayat Ağacı birçok efsaneye ve destana konu olduğu gibi ütopyalarda da yerini almıştır. Yazarın "*Balık İzlerinin Sesi*" eserinde kendi yarattığı ütopyasında ağacı şöyle tanımlar: "Altın Ağaç, dünyanın en görmüş geçirmiş ağacıdır. Öyle yaşlıdır ki, ölmek istese de ölemez artık." (Uzuner, 2012: 168) diyerek ağacın sonsuzluğunu ve ölümsüzlüğünü anlatır.

Eski Türk inancında renklerin ve sayıların da sembolik anlamları vardır. Bu renkler; ak, kara, kırmızı, sarı, mavi ve yeşildir. Temsil ettikleri duruma göre anlam kazanırlar ve 'uğurlu-uğursuz' biçiminde tasnif edilir. Anayönlerin belirtilmesinde: "Kuzeyin renk simgesi kara, güneyin kırmızı, doğunun gök rengi mavi (bazen yeşil), batının rengiyse ak (beyaz ya da beyaz lekeli) idi. Merkezin, yani toprağın rengiyse sarı ya da yağız (siyah) olarak anılıyordu." (Çoruhlu, 2002: 181). Bugün bulunduğumuz coğrafyada yer adları ona göre şekillenmiştir. Kuzeyinde olan Karadeniz, güneyinde Kızıldeniz, batısında Akdeniz (Ege Denizi) bulunmaktadır.

Yazar renkleri ve sayıları anlatılarında kullanmış, kahramanlar tarafından da açıklanmıştır. “Kadim geleneğimizde zaman, mevsimler ve yönler renklerle ve hayvan sembolleriyle temsil edilir.

Kış Kara,

Yaz Kızıl Kırmızı,

Sonbahar Ak,

İlkbahar Gök Mavisidir.

Kızıl-Kırmızı Kuş Güney yönünü temsil eder.” (Uzuner, 2018: 318).

Tabiat dörtlemesinin başkahramanı Defne; “Orta boylu, uzun kızıl saçlı, çilli, yeşil gözlü, boşanmış, çocuksuz kadın.” (Uzuner, 2013: 4) ifadeleriyle tanıtılırken özellikle saçlarının kızıl olmasıyla ön plana çıkarılır. Kızıl renk Şaman inancında yüceltmek, övmek anlamında kullanılır. “Bu renk güneşin ve tüm savaş tanrılarının rengidir. Eril hareket ilkesini, ateşi, hükümdarlığı, aşkı, hazzı, gelin ve evlilikle ilgili birtakım hususları ifade eder. Onun bu genel anlamları Türklerdeki anlamlarına uygundur.” (Çoruhlu, 2002: 186). Aynı zamanda kötü ruhları kovmasıyla da bilinen bu renk, anlatıda kahramanın baskın kişilik özellikleriyle de bütünleşir. “Eski Türklerde saygı duyulan ateş, kırmızı renkle temsil edilmiştir. Tanrıça Umay'la ilişkisinin olup olmadığı tartışılan al ruhu, al karısı, albastı gibi hamilelere ya da lohusalara musallat olduğu varsayılan ve Türk dünyasının her yerinde bugün de yaşayan bu mitin al renkle ya da ateş rengiyle ilişkisi olduğu anlaşılmaktadır.” (Çoruhlu, 2002: 187). Bu kişilik özellikleriyle dış çevre özelliklerinin çatıştığı gözlenir. Defne'nin kadın cinayetleri, yunus katliamları ve çevre sorunlarına korkusuzca değinmesinin destek görmese de tek başına mücadele etmesi baskın kişilik özellikleriyle bağdaştırılır.

Yine kahramanın yeşil gözlü olması ile yeşil renge göndermede bulunur. Ormanı ve ağacı çağrıştıran yeşil, doğal olan ile özdeş biçimde sunulur. Yeşil renk, Türk toplumlarında ağaç kültürünü, hayat ağacını da simgeler. Bazı durumlarda mavinin yerine de kullanılır. Nasıl ki yer ile gök birbirini tamamlıyorsa yeşil ve mavi de birbirinin yerine kullanılmaktadır. Kelime köküne inildiğinde; “Yeşil sözcüğü yaşıl'dan başkalaşmıştır; sözcüğün kökü ise yaş'tır; yani yeşil yaşanmak, yeşermek, ortaya çıkmak anlamındadır. Yaşın bir diğer anlamı da genç demektir. Ağaç yaşken eğilir, atasözünden de anlaşılacağı gibi doğanın canlanması, ağaçların ve otların bitmesi yeşermesiyle (bir bakıma yeniden dirilişiyile) ilgili bir sözcüktür. Birazdan da göreceğimiz gibi doğanın yeşermesi ve yeşil

renk bazen altın rengiyle ilişkili kılınmış ya da doğanın yaz ve sonbaharda daha çok sarı renkte olması ekinlerin ve bazı ağaç yapraklarının sararması gibi konular dolayısıyla sarıyla ilişkilendirilmiştir; örneğin Altun Yış (Altın Orman), 'altın yapraklı Bay Kayın' gibi ifadelerde olduğu gibi." (Çoruhlu, 2002: 192). Eski Türk inancında yeşil, doğa, yaşatmak gibi kavramlar yaratılış destanlarına da yansımıştır. "Yeşil, Ülgen'in oğullarından birinin adıdır: Yaşıl Kan." (Çoruhlu, 2002: 192). Doğanın yeşillenmesi ve canlanması ile ilgilenen tanrıdır. Yeşil renk hükümdarlığı ve egemenliği simgeler. "Hâkimiyet ve hükümdarlık simgeçiliğinden dolayı, yeşil Türk ordularında sancak rengi de olmuştur; örneğin Göktürk bayrağının zemininin mavi üzerindeki kurt başının yeşil olduğu, Avarların ve Gaznelilerin bayraklarının zeminin de yeşil olduğu belirtilmektedir. Bu arada 1992'de kabul edilen Bağımsız Türkmenistan Cumhuriyeti'nin de bayrağının zemini yeşildir." (Çoruhlu, 2002: 193). Şaman inancında sonra İslamiyet'te de yerini bulan yeşil, kubbelerin renginde yeşil mavi karışımı firuze olarak devam etmiştir. Peygamberin sancaklarının birinin de yeşil olması, cennet tasvirlerinin yeşille yapılması, erenlerin türbelerinde kullanılan yeşil yoğunluğu bu geleneğin devamı niteliğindedir. Yeşil rengi bu bağlamda gençliği, hayatı, yeniden doğuşu, egemenliği, umudu, bereketi temsil etmektedir.

Doğu yönünün simgesi olan mavi renk, Eski Türklerde, Şaman inancından sonra günümüzde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Türk dilinde 'gök' rengi olan mavi adından da anlaşılacağı üzere gökle ilgilidir. Gök Tanrı ya da gökte bulunan ruhlarla bağdaştırılır. "Çeşitli mitolojilerde akıl, idrak, sağduyu, iffet, lekesizlik, sadakat, Allah'a hürmet, barış gibi erdem ve erdemli davranışların simgesi bu renktir." (Çoruhlu, 2002: 188). Mavi sadece göğün temsil etmez aynı zamanda dişil olan suyun da simgesidir. Bu nedenle yerine bazen beyaz bazen de yeşil kullanıldığı olmuştur. Rengin başka unsurlarda atfedilmesi onlara farklı bir anlam yükler. "Gök renkli erkek kurt. Gök Tanrı'nın bir simgesidir. Nitekim güneş gibi bir ışıktan ortaya çıkmıştır." (Çoruhlu, 2002:188). Mavi renk Eski Türk metinlerinde nitelendirme sıfatı olarak çokça kullanılmıştır. "Bunun gibi "gök sakallı," "karalı göklü otağ" (Dede Korkut), "gök polad" (gök çelik), "kök temür" (gök demir), "gök bidevi atlar" (Dede Korkut) gibi ifadelere ortaçağ Türk metinlerinde rastlanmaktadır." (Çoruhlu, 2002: 188). Mavi renk bugün Türkî Cumhuriyetlerin bayraklarında kullanılır. Azerbaycan Cumhuriyeti, Türkmeneli (Irak Türkmenleri), Kazakistan, Özbekistan, Başkurdistan, Hakasya, Kırım, Yakutistan, Tuva Cumhuriyeti ve Doğu Türkistan (Çin'in özerk bölgesinde yaşayan Uygurlar) bayrağında kullanılır.

Uzuner'in *Su* eserinde de Komiser Ümit'in rüyasında Defne'yi mavi bir elbise

içinde görmesi ve Sahaf Semahat'in yardımıyla 'Türk Destanları ve Şamanlıkta Renkler' adlı kitaptan yorumlamasına yer verilir: "Gök ile özdeş tutulduğu için saygı duyulan ve çok sevilen mavi, Türkler için doğru yönünün simgesidir. Mavi renk, dünya mitolojilerinde sık sık rastlanıldığı gibi, Türklerde de akıl, idrak, sağduyu, basiret, barışı sembolize eder." (Uzuner, 2013: 117). Bu rüyayla Defne'nin kişiliğine gönderme yapılır. Koyu renkler yası, matem, üzüntüyü çağrıştırmasını anlatıda, yıllardır kapandığı ve koyu renklerin arkasına sığınan Semahat'in maviden uzaklaşmasıyla kendi karanlığına gömüldüğünü, üzüntüye düştüğü görülür: "Kendisi de çocukken maviye pek düşkün olan Semahat, İstanbul'a göçmesine neden olan olaylardan sonra hiç farkında olmadan koyu renklere bürünmüştü." (Uzuner, 2013: 117). *Hava* romanında yazar kartalı betimlerken şu ifadeleri kullanır: "Karşısındaki, masmavi gözbebeklerini Defne'ye dikmiş, sert bakışlı, gerdanı bembeyaz, başı simsiyah iri, güçlü, tüm korkutuculuğuna karşın çok güzel bir kartaldı." (Uzuner, 2018: 191) Türkçede mavi gök rengi, gökçe olarak geçer ve her yerde kullanılır. Mavinin açık tonu (yeşile de çalar), Türkler tarafından kullanıldığı için "turkuaz", yani "Türk rengi" olarak bilinir. Yazar *Hava* kitabında şu dizelerle verir:

"Hava

Rengi gök rengidir, kök rengidir özümüzde

Mavi'nin adı gök ile kök oldu dilimizde

Maviyi gök rengi bildik destanımızda ve sözümüzde

Mavi sözünü hiç kullanmadık

Hava mavidir ezelden beri bizde

Nazar Boncuğuna kök oldu efsanemizde" (Uzuner, 2018: 248).

Batı yönünün simgesi olan beyaz renk, Türklerde ak olarak kullanılır. Ak rengi saflığı temizliği, iffeti, bilgeliği, kutsallık, ruhun yetkinliği, kurtuluşu temsil eder. Yaratılış destanında Ülgen'e ilham veren Ak-ene dişildir. Ak-ene'den sonra ikincil tanrı olan Ülgen de gökle ilişkilendirildiği için gökte olduğuna inanılan tanrılar renk olarak beyaz ya da maviyle birlikte kullanılır. Dede Korkut hikâyelerinde Dirse Han'ın çocuğu olmadığı için kara otağa oturtulmak istenmesinin nedeni; ondan sonra soyu devam edemeyeceği için hâkimiyetin başkasına geçeceği endişesidir. Beyaz renk aynı zamanda egemenliğin de simgesidir. Sancaklarda ve bayraklarda kullanılmaktadır. Türklerde yönetenler ak yönetilenler için kara sıfatı kullanılmıştır. Tarihte birçok ak-kara adlandırmaları bulunur.

Ak rengin karşılığı olarak yazar ‘Umay Bayülgen’i verir. Öyle ki bu karakter kam gibi sezgileri kuvvetli, eczacılığıyla şifacı, genç ruhuyla her yaşa uyum sağlayan bir kadındır. Temizlik, bilgelik, ululuk, adaletin simgesi olan ak renk anlatıda, “Kayıp kadının anneannesi, aklaşmış uzun saçlarını ne yaşlıları gibi boyayıp fönletmiş, ne yemeni veya eşarpla bağlamış, ne de üstüne türban takmıştı. Bunun yerine, ak saçlarını küçük kızlar gibi başının iki yanından sarkan iki saç örgüsü yapmış, uçlarını boncuklarla bağlamıştı.” (Uzuner, 2013: 2). *Hava* romanında okura Umay Bayülgen’i şöyle tanıtır: “Beyaz saçlarını bir kız çocuğunki gibi iki uzun örgü yapmış, uçlarına rengârenk oylar bağlamış olan yaşlı kadın. Yetmiş yaşlarında göstermesine karşın sesi ve bedeni gencecik ve dinçti. Eskiler böylelerine ince, uzun ve esnek deri parçasına benzeterek ‘sırım gibi’ derdi. Cumhuriyet’in ikinci kuşak eczacı kadınlarındandı. Şimdi artık emekli olan yaşlı kadın, kendi bahçesinde yetiştirdiği organik bitkileriyle fitoterapi yapan bir şifacı, otacı, derin felsefe bilgisi ve engin deneyimiyle bir Kam’dı.” (Uzuner, 2018: 35). Bir başka ak saçlı bilge kadın ise yazarın Uzun *Beyaz Bulut Gelibolu* adlı kitabında yer alan Beyaz Hala betimlemesi Umay Bayülgen’i hatırlatır: “Bembeyaz uzun saçlarını bir saç örgüsüyle başının arkasına simit gibi yusuvarlak tokalayarak topuz yapmış, beyaz pudrayla kat kat pudralanmış kadar beyaz yüzü, yüzlerce derin çizgiyle oya gibi işlenmiş, mavi gözlü yaşlı bir kadındı bu. Sıska denecek kadar zayıf, yüz yaşında kadar yaşlı, genç bir insan kadar çevikti.” (Uzuner, 2009: 35). Bu iki kadının da beyaz renkle birlikte anılmasının sebebi, bilgelik ve bulunduğu toplumda sözü geçen egemen kadın olmalarıdır. Ayrıca Umay Bayülgen’in “şifacı, otacı, iyileştirici” özelliğinin olması “ak kam” tanımıyla bağdaştırılır.

Kuzeyi temsil eden kara rengi, Eski Türklerin inançlarında ve günlük hayatlarında sıkça kullanılır. Sadece Türk mitolojisinde değil dünya mitolojisinde de olumsuz anlamları taşımaktadır. Daha çok ölüm, yas, büyü, üzüntü, şeytan gibi anlamlara gelmektedir. Kara rengi Yaşar Çoruhlu şöyle açıklar. “Türklerde kara renk genellikle şu anlamlarda kullanılmıştır: 1. Kuzeyde olan bir yer (şehir, ırmak, göl vs.) ya da kuzeyde yaşayan bir topluluk. 2. Şiddet, güç ve yoğunluğu ve gerçeği vurgulamak için. 3. İyi ya da iyilik ilkesinin karşısında olumsuz ya da kötü olan ilkeyi belirtmek için. Yas, ölüm gibi insanın hayatında meydana gelebilecek üzüntü verici hususları ifade etmek için. 4. Olumlu ya da olumsuz olarak nitelendirmeden iki farklı şeyi belirtmek için.” (Çoruhlu, 2002: 183). Kara rengi kahramanlık ve hükümdarlık gibi ifadeleri de karşılar. Karahanlılara ‘kara’ ifadesinin kullanılması kahramanlıklarını vurgulamak içindir. Ayrıca sadece Türk toplumlarında değil İslâmiyet’te de Peygamber’in ordusunun sancaklarının içinde kara sancak da

bulunmaktadır. Bu sancak hükümdarlığı, zaferi ve egemenliği simgelemektedir. Türklerin ordusunda da kara sancak bulunur ve günlük hayatta kara renginin ne kadar etkin olduğunun göstergesi olarak Dede Korkut kitabında Dirse Han'ın çocuğu olmadığı için kara çadıra oturtulması bu rengin olumsuz yönüne örnek olarak gösterilebilir.

Türk mitolojisinde, kara renginin simgesi yılandır. *Toprak* romanında bu bilgi şöyle işlenir: “Türk kozmolojisinde yer unsurunun ve kuzeyin sembolü kara renk ve yılandır. Ayrıca yedişer yıldızdan oluşan dört yıldız grubundan birini de yılan temsil eder. Bir de on iki hayvanlı Türk takviminin yıl simgelerinden biridir yılan.” (Uzuner, 2015: 439). Yer unsurunun simgesi olması ve toprağı ve tarımı destekleyen faydalarından dolayı yılan önemli bir hayvandır. Kara renk, yazarın kitaplarında daha çok yeraltı tanrısı Erlik Han ile birlikte anılır. Erlik Han Yunan mitolojisindeki Hades'in, “Sümerler'in Ab-Zu ya da Absu ile Hititlerin Nergal tanrısının” (Uzuner, 2015: 439) karşılığıdır. Görünüşleri ve yeraltında yaşamalarıyla büyük benzerlikler göstermektedir. Şaman inancının iyilik tanrısı Ülgen'in karşısında Erlik Han ile ikilik sağlanır. Ak şaman ve kara şaman kavramları da burada karşımıza çıkar. Ak şamanlar iyi ruhlarla Ülgen'e hizmet ederken, kara şamanlar yeraltının hâkimi Erlik Han'a hizmet ederler. Bu anlamda renkler şamanların tarafını belirlemede etkin rol oynar. Orhun yazıtlarında yer alan, “Yukarda mavi gök, aşağıda yağız yer yaratıldıktâ; ikisinin arasında insanoğlu yaratılmış.” ifadesindeki ‘yağız yer’ ‘kara’ anlamında kullanılan yer hem toprak hem de yeraltına olan yakınlığı belirtilir. Kara sözcüğü insanların gördükleri rüyalarda da taraf olarak gösterilmiştir. Karabasan, karakuru düş gibi insanları aşağı çeken ve bunalıma sürükleyen yaşantılarda yer altı ruhlarının etkisi olduğuna inanılır. Yazarın *Toprak* kitabında bahçede uyuyakalan Kemal'in gördüğü rüyada, toprağın içinden yeraltına çekilip Erlik Han'la tanışmasına yer verilir. Erlik Han'ın betimlemesini yazar şöyle verir: “Gördüğü şey, en az on metre boyunda, sağlam yapılı, karnına kadar uzun çatal uçlu simsiyah sakallı, kan çanağı içinde kapkara gözbebekleri meydan okuyan, azı dişleri kurtlarınki kadar iri, bir elinde bir yılanı kamçı gibi sallayan, simsiyah kaftanın etekleri altın işlemeli, vahşi bir hayvanla insan arası bir devdi.” (Uzuner, 2015: 381). Kemal'e kendini tanıtan Erlik Han şöyle kükremektedir: “Benim güneşim siyah, ışığım karadır!” (Uzuner, 2015: 381). Ayrıca, Erlik Han “ölümü ve karanlığı temsil ettiği düşünülse de aslında yerin, yani toprağın ve tarımın koruyucusu hayvanlarında sahibiymiş.” (Uzuner, 2015:381). Erlik Han'la birlikte diğer tanrılara da yer verilen anlatıda “suların ve ölümlerin koruyucusu Talay Han” ve “Yağmur Tengrisi Abakan Han” şeklinde geçer.

Sarı renk daha çok ağaçların yapraklarının sararmasıyla ilgili olarak yerle ilişkilendirilir. Ağaç kültü ve ormanlarla bağlantılı olmasıyla birlikte güneş ve güneş ışığıyla da egemenlik anlamına gelir. Buna örnek olarak Anadolu alp-erenlerinden Türk Kahraman Sarı Saltuk gösterilir. Kadın-erkek adı olarak da kullanılan Güneş, anlatılarda arkeolog Güneş Aytan adında karşımıza çıkar. Sarı renk daha çok hastalıkla, ayrılıkla anılır.

Bütün renklerin koyu tonları Türk toplumlarında ölüm, yas ve acıyı sembol eder. Sahaf Semahat'ın koyu tişörtlere bürünerek kadınlığının yasını tutması buna örnektir.

Eski Türk inancında renklerin değeri ve anlamı kadar sayılarında önemi büyüktür. Sadece Şaman inancında değil, İslami dönem mezhep, tarikat ve tasavvufta da önemli bir yere sahiptir. Dünyanın kuruluşunda ise üçe (yer, gök, orta dünya) ayrılarak ve dört (kuzey, güney, doğu, batı) yöne bölünerek anılmıştır. Hem gerçek dünyada hem de ruhların dünyasında cennet – cehennem tanımlarında ve tanrıların oturdukları göğün katlarına kadar sayıyla derecelendirildikleri gözlenir. Milletlerin Yaratılış destanlarında ve diğer destanlarında sayılar fazlasıyla önem arz eder. İnsanların mitolojilerinde ve günlük tabularında getirdiği uğur açısından sayılar dikkat çeker. Türk toplumlarında dikkat çeken belli başlı sayılar vardır. Bunlardan özellikle üç, yedi, dokuz ve kırk sayıları önemlidir.

İki sayısının önemi her şeyin zıddıyla birlikte birbirini tamamlaması, her varlığın bir karşılığı olmasıdır. Acı-tatlı, soğuk-sıcak, yaş-kuru, iyi- kötü, ak- kara, gök-yer gibi.

Üç sayısı hem kam inancında hem de İslâm'da önemlidir. Kam inancında tanıtılan dünya üç bölümdür: Gökyüzü, yeryüzü ve orta dünya şeklindedir. Gökyüzünün hâkimi Bay Ülgen, yeraltının hâkimi Erlik Han, Orta Dünya denen yerde ise insanoğlu ve insankızı yer alır. Yazar anlatıda üç sayısına şöyle yer verir: “Üç sayısını hatırla Semahat!’ dedi merdivenleri inerken. ‘ Kadim Kamanlığımızda: ‘karın – rahim - zar’, İslamiyet’te Allah’ın üç adı: ‘Rab - Rahman - Rahim’, Hristiyanlık’ta: ‘baba – oğul –kutsal ruh’tur. Manas’ta üç yiğitler: ‘Manas – Semetey - Seytek’ ile üç peri kızının üç Koşay’ını anlatır. Ve elbette Türkler için her şeyin sonunda gökten mutlaka üç elma düşer! Üç! SU Kitabı’nda üçlü sayfaları aramalısın Evladım!” (Uzuner, 2013: 207). Şiilikte üç sayısı ‘Allah-Muhammed-Ali’ ile kendini gösterir. Bazı Aleviliklerde ise güneş Muhammed, ay Ali, Zühre (Çolpan-Çoban) Fatıma’ya karşılık gelir. Günlük hayatta kullanılan ‘Allah’ın hakkı üçtür.’ cümlesi üç rakamına dikkat çekilir. Anlatıda Defne Kaman’ın Komiser Ümit’e üç kere ıslak görünmesi sembolik anlamda önemlidir.

Dört sayısı doğayı meydana getiren anasır-ı erbaayı (su, toprak, hava, ateş) ve dört ana yönü temsil eder. Ayrıca İslam'da dört halifeyi, dört büyük mezhebi ve Tanrı'ya ulaşmanın dört yolunu (şeriat, tarikat, hakikat, marifet) ifade eder. Dört semavi dinin olması, dört büyük kitap olması, dört büyük meleğin olması dört sayısının çevreleyici ve kapsayıcı olmasını verir. Yazar eserinde Defne'nin kedisinin üç ayağı olmasına rağmen adının 'dört' olması yine kapsayıcılık ve tamamlaması ile ilgilidir. Kedinin bulunduğu günün dördüncü ayın dördüncü günü olması dikkat çeker.

Dinlerin ve dünyanın oluşumu dışında ahilik teşkilatında da dört temel esasa uymak zorundadırlar. Bunlar: “güçlüyken affetme, kızgınken yumuşak davranabilme, düşmanına da iyilik yapabilme, muhtaçken bile sahip olduğunu başkalarıyla paylaşma” (Çoruhlu, 2002: 200) gibi esaslara dayanır.

Yedi sayısı Türk kültüründe ve mitolojisinde geniş bir yere sahiptir. Şaman inancının büyük tanrısı Bay Ülgen'in göğün yedinci katında oturması bu sayının önemini gösterir. Yer altı tanrısı Erlik Han'ın ise yerin yedi kat altında sarayında yaşadığına değinilir. Anadolu'nun konuşma dilinde günlük davranışlarında farkında olmadan Şaman inancı İslâm'la sentezlenerek yaşamaya devam eder. Allah'ın göğü yedi katlı olarak, dünyayı yedi günde yarattığı bilinir. Yedi sayısı daha çok cehennemle birlikte anılır, yedi kapısı olduğuna inanılır.

Toprak romanında Defne'nin kaybolmasıyla, Anadolu'da hiçbir şeyin gizli kalmayacağını hissettirmek adına, “Yerin yedi kat altına saklasalar bile nafiler!” (Uzuner, 2015: 14) ifadeleriyle günlük konuşma dilinde Şaman inancının izleri görülür.

Yedi sayısının *Hava* romanında günlük ve mitolojik kullanımlarda şöyle yorumlanır: “Ölümsüzlüğü aramak için dünyanın öbür ucuna kadar giden Gılgamış, bu uğurda akrep-adamlar, aslanlar, yerin yedi kat altındaki zebanilerle savaşır ve hepsini de yener. Çok çileli geçen bu uzun yolculuğun sonunda Büyük Tufan'ı yaşamış ve hayatta kalmış Utnapiştim, tanrıların insanları yok etmek için yedi gün yedi gece süren ve tüm yeryüzünün sularla kaplandığı tufanda, ailesini, bazı zanaatkâr ustaları; hayvan ve bitki türlerini yedi katlı bir gemi inşa ederek kurtarmıştır.” (Uzuner, 2018: 152-153) diye anlatılırken yedi sayısına yer verilir. Ayrıca babası Defne'yi bırakıp gittiğinde yedi yaşındadır. Defne'nin yeğeni Ayperı de *Su* romanında yedi yaşındadır.

Sekiz sayısı İslâm'da yedi cehenneme karşılık sekiz cennet olarak karşımıza çıkar. Ayrıca sonsuzluk anlamı da vardır. Gökyüzünü taşıyan sekiz melek inancı da bu sonsuzluk

kavramını destekler. Türk- İslâm devletlerinde de sonsuzluğu anlatmak için sayılar ve sembelleri mimarîde kendini göstermiş ve Türk Devletlerinde bu kullanım devam etmektedir. Evlerin tavanlarında, medrese ve camilerin duvar ve tavanlarında çokça kullanılır. Anadolu’da Selçuklu yıldızı olarak bilinirken Orta Asya’da Türkistan yıldızı olarak bilinir. İsrail’in bayrağındaki Davud’un Mührü olarak bilinen altı köşeli yıldızın aksine Türk yıldızının sekiz cenneti, sekiz cennet kapısını vurguladığı bilinir. Sekiz kollu yıldızın her köşesi bir kavram anlamına gelir. Bunlar: Merhamet, Şefkat, Sabretmek, Doğruluk, Sır Tutmak, Sadakat, Cömertlik ve Rabbine Şükretmek’tir. Sadece Selçukluyla kalmayan bu gelenek Osmanlı ve Türkiye Cumhuriyeti’yle devam etmiştir. Osmanlı padişahlarından, I. Osman ve I. Mehmet’in türbeleri sekizgendir. Devletin kurucuları sayılan bu padişahların kabirlerindeki bu özellik dikkat çekicidir. Ayrıca Türkiye Cumhuriyeti’nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk’ün kabrinin etrafındaki mermerler de sekizgendir. Günümüzde kullanılmaya devam eden Türk Yıldızı bugün Türkmenistan devlet armasında ve bayrağında, Azerbaycan bayrağında ve Türk Polis Teşkilatının armasında kullanılmaya devam etmektedir.

Hava romanında yazar Kayseri’de Selçuklu Müzesini gezerken sekiz kollu yıldızın Selçukluyla anılmasını şöyle değerlendirir: “Sekiz kollu yıldızı, mavinin en güzel tonları kobalt mavi ve türkuaz rengiyle dünyaya haklı nam salan Selçuklu Devleti...” (Uzuner, 2018: 58).

Dokuz sayısı Şamanizm’de uğursuz sayılmaktadır. Ancak Türk mitolojisinde Hayat Ağacı olarak bilinen kayın ağacının dokuz kolunun gölgesinden, dokuz ışık ile birlikte yaratılış destanında ve dokuz Oğuz boyunun olması açısından önemlidir. “Bahaeddin Ögel’in aktardığı, Eski Türklere göre gök, 9 kat idi: Dokuz sayısı Türklerin en eski ve en kutlu sayılarıydı. Bu önemde, ‘9 gezegen’ ile takvim düzeninin de rolü vardı.” (Burnazoğlu, 2019: 145) ifadeleriyle dokuz sayısının önemi belirtilir.

Defne Kaman’ın patronu olarak karşımıza çıkan Cemal Dokuzoğlu, ilk olarak Defne’yi tanımlarken onun uyumsuzluğundan dem vurur: “Keçi gibi inatçı, kartal kadar cesur, kısrak kadar hızlı, yunus gibi iyi kalpli, bir denizkızı gibi güzeldir ama.. işte... aslında uyumsuzun tekidir...” (Uzuner, 2013: 282). Kahramanların adı ve soyadı tesadüf olmayan anlatıda, şaman inancında dokuzun kötülüğü, yalancılığı temsil ettiği gerekçesiyle Cemal Dokuzoğlu’na güvenilmemesi gerektiği vurgulanır. Kutadgu Bilig alıntısıyla da bu desteklenir: “Her işte hiddet gösterenler,/ içkiye düşkünler veya çalıp çırpanlar. Bu gibi kişiler yaramaz bana;/ İşte bunları açıkça saydım sana./Ay-Toldı dedi ki: Sözüün yeri sırdır;/

Söz ona bölünür fakat biri söylenmelidir Biri söylenebilir, dokuzu yasaktır;/ Yasak sözler aslında hep fenadır.” (Uzuner, 2013: 278). Sonuç olarak Cemal Dokuzoğlu'nun sorgusunda edinilen bilgilerle Defne'nin izine ulaşılır.

Kırk sayısı hem Türk mitolojisinde hem şaman inancında hem de İslam'da geniş yer bulur. Özellikle Dede Korkut anlatılarında dikkat çeker. Burla Hatun'un kırk kız savaşçısının olması, beyler sefere giderken yanında kırk yiğidin eşlik etmesi, Kırgız Türk boyunun kırk kızdan türemesi ve bayraklarında kırk Kırgız boyunu simgeleyen kırk güneş ışını bulunması, masallarda ve öykülerde 'kırk gün kırk gece' eğlence yapılması, cezalar için ise 'kırk katır mı kırk satır mı' ifadesi yer alması kırk sayısının önemini vurgular. Ayrıca İslâm'da ölümün ardından kırk gün sonra mevlit okutulması, Musa Peygamber'e gelen buyrukların kırk günde tamamlanması, Hz. Muhammed'e peygamberliğin kırk yaşında gelmesi, Bektaşilerde dört makam - kırk kapının bulunması sayının İslâm'la birlikte devam ettiğini gösterir. Türk mitolojisinin İslâm'la devam ettiğinin göstergesi olarak da geçen kırk erenler-evliyalar kavramı dikkat çeker, Hıristiyan Türklerde bu durum kırk aziz olarak geçmiştir.

Ölümlerle birlikte anılmasının dışında doğumla birlikte de anılır. Lohusa kadının yanına kırk gün boyunca bir iki kişinin dışında kimsenin alınmaması, bebeğin kırkının çıkması, Anadolu'da bugün kırsalda devam eden yeni gelin olan kadının kırkının çıkması gibi durumlar kırk sayısının Türk toplumundaki önemini açıklar. Şaman inancında ise ruhun bedeni kırk gün sonra terk ettiğine inanılır.

Anlatıda geçen Defne Kaman'ın kayboluşundan kırk saat sonra polise başvurmaları olayın ciddiyetini okura geçirmesi açısından önemlidir: “Şimdi siz, kızınız kaybolduktan tam otuz dokuz saat sonra karakola şahıs müracaatı yaptığınızı kabul ediyorsunuz yani?”, “Hayır, otuz dokuz değil, şu an itibariyle tam tamına kırk saat sonra Evladım: kırk!” (Uzuner, 2013: 2). Anlatılarda her fırsatta kullanılan şaman simgelerinin günümüzde yaşatıldığı vurgusu yapılır. Yine günlük konuşmalarda 'kırk' sayısı çokça kullanılır: kırk yılda bir, kırk yıl hatır, kırk para, kırk yılın başı, Kırkpınar, kırk-ikinci, kırk dereden su getirmek gibi.

SONUÇ

Bilimin, teknolojinin iyiye kullanılmasının yanı sıra edebiyat aracılığıyla bireylerin ekolojik sorunlara karşı bilinçli ve duyarlı olmalarını amaçlayan ekoeleştirici, dünyayı etkileyen çevre sorunlarını okura fark ettiren bir kuramdır. İnsanın doğada yalnız olmadığını belirten çevre bilincine duyarlı edebi anlatılar (Buket Uzuner'in eserlerinde olduğu gibi), ekolojik dengede kopan her zincirde en çok insan faktörünün etkili olduğunu vurgular. Zira ekolojik dengenin bozulmasında insanın büyük bir payı vardır.

Doğada var olan tüm canlıların hayatlarını devam ettirmeleri için kaynakların devamlılığı önem arz etmektedir. Gelecekte aynı topraktan, sudan ve havadan faydalanabilmek için bugün varlığını korumak gerekir. Küresel ısınma, iklim değişiklikleri, kuraklık, doğal afet, çevre kirliliği, orman tahribatı ve yangınları, kadına ve çocuğa şiddet, hayvan hakları, nesli tükenen canlılar, hormonlu ve genetiği değiştirilmiş gıdalar, toprağın zehirlenmesi ve kirlenmesi gibi konular insan hayatını olumsuz etkilemektedir.

İncelenen eserlerden hareketle ekolojik dengenin bozulmasının temelinde modernleşmeyi yanlış algılayan insan zihniyeti vardır. Çözümü ise yine o modern insanın gelişmiş beyninde ve teknolojisinde saklıdır. Ekoeleştirici çevre sorunlarının ve doğanın edebi yapıtlara ve metinlere nasıl yansıdığını, doğa felaketlerini, çevreye verilen zararın insan ya da diğer canlılar üzerindeki etkisini çevre merkezli ve eşitlikçi bir anlayışla ele alır. Bu bağlamda Buket Uzuner'in roman ve hikâyeleri çevreye ve kadına gösterdiği duyarlılık bakımından Türk edebiyatında öncü metinlerden olmakla birlikte ekoeleştirici kuramıyla incelenmeye de müsaittir.

Buket Uzuner'in hikâye ve romanlarına ekoeleştirici açıdan bakıldığında doğa ve çevrenin insanla etkileşimi görülür. Aslında roman ve hikâye türünün hepsinde mekân olarak doğa ve çevre bulunur ancak daha çok dekor işlevi görür. Yazar yapıtlarında doğa ve çevreyi ön plana çıkararak okuru içinde yaşadığı ancak farkında olmadığı çevreyle tanıştır ve farkındalık oluşturur. Bu sadece ağaç, çiçek ve hayvanlardan ibaret değil; tarihi bir bina ya da şehir içinde kalan sanayi kuruluşu da olabilmektedir. Yazarın yapıtlarında doğa ve çevreyle ilgili pek çok kavram okurla buluşturulur. Bu kavramlar; aşırı tüketim ve teknoloji tutkusu, küresel ısınma, iklim değişiklikleri, hayvan hakları, LGBT örgütleri,

otizm, obezite, kadına uygulanan şiddet, mezhep farklılıkları, milliyetçilik, tarihi eser kaçakçılığı, betonlaşma vb.dir. Bütün bunların yanında insanda artan bencillik ve duyarsızlıkla birlikte yozlaşan ve birbirinden kopan toplum yapısını da yapıtlarda görmek mümkündür.

Ekoeleştirici kuramı bütün yapıtlarda dekor olarak kullanılan ve geçiştirilen doğayı ve çevreyi özne halinde metnin merkezine yerleştirir. Doğa kendi ağzıyla durumunu ve geleceğini insanlara aktarır. Özellikle yazar *İstanbulcular* eserinde İstanbul'u konuşur. İnsanların İstanbul'a zarar vermeye devam ettiği takdirde, fay hatlarını şiddetle sallayarak intikamını alacağı vurgulanır. Yazar, çevrebilim ve edebiyatta yaygınlaşan ekoeleştirici için eserlerinde bu alanların uzmanlarına ve çeşitli çevre kuruluşlarının adına da yer verir. Ufuk Özdağ, Serpil Oppermann gibi bu alanda uzman insanların adları okura kaynak olarak gösterilir. Yazar ayrıca ekolojik açıdan bozulan doğanın halini ortaya koymaya çalışırken bir yandan da bozulan bu dengenin düzeltilmesi için uğraşan Greenpeace (Yeşil Barış) gibi çevreci kurum ve kuruluşları metinlere taşır. Bu durum doğayı tahrip eden insanların varlığına karşın doğayı korumak için uğraşan insanları da göstermektedir.

Sözün gücüne dayanan edebiyatta bireye ve topluma dair birçok mesele etkin bir biçimde okura ulaştırılır ve bu yolla bir bilinç oluşturulur. Zira edebiyatın bu yolda aktif olarak kullanılmasıyla daha çok duyarlılık oluşturması ve savunucu edinmesi kaçınılmazdır. İnsanın yaşadığı gezegende olup bitenleri ulaşabilecekleri bir anlatıda görmeleri ve olayların açık açık anlatılması çevre duyarlılığının geniş kitlelere ulaşmasını sağlar. Bu doğrultuda yazarın açık ve anlaşılır üslupta kaleme aldığı yapıtlar her yaşta ve konumda olan insanlara ulaşıp çevre ve doğa konusunda bilinçlenme oluşturacak güce sahiptir.

Yazar eserlerde hem dış görünüş hem de mizaç yönünden özgün, kadın ve doğaya karşı bilinçli ve duyarlı karakterler oluşturur. Bunlardan biri olan bilge kişi ve otacı Umay Nine hem giyinişi hem de yaşlılarından farklı oluşuyla dikkatleri üzerine çeker. Cesur gazeteci kimliğiyle korkusuzca ilerleyen Defne Kaman sadece yaşamak için yaşayanlardan çok bu dünya ve ülke için bir şeyler yapma ideali ile yaşayan diğer bir karakterdir. Defne Kaman kadın cinayetlerine, tarihi eser kaçakçılığına, HES ve TES'lerle yapılan çevre katliamına sessiz kalmaz her zorluğu karşısına alır. Ayrıca yazar tabiat dörtlemesi kitaplarında doğa merkezli Eski Türk inancına, hayvan motiflerine ve doğanın dört ana unsuruna yer vermekle beraber bu inanç sisteminin İslam dinine uzak olmadığına dikkat çeker. Yazar ilk olarak suyla başlar ve varlığın temelini su olduğunu vurgular. Doğan

bebeklerin ilk olarak suyla yıkanmasını suyun şifalı oluşuna bağlamaktadır. Yunus balığıyla birlikte verilen *Su* kitabında balığın yaratılıştaki önemine değinilir. *Toprak* kitabında toprağın gücüne ve kadınla olan bağlantısına değinilir. Geyikle birlikte en eski Anadolu kültürünün izleri gözler önüne serilir. Toprağın bereketi ve doğurganlığı ise kadınla bütünleştirilir. Anadolu'da var olmuş diğer uygarlıkların tanrıçalarının olması ile kadın-toprak arasındaki ilişkiye göndermede bulunur. *Hava* kitabında hayvanların sembolik önemi kartal imgesiyle birlikte verilir. Kartalın yine yaratılıştaki bulunması, Yunan mitolojisinde Zeus'un yardımcısı olması ve Şaman yardımcısı oluşuna değinilir. Ancak kartalın burada eril olması dikkat çeker.

Uzuner'in tabiat dörtlemesinin üç kitabında da ekoeleştirmenin uzantısı olan ekofeminizmin görüşüne göre doğanın kurtuluşu kadının özgürleşmesiyle doğru orantılıdır. Doğa ile uzlaşıldığı zaman kadına yönelik baskılar ortadan kalkar. Ayrıca kadın-doğa ilişkisine odaklanarak çözüm yolları üzerinde durmaktadır. Çünkü Uzuner'in de üzerinde durduğu gibi kadın doğaya yakındır, şifacıdır. Şaman kültüründe kadın doğa olaylarına, aya ve kültlerin ruhlarıyla insanlar arasında aracıdır. En iyi şamanlar ise kadınlardır.

Uzuner'in eserlerinde kırsalda ve kentte yaşayan kadınların yaşamı da anlatılır ve ideal olarak cumhuriyet kadını örnek gösterilir. Yeniden onlar gibi güçlü olunabileceğine değinilir. Her eserinde ideal bir kadın karakter vardır. Eserlere bakıldığında kadının ezilmişliği ve erkek egemen toplumların durumu üzerinde durulur. Bu paralelde doğa ve teknolojinin ilerlemesiyle insanların kalabalıklar içerisinde duygusal yalnızlıklar çektiğine değinilir. Dünyada üzerinde yaşayan tüm varlıkların yaşama hakkı olduğunu, savaşların verdiği zararları ve bu savaşlarda yine ne yazık ki en çok zararı kadın ve çocukların gördüğü anlatılarak milliyet ayrımcılığına, inanç düşmanlığına son verilmesi gerektiği vurgulanır. Savaşlarda kullanılan nükleer silahlanmanın etkisi yıllarca sürecek olan facianın hem canlılara hem de doğaya verdiği zararlar anlatılır.

Sonuç olarak, yazar ve aynı zamanda çevre bilimci olan Uzuner'in eserleri ekolojik dengenin gözetilmesi konusunda okurda bir bilinç oluşturur. Bu eserler temiz bir doğa ve çevrenin varlığını önemseyen edebi metin merkezli ekoeleştiri kuramıyla açıklanmaya çalışılmıştır. Hem ekoeleştiri hem de Uzuner'in eserlerinde her canlının yaşama hakkı ve doğanın bir parçası olduğu vurgusu yapılır. Ekolojik sorunların bu kavramla edebiyata girmesi yeni okuma yöntemini de getirir. Bu yöntemle yazılan eserler çevre bilinci ve duyarlılığı geliştirmede etkin rol oynar.

KAYNAKÇA

- Arıkan, A. (2011). *Edebî Metin Çözümlemesi ve Ekoleştirir*, Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi, 1 (1), 43.
- Atabilen E. İlk Eko-feminist Roman. Hürriyet Gazetesi. Keyif Eki.01.04.2012.
- Ayhan A. – Birol M. (2016). Düşüncelerin Dışavurumu Olarak Moda Dünyası: İletişimsel Kodlara Yansıyan Örnekler Üzerinden Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Intermedia International e-Journal*, Spring, 242-261.
- Bachelard, G. (2006), *Su ve Düşler* (Çev. Olcay Kunal), İstanbul: YKY
- Bayat, F. (2006). *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*. İstanbul: Ötüken.
- Bayat, F. (2010). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kadın Şamanlar. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 3 (13), 44-51.
- Behrengi S. *Bir Şeftali Bin Şeftali* (pdf) (Çev: Ömer Polat) Can Çocuk Yayınları.
- Bulut, D. (2005). Çevre ve Edebiyat: Yeni Bir Yazın Kuramı Olarak Ekoleştirir. *Littera*, 17, 86.
- Bulut, S. (2019). *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. Ahmet Yesevi Üniversitesi:Kazakistan.
- Burnazoğlu, C. S.(2019). *Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları (Su-Toprak-Hava) Serisinde Türk Mitolojisi Unsurları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Sakarya Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Carlioni, J. C.- Filloux J. C. (2000). *Eleştirir Kuramları* (çev. Tahsin Yücel). İstanbul: Multilingual.
- Cengiz, Ç. (2013) *Çevre-İnsan-Doğa İlişkisinin Stefano Benni'nin Margherita Dolcevita ve Buket Uzuner'in Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su Adlı Yapıtlarında Ekoleştirir Bağlamda Karşılaştırmalı Olarak İncelenmesi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü /Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı İtalyan Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.
- Çıraklı, M. Z. (2015), *Anlatıbilim*. İstanbul: Hece

Dalkesen, Y. D. (2015). Orta Asya'dan Anadolu'ya Türk Kültüründe Geyik Kültü. *Milli Folklor*, 58-69.

Doğan, S. (2017). Ekoeleştiri ve Buket Uzuner'in Romanları. *Kesit Akademi Dergisi*. 3 (11), Aralık, 673-692.

Elçin, Ş. *Türk Edebiyatında Tabiat*. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Atatürk Kültür Merkezi Yayını-Sayı: 66, Ankara, 1993.

Engels, F.(2010). *Doğanın Diyalektiği*. (çev. Arif Gelen). Ankara: Sol Yayınları.

Erdal, T. (2018). Ay Dede Evin Nerde: Halk Anlatılarında ve İnanışlarında Ay'ın Cinsiyeti. *Milli Folklor*, 198-211.

Garrard, G.(2016). *Ekoeleştiri Ekoloji ve Çevre Üzerine Kültürel Tartışmalar*. (Çev: Ertuğrul Genç) İstanbul: Kolektif Kitap.

Gezici, N.(2018). Rabgûzî'nin Kısasü'l-Enbiyâsı'nda "Gelecekte Haber Vermek"le İlgili Şamanizm İzleri. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırma Dergisi*. 7 (2), 1034-1056.

Girgin, M. (2005). *Buket Uzuner'in Hikâyelerinde Yapı ve Tema*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Gazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Güngör, Ö.(2016). Divan Şiirinde Mitolojik Bir Unsur Olarak Kartal Figürü. *Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi*. I (II), Winter. 69-79.

<http://www.kayseri.gov.tr/kayseri-tarihii>

<http://www.radikal.com.tr/hayat/direnen-kadin-afife-jale-1143172/>

<http://www.turkedebiyatilisimlersozlugu.com/>

<https://docplayer.biz.tr/114553210-Hattusa-nin-kisa-tarihcesi.html>

Kaleli, B. (2005) *Buket Uzuner'in Hikâye Romanları Üzerine Bir İnceleme*, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Kanter, M. F. (2016). Buket Uzuner'in Uzun Beyaz Bulut Gelibolu Romanında Yapı ve İzlek. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 51, 79-95.

Kanter, M. F.(2009). Kendini Tüketen Birey(ler)in Öyküsü: Cassandra Damgası. *Cengiz Aytmatov* (edit: Ramazan Korkmaz). Ankara: T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

- Kanter, M. F.(2011). Orwell'in 1984'ü ve Aytmatov'un Cassandra Damgası ve Gün Olur Asra Bedel Romanlarında Tektipleştirme ya da Mankurtlaştırma Unsurları. *Kazakistan Cumhuriyeti'nin Bağımsızlığının 20.Yıldönümü Münasebetiyle Geleneksel IV. Uluslararası Türkoloji Kongresi / Ahmet Yesevi Uluslararası Türk – Kazak Üniversitesi*. 13-14 Mayıs, 174 – 177.
- Kılıç, S.(2008.) *Çevre Etiği*. Ankara: Orion Yayınları.
- Korkmaz, R. Cengiz Aytmatov'un Romanlarında Kaostan Düzene Ev /Anne ve Çevre/Dünya İzleği. *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*. 53-63.
- Korkmaz, R. (2015). *Yazınsal Okumalar*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim ve Meali* (2000). Ankara: Moro Yayıncılık.
- Küçük, M. A. (2013) Geleneksel Türk Dini'ndeki 'Ana / Dişil Ruhlar'a Mitolojik Açıdan Bakış. *Iğdır Üniversitesi / İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 1, Nisan / April, 105-134.
- Küçükıdırı B. (2001) *Buket Uzuner'in Hikâyeleri ve Hikâyeciliği*. (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezsi). Trakya Üniversitesi\Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.
- Nemutlu, Ö. (2018). Cengiz Aytmatov'un Hikâye ve Romanlarında Çevre Duyarlılığı. *Manisa Celal Bayar Üniversitesi / Sosyal Bilimler Dergisi*. 16 (1).
- Oppermann, S. (2006).*Doğa Yazınında Beden Politikası*, Akşit Göktürk Anma Toplantısı, İstanbul.
- Oppermann, S. (2012). *Ekoeleştirici Çevre ve Edebiyat*. İstanbul: Phoenix Yayınları.
- Özdağ, U. (2017). *Çevreci Eleştiriyeye Giriş Doğa Kültür Edebiyat*. Ankara: ÜrünYayınları.
- Özdağ, U. (2017). *Edebiyat ve Toprak Etiği: Amerikan Doğa Yazınında Leopold'cu Düşünce*. Ankara: Ürün Yayınları.
- Öztürk, T. (editör).(2012). *Yazarlar ve Şairler Sözlüğü*. İstanbul: Birleşik Basım.
- Plumvood, V.(2004). *Feminizm ve Doğaya Hükmetmek*. (Çev: Başak Ertür)İstanbul: Metis.
- Saltık, E. (2016). Buket Uzuner'in "Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları Su" Romanında Ötekileştirilemeyen Doğa. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi / Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran. 111/129.
- Saydam, M.B. (1997). *Deli Dumrul'un Bilinci "Türk-İslam Ruhu" Üzerine Bir Kültür*

Psikolojisi Denemesi. İstanbul: Metis Yayınları.

Seven, S. (2004) *Buket Uzuner'in Romanlarında Teknik Yapı*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

Solak, C. (2002). Bir Ekoeleştirme Denemesi: Behiç Ak'ın Tek Kişilik Şehir Oyununda Birey, Toplum ve Çevre İlişkileri. Erzurum A.Ü. *Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*.

Solak, S. (2017). Mekân - Kimlik Etkileşimi: Kavramsal ve Kuramsal Bir Bakış. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 13-37.

Şengül, M.B. (2010). Romanda Mekân Kavramı. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*. 529-538.

Temel, Ö. P.(2010) *Ekoeleştirme Kuramı Işığında Stefano Benni'nin 'Margherita Dolcevita' ve 'Terra!' Adlı Eserlerinde Vurguladığı Doğa Ögesi ve Yazarın Çevreci Düşünceleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı / İtalyan Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.

Toprak, M. (2003). *Hermeneutik (Yorum Bilgisi) ve Edebiyat*, İstanbul: Bulut

Toptaş, L.T. (2008). *Buket Uzuner'in Hikâye ve Romanlarında Kişiler*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Uzuner, B. (2003). *Şiirin Kızkardeşi Öykü*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2007). *İstanbulullular*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2010). *Aydın En Çıplak Günü*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2011). *Benim Adım İstanbul*. İstanbul: Everest.

Uzuner, B. (2011). *Benim Adım Mayıs*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2013). *Uzun Beyaz Bulut- Gelibolu*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2014). *Bir Yılbaşı Hikâyesi*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2014). *Karayel Hüznü*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2015). *Balık İzlerinin Sesi*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2015). *Su /Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2015). *Toprak /Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2016). *İki Yeşil Su Samuru*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2016). *Kumral Ada Mavi Tuna*. İstanbul: Everest .

Uzuner, B. (2016). *Yolda*. İstanbul: Everest

Uzuner, B. (2018). *Hava /Uyumsuz Defne Kaman'ın Maceraları*. İstanbul: Everest

Uzuner, B.(2016). *Güneş Yiyen Çingene*. İstanbul: Everest

Yılmaz. A. (2004). *1980 Sonrası Kadın Romancılarımızın (Adalet Ağaoğlu-Ayla Kutlu-Ayşe Kulin-Buket Uzuner) Romanlarındaki Kadına Bakış*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü / Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel bilgiler

Adı, Soyadı : Sibel UĞURLU
Doğum Yeri ve Yılı : Kırşehir, 1991
Yabancı Dili : İngilizce
E-posta : sibelugurlu40@hotmail.com

Eğitim durumu

Lisans: Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, 2014.